

KAŠTELIR

DOSEŽEK/DELIVERABLE T1.1.1

Seznam gradišč z opisi

Univerza v Mariboru

Maribor, oktober 2020

UVOD

V okviru dosežka **T1.1.1 Seznam gradišč z opisi** smo oblikovali ustrezne strokovne vsebinske podlage, ki bodo ključne za razumevanje problematike oživljanja gradišč. V prvi fazi je bilo izvedeno iskanje in pregled relevantne literature, arhivskih in muzejskih virov. V okviru zasledovanega koncepta projekta KAŠTELIR, ki želi na obravnavanem območju vzpostaviti t. i. "deželo Kaštrelirjev", smo v drugi fazi projekta na podlagi zbranih virov in znanstvenih člankov ter arheoloških evidenc evidentirali vsa znana arheološka najdišča z omembo gradišča/kaštrelirja v 3 slovenskih regijah: goriški, obalno-kraški in primorsko-notranjski regiji. Skupno smo evidentirali 215 SLO gradišč. V drugi fazi je bilo izvedeno tudi evidentiranje vseh znanih arheoloških najdišč z omembo gradišča/kaštrelirja na hrvaški strani meje (v Istri in Kvarnerju). Skupno je bilo evidentiranih 438 HR gradišč.

V tretji fazi smo v sodelovanju s strokovnjaki s področja arheologije koordinirali končni izbor 24 najpomembnejših gradišč iz vseh 3 slovenskih regij in končni izbor 24 najpomembnejših gradišč na hrvaški strani meje (v Istri in Kvarnerju). V sodelovanju s strokovnjaki s področja arheologije in v skladu z zastavljenimi cilji projekta smo oblikovali končni temeljni koncept za poglobljeno obravnavo ter pisno in slikovno predstavitev posameznih izbranih gradišč. Vsak opis obsega zgodovinski in arhitekturni pregled ter prikaz značilnosti pripadajoče krajine, kulture in kulturne dediščine. Opisi so opremljeni s fotografijami gradišč in njihove kulturne dediščine.

Seznam in opisi s slikovnim gradivom bodo uporabljeni v končnih dosežkih projekta KAŠTELIR, ki so namenjeni turistični promociji gradišč/kaštrelirjev.

4 IZPOSTAVLJENE LOKACIJE

1. ŠTANJEL/VOLČJI GRAD – Gledanica in gradišče Debela griža (Občina KOMEN)
2. KORTE – gradišče Kaštrelir (Občina IZOLA)
3. RAŠPOR – Gradina (Občina LANIŠČE)
4. VELA OZIDA (Občina MOŠČENIŠKA DRAGA)

IZBRANE LOKACIJE – SLO – 24 lokacij

1. Štanjel – Gledanica (Občina Komen)
2. Volčji grad – arheološko najdišče Debela griža (Občina Komen)
3. Zagrajec – arheološko območje Brith (Občina Komen)
4. Sveti pri Komnu – arheološko najdišče Martinišče (Občina Komen)
5. Temnica – arheološko najdišče Sv. Ambrož (Občina Miren – Kostanjevica)
6. Škrbina – arheološko najdišče Lipovnik (Občina Komen)
7. Branik – grad Rihemberg (Mestna občina Nova Gorica)
8. Kobdilj – arheološko najdišče Gradišče (Občina Komen)
9. Kosovelje – gradišče Gradina (Občina Sežana)
10. Tomaj – arheološko najdišče Tabor (Občina Sežana)
11. Kazlje – gradišče Vahta (Občina Sežana)
12. Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče; Matavun - prazgodovinsko grobišče Ponikve; Matavun Nekropola (Občina Divača)
13. Rodik – arheološko najdišče Ajdovščina (Občina Hrpelje – Kozina)
14. Hrpelje – arheološko najdišče Debela Griža (Občina Hrpelje – Kozina)

15. Beka – arheološko najdišče Lorencon (Občina Hrpelje – Kozina)
16. Socerb – območje gradu Socerb (Mestna občina Koper)
17. Črni Kal – gradišče Mozar (Mestna občina Koper)
18. Črnotiče – arheološko najdišče Marija Snežna (Mestna občina Koper)
19. Zanigrad – arheološko najdišče Sv. Štefan (Mestna občina Koper)
20. Sočerga – arheološko najdišče Sv. Kvirk (Mestna občina Koper)
21. Pomjan – arheološko najdišče Straža (Mestna občina Koper)
- 22. Korte – arheološko najdišče Kaštela pri Čedljah (Občina Izola)**
23. Markovec – gradišče Markov hrib (Občina Loška dolina)
24. Elerji – arheološko najdišče Kaštela (Mestna občina Koper)

IZBRANE LOKACIJE – HR – 24 lokacij

1. Kaštel (Kaštela, Občina Buje)
2. Kaštela – gradina Valaron (Nova Vas, Občina Brtonigla)
3. Sv. Martin (Tar – Tarska vala, Občina Tar-Vabriga)
4. Picugi/Picuge (Starići, Mesto Poreč)
5. Monte Ricco (Občina Vrsar)
6. Limska gradina (Občina Sveti Lovreč)
7. Monkodonja in Mušego (Občina Rovinj)
8. Bale (Občina Bale)
9. Gradina (Brijuni) (Otok Veliki Brijun, Občina Pula)
10. Nezakcij (Valtura, Občina Marčana)
11. Stari Rakalj - Sv. Agnijija/Sv. Agneza (Rakalj, Občina Marčana)
12. Brseč (Občina Moščeniška Draga)
- 13. Vela Ozida (naselje Golovnik, Občina Moščeniška Draga)**
14. Moščenice (Občina Moščeniška Draga)
15. Stari Lupoglav (Občina Lupoglav)
16. Crni Grad I Beligrad (nad Ročkim poljem, Občina Buzet)
- 17. Gradina - Rašpor (Rašpor, Občina Lanišće)**
18. Jašmovica (Črnila, Občina Buzet)
19. Beram (Občina Pazin)
20. Motovun (Občina Motovun)
21. Kosmati Kaštel - Pietra Pelosa (Občina Buzet)
- 22. Beli (otok Cres, Grad Cres)**
- 23. Lubenice (otok Cres, Grad Cres)**
- 24. Osor (otok Cres, Grad Mali Lošinj)**

OPISI IZBRANIH LOKACIJ – SLO – 24 lokacij

1. Štanjel – Gledanica

Druga imena: Gledanca, Turn, Na Turnu, Gradišče

EŠD: 760, Štanjel—Vas

Koordinate: x421683 y76184
45,824014 13,845711
45°49'26,45" 13°50'44,56"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 49-50; Vuga, 1972, 3-12; ANSI, 1975, 141; Slapšak, 1974, 244; Harej, 1988, 256; Osmuk, 1995, 163-164; Osmuk, 1997, 207; Vuga 2000, 12-13; Osmuk, 2001, 128; Sapač, 2011, 246-252; Fabec, Vinazza 2012, 160; Fabec, Vinazza 2014, 595-602; Josipovič idr., 2015; Bratina, 2019, 47-50 .

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, ruševina, Gledanica

Opis: Prazgodovinska naselbina, ruševine prazgodovinskega obzidja – 200 m, ostanki rimskodobne arhitekture in številne rimske najdbe na štanjelskem hribu, ostanek stolpastega dvora – utrdbe iz 13. ali 14. stoletja.

Datacija: bronasta doba, železna doba, pozna rimska doba, visoki srednji vek

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina je obsegala celotni zgornji del štanjelskega hriba, ki стоji na robu kraške planote tik nad Braniško dolino, na nadmorski višini 360m. Obvladovala je večji del Komenskega Krasa, kot tudi prehode po dolini Raše in Branice. Kot gradišče je štanjelski hrib leta 1903 prepoznal Carlo Marchesetti, ki opisuje dvesto metrov dolgo ruševino obzidja kot še edini preostanek prazgodovinske naselbine. Gradišče se danes imenuje le še ozek plato severno pod vrhom griča, medtem ko je vrh hriba poimenovan po ohranjenem stolpu: Gledanica. Kot kažejo rezultati arheoloških raziskav sodijo začetki naselbine že v čas bronaste dobe. Bogate naselbinske plasti in ostanki prazgodovinskih objektov, grajenih iz suhega zidu potrjujejo intenzivno poselitev hriba v obdobju prve polovice 1. tisočletja pr. n. št., v obdobju starejše železne dobe. Ostanki rimskodobne arhitekture in številne rimske najdbe pa na štanjelskem hribu razovedajo pomembno rimsко naselbino ter poznorimsko postojanko. V pozni rimski dobi je na temenu hriba stala utrdba ali stolp, ki je služila vojaški posadki za nadzor nad prehodi v Vipavsko dolino. Z območja Gledanice je mogoče dobro vizualno komunicirati z gorskim prelazom na Hrušici (*Ad Pirum*), preko katerega je iz Italije (*Akvileje*) proti Ljubljanski kotlini (*Emoni*) in naprej v Panonijo potekala glavna rimska cesta. Nekateri raziskovalci so mnenja, da je stolp na vrhu hriba ostanek stolpastega dvora, utrdbe iz 13. ali 14. stoletja. S tem je povezano tudi ime za stolp: Turn. Pod stolpom se je izoblikovala vaška naselbina, ki se je postopoma razvila v utrjeno taborsko naselje. Do vrha štanjelskega hriba in stolpa na Gledanici lahko pridemo po sprehajalni poti skozi Štanjel, mimo Ferrarijevega vrta od koder se povzpnemo do štanjelskega griča. Od tu sega pogled preko doline Raše, gričevnatih Vrhé in Nanoške planote na vzhod, preko Vipavskih Brd do Trnovske planote na sever in Vipavske doline na severozahod in prek kraške planote na zahod in jug.

https://www.stanjel.eu/kulturna_dediscina/zgodovinska/2014021014555147/

LIDAR:

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=410507.8948%2C76090.8981%2C410914.2956%2C76271.3443%2C3912&showlayers=RNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Pogled na štanjelski hrib. Foto: Matjaž Prešeren, 2019

Slika 2: Baza rimskega nagrobnika vzidana v zahodna štanjelska vrata. Foto: Matjaž Prešeren, 2019.

Slika 3: Nagrobni kamen vzidan nad portalom hiše Štanjel 26. Foto: Matjaž Prešeren, 2019

Slika 4: Ostanki stolpa na Gledanici. Foto: Matjaž Prešeren, 2019

Slika 5: Prazgodovinski keramični svitki. Foto: Matjaž Prešeren, 2019

HR / Štanjel - Gledanica

Gledanca, Turn, Na Turnu, Gradišče

Datacija: brončano doba, željezno doba, rimska doba, kasni srednji vijek

Prapovjesno naselje pokrivalo je cijeli gornji dio brda Štanjel, koje стоји na rubu krške visoravni neposredno iznad Braniške doline. Nadziralo je veći dio Komenskog Krasa, kao i prolaze dolinama Raše i Branice. Kao gradinu brdo Štanjel prepoznao je 1903. Carlo Marchesetti, koji dvjesto metara dugu ruševinu zidina opisuje kao jedini ostatak prapovjesnog naselja. Danas se Gradišće naziva samo uska zaravan sjeverno ispod vrha brda, dok je vrh brda nazvan po sačuvanoj kuli: Gledanica. Prema rezultatima arheoloških istraživanja, počeci naselja sežu u brončano dobu. Bogati slojevi naselja i ostaci prapovjesnih zgrada izgrađenih od suhozida potvrđuju intenzivno naseljavanje brda u razdoblju prve polovice 1. tisućljeća prije Krista, u starijem željeznom dobu. Ostaci rimske arhitekture i brojni rimske nalazi na brdu Štanjel otkrivanju važno rimska naselje i kasnorimsku stražarnicu. U kasnom rimskom razdoblju na vrhu brda stajala je tvrđava ili kula koja je služila vojnoj posadi za nadzor prolaza u Vipavsku dolinu. S područja Gledanice moguće je vizualno dobro komunicirati s planinskim prijevojem na Hrušici (Ad Pirum), kojim je glavna rimska cesta vodila od Italije (Akvileje) do Ljubljanske kotline (Emona) i dalje prema Panoniji. Neki istraživači vjeruju da je kula na vrhu brda ostatak dvorca u obliku tornja, utvrda iz 13. ili 14. stoljeća. S tim u vezi je i naziv za toranj: Turn. Ispod kule nastalo je seosko naselje koje se postupno razvilo u utvrđeno logorsko naselje.

Do vrha brda Štanjel i kule na Gledanici dolazi se šetnicom kroz Štanjel, pored Ferrarijevog vrta, odakle se penjemo na brdo Štanjel. Odavde se pogled proteže preko doline Raše, brdovitih visoravnih Vrhé i planine Nanos na istoku, preko Vipavskih Brda do Trnovske planine na sjeveru i Vipavske doline na sjeverozapadu te preko krške visoravni na zapadu i jugu.

2. Volčji Grad – arheološko najdišče Debela griža

Druga imena: –

EŠD: 836

Koordinate: [x402972 y74092](#)
45.804149 13.746925
45°48'14,94"N 13°44'48,93"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 46; Stare, 1967, 120; ANSI, 1975,137; Dular, 1999, 76-97; Guštin, 2012; Preložnik, 2012, 60-67; Pobežin, 2012, 29-40; Vinazza, 2012, 41-59; Vončina, 2018; Bratina, Jerončič 2019.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, pot

Opis: Prazgodovinsko gradišče z obrambnim obzidjem, na severu in jugu celo dvojnim; ves obseg zunanjega nasipa meri 850 m, notranjega 680 m. Po sredini vodi rimska pot v smeri sever - jug.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Prazgodovinsko naselje Debela griža leži nad pobočjem Malega dola, severozahodno od naselja Volčji Grad, na platoju z nadmorsko višino 250m. Zaradi monumentalnega kamnitega nasipa, ki dominira nad okoliško pokrajino je prepoznana kot ena najbolj markantnih kraških gradišč. Naselje je bilo premišljeno umeščeno med vrtače. Na severni strani jo omejujejo tri vrtače, prav tako je vrtača na zahodni, vzhodni in jugovzhodni strani. Gradišče ima na zahodni in vzhodni strani enojno obzidje, na dostopnem severnem in južnem delu pa je varovano z dodatnim zidom. Skozi severni in južni vhod gradišča poteka kolovoz, ki po sredini preči najdišče in predstavlja staro pot iz Volčjega Gradu v Komen. Do te poti se dostopa z južne strani iz Volčjega Grada po makadamski poti mimo hišnih številk 6, 55 in 56 ali pa s severa iz smeri Komna pri čistilni napravi. Pot je tudi del tematske učne poti [Pot kamna](#), ki predstavlja naravne, arhitekturne in zgodovinske znamenitosti Volčjega Grada in okolice. Kljub navidezno nižinski legi ima Debela griža dober pregled nad širšo okolico. Lokacijo je kot gradišče leta 1903 opisal Carlo Marchesetti, ki je tudi podal topografski načrt s prikazom obzidja, vhodov v naselje in poti po naselju. Tržaški raziskovalec tudi prepozna potek zahodnega dela odstranjenega notranjega obzidja na severni strani in dodaten vhod na severo- zahodni strani gradišča. Prav tako omenja številne odlomke prazgodovinske lončenine na površini najdišča. Glede na obseg ruševine kamnitega nasipa večina raziskovalcev meni, da je bilo zidovje prazgodovinskega naselja višje od 4m. Zametki naselja naj bi segali že v bronasto dobo, medtem ko naj bi bila današnja podoba najdišča železnodobnega nastanka. Na LIDARskih posnetki je prepoznati značilno gradnjo obzidja po principu dvojnega zidu; zunanja in notranja lica zidov iz skrbno zloženih kamnov med katere je bil nasut drobir, kot tudi terasasto gradnjo obzidja. Leta 2018 so bile med arheološkimi raziskavami na območju Debele griže in okolice odkrite številne sledi človeških aktivnosti od preteklosti pa vse do današnjih dni. Monumentalna ruševina obzidja Debele griže je ostanek sesutja obrambnega zidu in kasnejšega nalaganja kamenja ob pripravi terena za poljedelsko rabo. Območje Volčjega Grada je bilo poseljeno tudi v obdobju Rima kar potrjuje rimske nagrobnik, ki je danes vgrajen v steno cerkve sv. Janeza Krstnika v Volčjem Gradu. V ljudskem izročilu se je ohranila pripoved o starih »Ajdih«, ki so živelii znotraj razvalin Debele griže. Na gradišču naj bi stal grad obzidan z visokim zidom in brez strehe. Ajde naj bi vodila mogočna žena, po imenu Volčja, po kateri naj bi naselje Volčji Grad dobilo tudi ime.

Področja: arheologija

Naselje: VOLČJI GRAD

Občina: KOMEN

OE ZVKDS: ZVKA Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 12 Feb. 2004

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa: [Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 152.523,50 m²

LIDAR:

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=401917.9658%2C73535.0787%2C404246.3038%2C74626.4871%2C3912&showlayers=RNPD_4274%3BRNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BAO_DOF_2006_AG101_597_0%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157%3BLidar_hillshade_2361_0

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. IV, fig. 2

Slika 2: Prazgodovinsko naselje Debele griže: Dular, 1999

Slika 3: Monumentalno obzidje Debele griže. Foto: Patricija Bratina, 2018

Slika 4: Notranjost Debele griže. Foto: Patricija Bratina, 2018

Slika 5: Severno obzidje Debele griže. Foto: Patricija Bratina, 2018

Slika 6: Rimski nagrobnik, vgrajen v severno steno cerkve sv. Janeza Krstnika v Volčjem Gradu. Foto: Patricija Bratina, 2018

HR / Volčji Grad – Arheološko nalazište Debela Griža

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba, rimska doba

Prapovijesno naselje Debela griža leži na visoravni iznad padine Malog dola, sjeverozapadno od naselja Vučji Grad. Imalo je dvostruki zid prema sjeveru i jugu; opseg vanjskog nasipa mjeri 850 m, unutarnjeg 680 m. Zbog monumentalnog kamenog nasipa koji dominira okolnim krajolikom, prepoznato je kao jedna od najupečatljivijih krških utvrda. Naselje je namjerno smješteno među vrtače. Sa sjeverne strane omeđeno je s tri ponikve, kao i s ponornicom na zapadnoj, istočnoj i jugoistočnoj strani. Utvrda ima po jedan zid na zapadnoj i istočnoj strani, a na pristupnom sjevernom i južnom dijelu zaštićena je dodatnim zidom. Puteljak za zaprežna vozila prolazi sjevernim i južnim ulazima u tvrđavu, koji u sredini prelaze lokalitet i predstavljaju staru stazu od Vučjeg grada do Komena. Ovom se stazom pristupa s južne strane iz Vučjeg grada makadamskim putem pored kuće br. 6, 55 i 56 ili sa sjevera iz smjera Komna kod pročistača. Staza je također dio tematske poučne staze Put kamena koja predstavlja prirodne, arhitektonske i povijesne znamenitosti Vučjeg grada i okolice. Unatoč naizgled ravničarskom položaju, Debela griža ima dobar pogled na širu okolicu. Mjesto je 1903. godine opisao kao utvrdu Carlo Marchesetti, koji je također napravio topografski plan koji prikazuje zidove, ulaze i staze oko naselja. Tršćanski istraživač prepoznaje i tok zapadnog dijela uklonjenog unutarnjeg zida na sjevernoj strani i dodatni ulaz na sjeverozapadnoj strani utvrde. Također spominje brojne komadiće pretpovijesne keramike na površini nalazišta. S obzirom na opseg urušenog kamenog nasipa, većina istraživača vjeruje da su zidovi pretpovijesnog naselja bili veći od 4 m. Počeci naselja vjerojatno sežu u brončano doba, međutim, trenutna izgled nalazišta je iz željeznog doba. Na LIDAR snimkama moguće je prepoznati tipičnu konstrukciju zida prema principu dvostrukog zida; vanjska i unutarnja ploha zidova, pažljivo naslaganog kamenja između kojih je nasuto sitno kamenje, kao i terasasta konstrukcija zidova. 2018. Godine tijekom arheoloških istraživanja na području Debele griže i okolice otkriveni su brojni tragovi čovjekove aktivnosti od prošlosti do danas. Monumentalna ruševina zida Debele griže ostatak je urušavanja obrambenog zida i naknadnog polaganja kamena tijekom pripreme terena za poljoprivrednu uporabu. Područje Vučjeg grada bilo je naseljeno i tijekom rimskog razdoblja, što potvrđuje i rimski nadgrobni spomenik koji je danas ugrađen u zid crkve sv. Ivana Krstitelja u Vučjem Gradu. Po sredini dvorca vodi rimska staza u smjeru sjever-jug.

U narodnoj tradiciji sačuvana je priča o drevnim stanovnicima Ajdima, koji su živjeli unutar ruševina Debele griže. Grad je navodno bio okružen visokim zidom i bez krova. Ajde je navodno vodila moćna žena po imenu Volčja, po kojoj je naselje Vučji Grad dobilo i ime.

3. Zagrajec – arheološko območje Brith

Druga imena: Britof, Castrum Johannis

EŠD: 7329

Koordinate: x399342 y75622
45,817394 13,699906
45°49'2,62" 13°41'59,66"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 46; ANSI, 1975, 138; Slapšak, 1974, 195; Sapač, 2011, 44-45; Turk, Rupel, 2013.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče

Opis: Prazgodovinsko gradišče manjšega obsega, monumentalni obrambni okop je skoraj v celoti ohranjen. Znotraj gradišča se predvideva grobišče, kajti izročilo govori o cerkvi, ki naj bi tukaj stala, kar pa na terenu ni vidno.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba

Opis lokacije:

Prazgodovinsko naselje leži na dominantni osamljeni vzpetini na robu Velikega dola, na nadmorski višini 340m, tik nad vasjo Zagrajec in cesto, ki vodi v Ivanji grad. Od tu je odličen razgled po celi dolu proti Tržaškemu zalivu in po planoti proti Komnu in dalje. Do vhoda v najdišče na severni strani naselbine vodi pot mimo cerkve v Ivanjem Gradu in nato v smeri proti Zagrajcu ali iz Zagrajca mimo domačij s hišno št. 2 in 3. Predstavlja manjše gradišče, 370 m obsega, z monumentalnim kamnitim obzidjem, ki oklepa vrh in z dodatnim zidom na južni strani. Obzidje je ohranjeno kot ruševina, visoka na vzhodu tudi do 4m in široka do 15m. Prvi opisi in načrti gradišča so delo Carla Marchesettija iz leta 1903, ki prinaša tudi notice o najdbah prazgodovinske lončenine in rimskih grobov na njivah in vinogradih na najdišču in v bližnji okolici. Prav tako omenja ostanke gradu in drugih objektov, ki naj bi bili takrat še vidni na terenu. Raziskovalci menijo, da je znotraj gradišča stal manjši neutrjeni dvor, ki naj bi ga po turških vpadih nadomestili z dvorcem v Komnu, na njegovi lokaciji pa zgradili cerkev. Ta je bila opuščena že pred l. 1821. V ljudskem izročilu se še omenja pokopališče in cerkev sv. Janez Krstnika na vrhu gradišča, kar potrjuje tudi ledinsko ime Brith oziroma Britof. Med arheološkimi raziskavami leta 2013 na zahodnem pobočju gradišča je bil odkrit suhi zid, ostanek prazgodovinskega obzidja. Lice zidu je bilo grajeno iz večjih neobdelanih kamnov, vmesni del pa je bil zapolnjen z manjšimi kamni in drobirjem. Odkrita lončenina potrjuje poselitev gradišča v pozni bronasti in železni dobi.

Področja: arheologija

Naselje: ZAGRAJEC

Občina: KOMEN

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 23 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 4 Apr. 2005

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa: [Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Stanje podatka:

25_05_2020

Površina:

58.676,84 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=398873.3075%2C75397.5492%2C399889.3096%2C75848.6647%2C3912&showlayers=RNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PROD_UKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNOGRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. III, fig. 12

Slika 2: Obzidje gradišča Brith med raziskavami leta 2013. Foto: Matija Turk, 2013

https://www.stanjel.eu/kulturna_dediscina/zgodovinska/2015080308441807/

HR / Zagrajec – arheološko područje Brith

Britof, Castrum Johannis

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba

Prapovjesno naselje leži na dominantnom osamljenom brežuljku na rubu Velikog dola, odmah iznad sela Zagrajec i ceste koja vodi do Ivanja grada. Odavde se pruža sjajan pogled sve dolje prema Tršćanskom zaljevu i uz visoravan prema Komnu i dalje. Staza do ulaza u lokalitet sa sjeverne strane naselja vodi pored crkve u Ivanje Gradu, a zatim u smjeru Zagrajca ili od Zagrajca pored domaćinstava s kućnim br. 2 i 3. To je mala utvrda dimenzija 370 m, s monumentalnim kamenim zidom na južnoj strani. Zidovi su sačuvani kao ruševina, visoka do 4m na istoku i široka do 15 m. Prvi opisi i planovi utvrde djelo su Carla Marchesettija iz 1903. godine, koje donosi bilješke o nalazima prapovjesne

keramike i rimske grobnice na poljima i vinogradima na nalazištu i u okolini. Također spominje ostatke dvorca i drugih zgrada koje su u to vrijeme trebale biti još vidljive na terenu. Istraživači vjeruju da je unutar utvrde u srednjem vijeku/novom vijeku? postojao mali neutvrđeni dvor koji je nakon turskih provala u Komnu trebao zamijeniti Ijetnikovac, a na njegovom je mjestu sagrađena crkva. Ovo je napušteno prije 1821. godine.

U narodnoj tradiciji spominje se i groblje i crkva sv. Ivana Krstitelja na vrhu gradine, što potvrđuje i ime ledine Brith odnosno Britof. Tijekom arheoloških istraživanja 2013. godine na zapadnoj padini utvrde otkriven je suhozid, ostatak prapovijesnog zida. Pročelje zida građeno je od većeg neobrađenog kamenja, a između je popunjeno s manjim kamenjem i krhotinama. Otkrivena keramika potvrđuje naseljavanje utvrde u kasnom brončanom i željeznom dobu.

4. Sveti pri Komnu – arheološko najdišče Martinišče

Druga imena: Sv. Miklavž

EŠD: 716

Koordinate: x401996 y77021
45,830363 13,733774
45°49'49,31" 13°44'1,59"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 47-48; ANSI, 1975;137; Slapšak, 1974, 191; Vuga, 1974, 110-111; Bratina, 159-160.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, naselbina, plano grobišče, žgani pokop, ruševina, cerkev, sv. Nikolaj

Opis: Dvojno prazgodovinsko gradišče z nekropolo, z enotnim zunanjim obrambnim okopom izjemnih dimenzija. Naseljeno v antiki, naselbinska kontinuiteta v srednjem veku (cerkev sv. Miklavža).

Datacija: pozna bronasta doba, starejša železna doba, rimska doba, sredni vek

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina severno nad Svetim predstavlja eno največjih utrjenih kraških gradišč. Kompleks naselja zaobjema dve vzpetini, z nadmorsko višino 350m, ki obdajajo globoko kraško dolino. Vzhodna vzpetina, imenovana sv. Miklavž ima samostojno obzidje, nanj pa se z zahoda naslanja obzidje osrednjega dela gradišča, ki zaobjema tudi ravnico med obema. Ta je na jugu in severu omejena z vrtačama. Plato južno od sv. Miklavža se imenuje Martinišče, preko katerega poteka vaška pot iz Svetega v Škrbino, ki preči prazgodovinsko naselje po vzhodni strani. Vzhodni del najdišča je precej poškodovan s kmetijsko obdelavo, medtem ko je obzidje osrednjega dela gradišča dobro ohranljeno in monumentalno. Zlasti je zanimiva konstrukcija vrat v ravnici, na prehodu iz sv. Miklavža h kalu na jugozahodu. Do južnega platoja gradišča je dostop po vaški poti iz Svetega. Že Carlo Marchesetti, ki je leta 1903 prvi podal opis in skico prazgodovinske naselbine, je menil da je eno največjih na Krasu. Omenja tudi izredno ohranljeno obzidje zahodnega dela, ki naj bi bilo visoko 5 do 6 metrov in široko od 8 do 20 metrov. Na vrhu vzhodne vzpetine naj bi stala cerkev sv. Miklavža. V ljudskem izročilu se je

ohranila notica o zlatem kelihu, ki naj bi bil najden na lokaciji cerkve. Marchesettiju je tudi uspelo locirati naselbini pripadajoče grobišče, ki je bilo ob odkritju že poškodovano s poljedelskimi deli. Iz njegovih opisov izvemo, da so bili odkriti žgani grobovi pokriti s kamnitimi ploščami, v grob pa so bili pridani tudi pokojnikovi predmeti: bronaste igle za spenjanje oblek, obročast nakit, železni noži, bronasta skodela, polmesečasta fibula z obeski. Ti predmeti razovedajo status in spol pokojnika ter omogočajo opredelitev naselbine v starejšo železno dobo. Na površini naselbine so bili najdeni številni odlomki prazgodovinske lončenine, svitkov, tudi brusov, ki potrjuje poselitev gradišča v železni in rimske dobi. Iz Svetega pa so znane tudi posamezne najdbe, ki govore za poselitev naselbine že za časa bronaste dobe. S prazgodovinskim naseljem je povezana tudi legenda o zlati kočiji in o zakladih, ki naj bi bili zakopani za časa turških vojn v votlini na območju najdišča.

Področja: arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: SVETO

Občina: KOMEN

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 12 Feb. 2004

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa:

[Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 361.026,40 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>
https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=401113.9066%2C76566.389%2C403145.9107%2C77468.62%2C3912&showlayers=RNP_D_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_5_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. IV, fig. 3

Slika 2: Bronasta fibula z obeski iz grobišča pri Svetem (Marchesetti, 1903, Tav. XVI, fig. 17)

Slika 3: Bronasti kotliček iz grobišča pri Svetem (Marchesetti, 1903, Tav. XVII, fig. 6)

Slika 4: Notranjost prazgodovinskega naselja. Foto: Nada Osmuk, 1996

HR / Sveti pri Komnu – arheološko nalazište Martinišče

Sv. Nikola

Datacija: kasno brončano doba, starije željezno doba, rimska doba, srednji vijek

Prapovjesno naselje nad Svetog predstavlja jednu od najvećih utvrđenih krških utvrda. Kompleks naselja obuhvaća dva brda koja okružuju duboku kršku dolinu. Istočno brdo, zvano sv. Nikola, ima zaseban zid, a zid središnjeg dijela utvrde na njega se oslanja sa zapada, koji također obuhvaća ravninu između njih. S juga i sjevera je omeđeno vrtačama. Plato južno od sv. Nikole zove se Martinišče, kojim prolazi seoska staza od Svetoga do Škrbine, koja prelazi preko prapovjesnog naselja s istočne strane. Istočni dio nalazišta znatno je oštećen poljoprivrednim uzgojem, dok su zidovi središnjeg dijela utvrde dobro očuvani i monumentalni. Posebno je zanimljiva gradnja vrata u ravnici, na prijelazu iz sv. Nikole do bare na jugozapadu. Do južnog platoa utvrde dolazi se seoskom stazom od Svetog. Već ga je Carlo Marchesetti, koji je prvi dao opis i skicu prapovjesnog naselja 1903. godine smatrao jednim od najvećih na Krasu. Također spominje izuzetno dobro očuvane zidine zapadnog dijela koji bi trebali biti visoki 5 do 6, a široki 8 do 20 metara. Na vrhu istočnog brijege trebala bi stajati crkva. Sv. Nikole.

U narodnoj tradiciji sačuvana je bilješka o zlatnom kaležu koji je trebao biti nađen na mjestu crkve. Marchesetti je također uspio pronaći groblje koje pripada naselju, a koje je već bilo oštećeno poljoprivrednim radovima u vrijeme njegovog otkrića. Iz njegovih opisa doznajemo da su otkriveni spaljeni grobovi prekriveni kamenim pločama, a u grob su dodani i pokojnikovi predmeti: brončane igle za spajanje odjeće, nakit u obliku prstena, željezni noževi, brončana čaša, fibula u obliku polumjeseca s privjescima. Ti predmeti otkrivaju status i spol pokojnika i omogućuju smještanje naselja u starije željezno doba. Na površini naselja pronađeni su brojni komadići pretpovjesne keramike, svitaka i žrvnjeva, što potvrđuje naseljavanje utvrde u željeznom i rimskom razdoblju. Postoje i pojedinačni nalazi iz Svetog koji govore o naseljavanju već u brončano doba. Prapovjesno naselje također je povezano s legendom o zlatnoj kočiji i blagu koje je navodno bilo zakopano tijekom turskih ratova u špilji na području nalazišta.

5. Temnica – arheološko najdišče sv. Ambrož

Druga imena: sv. Ambrož

EŠD: 765

Koordinate: x398576 y79613
45.853182 13.689219
45°51'11,46"N 13°41'21,19"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica, Marchesetti, 1903,52-53; ANSI, 1975,125; Zadnikar, 1982, 418-421, Ložič, 2016.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, ruševina, cerkev, sv. Ambrož

Opis: Prazgodovinsko gradišče z obsegom 630 m. Na okopih vidne nadzidave iz poznoantičnega časa. Ruševine romanske cerkve sv. Ambroža.

Datacija: železna doba, pozna rimska doba, visoki srednji vek

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina z odlično ohranjenim obzidjem leži na skrajnem severnem robu Krasa, pod Trsteljem, na osamelcu z nadmorsko višino 531m. Ime je dobila po romanski cerkvi sv. Ambroža, ki je bila konec 12. ali v 13. stoletju zgrajena na temenu hriba. Najdišče leži v nizu gradišč in kamnitih stolpov, ki so na severnem kraškem robu predstavljali nekakšno severno mejo. Med temi sv. Ambrož izstopa po obsegu in ohranjenosti. Carlo Marchesetti je leta 1903 podal natančen topografski načrt in opis gradišča v katerem omenja mogočno obzidje in najdbe prazgodovinske lončenine. Pot do osrednjega dela gradišča vodi od ceste za Trstelj, preko sedla po pobočju do severnega vhoda naselbine. Na LIDARskih posnetkih je prepoznavno ovalno zunanje obzidje in delitev naselbine v dva dela ter verjeten dostop z zahodne strani. Že Carlo Marchesetti omenja zid, ki naj bi bil postavljen na severni in vzhodni strani obzidja. Z malto grajeni zid skupaj z ostalimi kaže na uporabo naselbine tudi še kasneje, v obdobju poznegra Rima in v mlajših zgodovinskih obdobjih. Poleg ruševine cerkvice sv. Ambroža so danes na gradišču vidni še vojaški ostanki iz obdobja 1. svetovne vojne: kaverna in objekti. Z vrha hriba seže pogled prek kraške planote do morja na jug in do Nanoške planote na vzhod.

Področja: arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: TEMNICA

Občina: MIREN-KOSTANJEVICA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 30 apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 12 feb. 2004

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinski spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Nova Gorica

Povezava do predpisa: [Uradno glasilo \(Gorica\), št. 8/85-275](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 253.638,61 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>
https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=397453.8619%2C79077.594%2C399782.1999%2C80169.0024%2C3912&showlayers=RNPD_4274%3BRNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BAO_DOF_2006_AG101_597_0%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157%3BLidar_hillshade_2361_0

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. V, fig. 3

Slika 2: Pogled iz sv. Ambroža proti Nanosu. Foto: Matjaž Prešeren, 2014

Slika 3: Ostanki monumentalnega obzidja. Foto: Matjaž Prešeren, 2014

Slika 4: Ostanki cerkve sv. Ambroža. Foto: Matjaž Prešeren, 2014

Slika 5: Romanska cerkev sv. Ambroža. Foto: Matjaž Prešeren, 2014

HR / Temnica – arheološko nalazište Sv. Ambrož

Datacija:	željezno	doba,	kasno	rimsko	doba,	visoki	srednji	vijek
-----------	----------	-------	-------	--------	-------	--------	---------	-------

Prapovijesno naselje sa savršeno očuvanim zidinama leži na krajnjem sjevernom rubu Krasa, na osamljenom brežuljku ispod Trstelja. Ime je dobilo po romaničkoj crkvi sv. Ambrozija, koja je izgrađena na vrhu brda krajem 12. ili 13. stoljeća. Nalazište se nalazi u nizu utvrda i kamenih kula, koje su predstavljale neku vrstu sjeverne granice na sjevernom krškom rubu. Među njima sv. Ambrozije ističe se veličinom (630 m) i očuvanošću. 1903 Carlo Marchesetti dao je detaljan topografski plan i opis utvrde u kojoj spominje moćne zidine i nalaze pretpovijesne keramike. Put do središnjeg dijela utvrde vodi od ceste prema Trstelju, preko sedla uz padinu do sjevernog ulaza u naselje. Na LIDAR snimkama vidi se ovalni vanjski zid i razdvajanje naselja na dva dijela, kao i vjerojatni pristup sa zapada. Već je Carlo Marchesetti spomenuo zid koji je trebao biti postavljen na sjevernoj i istočnoj strani zidina. Zid izgrađen od žbuke s ostacima ukazuje na upotrebu naselja i kasnije, u razdoblju kasnog Rima i u mlađim povijesnim razdobljima. Pored ruševina crkvice sv. Ambrozija i danas se još uvijek mogu vidjeti vojni ostaci iz razdoblja Prvog svjetskog rata: šupljina i zgrade. S vrha brda pogled se pruža preko krške visoravni do mora na jugu i do Nanoške visoravni na istoku.

6. Škrbina – arheološko najdišče Lipovnik

Druga imena: Sv. Katarina na Lipovniku nad Škrbino

EŠD: 7315

Koordinate: x401800 y79732
45,854717 13,730688
45°51'16,98" 13°43'50,48"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 51-52; ANSI, 1975;137; Slapšak, 1974, 191-192; Zadnikar, 1982, 224-225.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, ruševina, podružnična cerkev, sv. Katarina

Opis: Obsežno prazgodovinsko gradišče z monumentalnim obrambnim okopom in dobro ohranjeno kulturno plastjo. Na zahodnem robu gradišča so ruševine romanske cerkvice sv. Katarine, omenjane v vizitacijskih popisih med I. 1650-1750.

Datacija: prazgodovina, visoki srednji vek, tretja četrtina 17. stol., 1650

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina stoji na hribu Lipovnik, ki ima sredinsko lego v notranjem nizu gradišč za severnim kraškim robom, na nadmorski višini 530 m, severno nad naseljem Škrbina. Obsežno gradišče, ki je zajemalo celoten plato, je postavljeno na vzhodno polovico vrhnjega platoja slemena in je zavarovano s sklenjenim vencem monumentalnega obzidja, grajenega iz velikih kamnitih blokov. Velikost naselbine in ohranjenost obzidja v višino do 3 metrov in v širino do 15 metrov, je fascinirala že Carla Marchesettija, ki je menil, da gre za dve gradišči, povezani v enoten kompleks. Znotraj naselja omenja tudi jamo, ki naj bi služila kot zatočišče prebivalcem gradišča. Na zahodni polovici platoja so ostaline nekdaj obzidane romanske cerkvice sv. Katarine. Cerkev stoji na veliki groblji in je v tlорisu pravokotne oblike s polkrožno apsido na vzhodu. Zahodni in delno še južni rob vrha s cerkvico je obdan z velikim kamnitim nasipom, ki pa se nato v robovih v smeri proti Lipovniku izgubi. Ob strojnem odstranjevanju ruševin cerkve in urejanju poti so bile žal odstranjene tudi starejše plasti. Po velikem požaru, ki je zajel območje severnega kraškega roba so bili na površini južnega nasipa gradišča odkriti odlomki prazgodovinske lončenine in tudi kovinski predmeti, ki potrjujejo poselitev najdišča v prazgodovini in v obdobju zgodnjega srednjega veka. Dostop do najdišča je po gozdni cesti do ostalin cerkve sv. Katarine iz smeri Železnih vrat ali pa iz vzhodne smeri, iz magistralne ceste Komen - Branik.

Področja: arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: ŠIBELJI

Občina: KOMEN

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Vpisano v register: 23 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 23 Dec. 2004

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa: Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), 26/2014-1079, 53/2018-2748

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 336.720,85 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=400800.798%2C79221.2995%2C402832.802%2C80123.5305%2C3912&showlayers=RNPD 4274 1%3BRNPD 4274 2%3BRNPD 4274 3%3BRNPD 4274 6%3BRNPD 4274 8%3BRNPD 4274 9%3BRNPD 4274 7%3BRNPD 4274 4%3BRNPD 4274 5%3BRNPD 4274 10%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 0%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 1%3BProstorske enote RPE 8345 0%3BProstorske enote RPE 8345 1%3BProstorske enote RPE 8345 4%3BProstorske enote RPE 8345 6%3BProstorske enote RPE 8345 7%3BProstorske enote RPE 8345 8%3BProstorske enote RPE 8345 9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. V, fig. 2

Slika 2: Ostanki prazgodovinskega zidu na Lipovniku. Foto: Nada Osmuk, 2001

HR / Škrbina – arheološko nalazište Lipovnik

Sv. Katarina na Lipovniku iznad Škrbine

Datacija: prapovijest, visoki srednji vijek

Prapovjesno naselje stoji na brdu Lipovnik, koje ima središnji položaj u unutarnjem redu utvrdaiza sjevernog kraškog ruba, na nadmorskoj visini od 530 m, sjeverno od naselja Škrbina. Prostrana utvrda, koja je pokrivala čitavu visoravan, smještena je na istočnoj polovici gornjeg platoa grebena i zaštićena je zatvorenim vijencem od monumentalnih zidova izgrađenih od velikih kamenih blokova. Veličina naselja i sačuvanost zidina visokih do 3 metra i širokih do 15 metara fascinirali su Carla Marchesettiju, koji je vjerovao da su to dvije utvrde povezane u jedan kompleks. Unutar naselja spominje i špilju koja je trebala služiti kao utočište stanovnicima utvrde. Na zapadnoj polovici visoravni nalaze se ostaci nekad zazidane romaničke crkve sv. Katarine. Crkva se nalazi na velikoj nasutini i pravokutnog je tlocrta s polukružnom apsidom prema istoku. Zapadni i dijelom južni rub vrha s crkvom okružen je velikim kamenim nasipom, koji se zatim na rubovima gubi u smjeru Lipovnika. Nažalost, uz mehaničko uklanjanje ruševina crkve i uređenje staze, uklonjeni su i stariji slojevi. Nakon velikog požara koji je zahvatio sjeverni kraški rub, na površini južnog nasipa utvrde otkriveni su komadi pretpovijesne keramike, kao i metalni predmeti koji potvrđuju naseljavanje nalazišta u pretpovijesti i ranom srednjem vijeku. Pristup lokalitetu je šumskim putem do ostataka crkve sv. Katarine iz smjera Železnih vrata ili s istoka, s glavne ceste Komen-Branik

7. Branik – grad Rihemberk

Druga imena: Reifenberch, Rayfimberch

EŠD: 40

Koordinate: x406531 y79244
45,850991 13,791699
45°51'3,57" 13°47'30,12"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 50; ANSI, 1975, 122; Vuga, 1981, Mlinar, 1999, Turk, Jereb 2006, 9-18; Žbona Trkman, Kruh, 2009-2010, 195-217.

Zvrst: stavbe

Podzvrst: profane stavbe, kopenska najdišča

Gesla:

gradišče, grad

Opis: Razsežna srednjeveška utrdba (na mestu gradišča) z zunanjim obrambnim zidom in stolpi, stanovanjskimi trakti, cisternami in s poudarjenim osrednjim romanskim stolpom. Prva omemba seže v leto 1230.

Datacija: prazgodovina, 12. stol., druga četrtina 13. stol., 1230, prva polovica 16. stol., 1500, 1533, druga četrtina 20. stol., 1944

Opis lokacije:

Grad Rihemberk je bil konec 12. stoletja ali v prvi polovici 13. stoletja pozidan na skalni vzpetini na nadmorski višini 160m nad južnim delom naselja Branik, v skalnatem pobočju nad dolino Branice. Dolina Branice predstavlja pomembno komunikacijo med Vipavsko dolino in Komenskim Krasom. Kot verjetno prazgodovinsko gradišče ga omenja že Carlo Marchesetti leta 1903. V drugi polovici 20. stoletja so bile na območju grajskega kompleksa v okviru obnove gradu izvedene arheološke raziskave na lokaciji južnega medzidja, na predelu pred vhodom in znotraj vhodnega okroglega stolpa, raziskana je bila terasa nad vhodom, notranjost zahodnega palacij, notranjost južnega palacija in severovzhodno območje medzidja pri kvadratnem stolpu. Prav tako so bila opravljena manjša sondiranja pri stolpičih v severnem obzidju. Poleg arhitekturnih ostankov starejših faz gradu in bogatega srednjeveškega ter novoveškega gradiva so bili med raziskavami odkriti tudi prazgodovinski ostanki, ki potrjujejo obstoj prazgodovinskega naselja na območju grajskega kompleksa. Lega najdišča in posamezne rimske najdbe pa govorijo tudi o obljudenosti lokacije v rimskega obdobja. Dostop do gradu je iz magistralne ceste iz smeri Branika ali iz smeri Komna.

Področja: umetnostna zgodovina, arheologija, krajinska arhitektura

Naselje: BRANIK

Občina: NOVA GORICA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve stavbe, parki in vrtovi; arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 13 Mar. 2008

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik državnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi gradu Branik (Rihemberk) za kulturni spomenik državnega pomena

Povezava do predpisa: <Ur.I. RS, št. 81/99-3810, 22/2002-970, 19/2008-642>

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 26.175,91 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=406049.7655%2C79030.609%2C407065.7675%2C79481.7245%2C3912&showlayers=R_NPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Antonio Capellaris, risba gradu iz l. 1752

Slika 2: Grad Rihemberk . Foto: Bojan Klemenčič, 2005

Slika 3: Vhod v grad. Foto: Bojan Klemenčič, 2001

HR / Branik – dvorac Rihemberk

Reifenberch, Rayfimberch

Datacija: prapovijest, visoki srednji vijek, kasni srednji vijek, rano novo doba

Grad Rihemberk, koji se prvi put spomine 1230. godine, sagrađen je krajem 12. stoljeća ili u prvoj polovici 13. stoljeća na stjenovitom brdu iznad južnog dijela naselja Branik, na stjenovitoj padini iznad doline Branice. To je velika srednjevjekovna utvrda (na mjestu utvrde) s vanjskim obrambenim zidom i kulama, stambenim krilima, cisternama i naglašenom središnjom romaničkom kulom. Dolina Branice predstavlja važnu komunikaciju između Vipavske doline i Komenskog Krasta. Carlo Marchesetti spominje ga 1903. godine kao vjerojatnu pretpovijesnu utvrdu. U drugoj polovici 20. stoljeća na području dvorskog kompleksa vršena su arheološka istraživanja u sklopu obnove dvorca iznad ulaza, unutrašnjost zapadne palače, unutrašnjost južne palače i sjeveroistočni dio međuzida na četrvastoj kuli. Na kulama u sjevernom zidu izvedena su i manja sondiranja. Uz arhitektonske ostatke starijih faza dvorca te bogatu srednjovjekovnu i modernu građu, istraživanje je otkrilo i pretpovijesne ostatke koji potvrđuju postojanje pretpovijesnog naselja na području kompleksa dvorca. Položaj nalazišta i pojedini rimski nalazi također govore o naseljenosti lokaliteta u rimsко doba. Pristup tvrđavi moguć je s magistralne ceste iz smjera Branika ili iz smjera Komna.

8. Kobdilj – arheološko najdišče Gradišče

Druga imena: –

EŠD: 7284

Koordinate: x411942 y75113
45,814541 13,862112
45°48'52,35" 13°51'43,6"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 49; ANSI, 1975, 141; Slapšak, 1974, 187; Teržan, Turk , 2006, 20-23.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče

Opis: Dvojno prazgodovinsko gradišče z dobro ohranjenim sistemom obrambnih okopov za vsako gradišče posebej. Kulturna plast je zelo dobro ohranjena. Gradišče spada med najpomembnejša slovenska najdišča.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba

Opis lokacije:

Prazgodovinsko naselje stoji na skrajnem jugovzhodnem koncu kraškega roba nad dolino Raše in Branice in predstavlja pomembno strateško točko med Krasom in Vipavsko dolino. Sestoji iz dveh prazgodovinskih gradišč, manjšega, zahodno ležečega gradišča z obsežnimi naselbinskimi terasami, na vrhu z nadmorsko višino 406 in večjega severozahodno od prejšnjega, na skrajnem vzhodnem pomolu grebena ležečega gradišča na nadmorski višini 400m. Poleg tega, da je vsako od njiju imelo samostojno obzidje sta bili obdani še s skupnim zunanjim obzidjem. Skico in podroben opis najdišča poda leta 1903 Carlo Marchesetti, ki izpostavi izredno dobro ohranjenost obzidij in gradnjo iz velikih blokov. Sredi manjšega gradišča je mogoče prepoznati kamnito gomilo, grobljo kamnja, ki verjetno skriva ostanke kamnitega stolpa. Prazgodovinski stolp, grajen iz suhega zidu je bil leta 1993 odkrit pod grobljo kamenja na Ostem vrhu pri Štanjelu. Stolpi naj bi služili opazovanju in kontroli teritorija prazgodovinske skupnosti in nadzoru poti ter prehodov. Do najdišča se dostopa iz smeri Kobdilja.

Področja: arheologija

Naselje: KOBDELJ

Občina: KOMEN

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 23 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 24 Feb. 2004

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine

Sežana

Povezava do predpisa: [Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](http://uradneobjave.primer.si/uradne-objave/Primorske-novice/13/92-68)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 161.882,48 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=411033.3121%2C74627.533%2C413065.3162%2C75529.7639%2C3912&showlayers=R_NPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. IV, fig. 5

Slika 2: Pogled iz pobočja Štanjela proti Kobdiljskem gradišču. Foto: Patricija Bratina, 2019

HR / Kobdilj – arheološko nalazište Gradišče

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba

Gradišče je jedno od najvažnijih slovenskih nalazišta. Prapovijesno naselje stoji na krajnjem jugoistočnom dijelu kraškog ruba iznad dolina Raše i Branice i predstavlja važnu stratešku točku između Krasa i Vipavske doline. Sastoji se od dvije pretpovijesne utvrde, manje utvrde okrenute zapadu s opsežnim terasama naselja, na vrhu nadmorske visine 406 m i većeg, sjeverozapadnije od navedene, na krajnjem istočnom rubu grebena, na kojem leži utvrda na nadmorskoj visini od 400 m. Osim što je svaki od njih imala zasebni zid, okružena je i zajedničkim vanjskim zidom. Skicu i detaljan opis nalazišta daje 1903. Carlo Marchesetti, koji ukazuje na izuzetno dobro očuvane zidove i izgradnju velikih blokova. Usred male utvrde može se nazrijeti kamena gomila, kamena nasutina koja vjerojatno skriva ostatke kamene kule. Prapovijesna kula sagrađena od suhozida otkrivena je 1993. godine pod kamenom nasutinom na Ostrom vrhu kod Štanjela. Kule su trebale služiti za promatranje i nadzor teritorija prapovijesne zajednice te za kontrolu staza i prolaza. Nalazištu se pristupa iz smjera Kobdilja.

9. Kosovelje – gradišče Gradina

Druga imena: Arheološko območje Stare šance

EŠD: 7288

Koordinate x406166 72478
 45,790069 13,788317
 45°47'24,25" 13°47'17,94"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Slapšak, 1974, 236.

Zvrst:

arheološka najdišča

Podzvrst:

kopenska najdišča

Gesla:

gradišče

Opis: Prazgodovinsko gradišče z delno ohranjenim obrambnim okopom; celoten obseg gradišča je brez raziskav težko določljiv, zaradi gozda je teren nepregleden.

Datacija:

pozna bronasta doba, železna doba

Opis lokacije:

Prazgodovinsko naselje leži sredi kraške planote na nizki vzpetini Gradina, na nadmorski višini 250m, severozahodno od Kosovelj. Ohranjen osrednji del gradišča se na jugovzhodni in severni strani naslanja na rob kraških dolin. Ruševina obzidja je ohranjena kot kamnita groblja, široka 7 metrov in visoka do 1,5 metra. Na LIDARskih posnetkih je mogoče prepoznati še dodatno zunanje obzidje, ki poteka vse do roba vrtač na jugozahodni strani. Do južnega dela gradišča vodi pot iz naselja Kosovelje.

Področja:

arheologija

Naselje:

KOSOVELJE

Občina:

SEŽANA

OE ZVKDS:

ZVKD Nova Gorica

Usmeritve

arheološka najdišča

Varstvo:

spomenik

Opombe:

Vpisano v register:

23 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru:

19 Dec. 2005

Območje določeno po:

po DKN

Spomenik:

spomenik lokalnega pomena

Predpis:

Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa:

[Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve:

stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka:

28_08_2020

Površina:

134.272,76 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=405229.0047%2C72009.0593%2C407261.0088%2C72911.2902%2C3912&showlayers=RNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PROD_UKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Ruševina notranjega obzidja Starih šanc. Foto: Patricija Bratina, 2018

HR / Kosovelje – Gradina

Arheološko područje Stare šance

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba

Prapovjesno naselje s djelomično očuvanim obrambenim rovom leži usred krške visoravni na niskom brdu Gradina, sjeverozapadno od Kosovelja. Očuvani središnji dio gradine naslanja se na rub krških dolina na jugoistočnoj i sjevernoj strani. Ruševina zidina sačuvana je kao kamena nasutine, široka 7 metara i visoka do 1,5 metra. Na LIDAR snimkama može se prepoznati dodatni vanjski zid koji ide sve do ruba ponornica na jugozapadnoj strani. Put od naselja Kosovelje vodi do južnog dijela utvrde.

10. Tomaj – arheološko najdišče Tabor

Druga imena: Gradišče

EŠD: 767

Koordinate: x411140 y68739

45,757097 13,852965

45°45'25,55" 13°51'10,67"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 45; ANSI, 197; 135; Slapšak, 1974, 192-193, 230; Bratina, 2001, 135-136; Fabec, 2005, 166-167; Bratina, 2007, 223-224; Bratina 2008, 285; Bratina, 2014, 587-593; Bratina, 2018, 90-101, Fabec, Vinazza, 2018, 9-44.

Zvrst:

arheološka najdišča

Podzvrst:

kopenska najdišča

Gesla:

gradišče, naselbina, plano grobišče, skeletni pokop

Opis: Prazgodovinsko gradišče in zgodnjesrednjeveško grobišče. V sredini gradišča, ob cerkvi, dokazana tudi antična naselbina.

Datacija:

pozna bronasta doba, starejša železna doba, rimska doba, zgodnji srednji vek

Opis lokacije:

Prazgodovinsko naselje stoji na podolgovatem platoju na vrhu hriba, ki se v osrednjem delu matičnega Krasa dviguje iz okoliške ravnine, na nadmorski višini 380m. Obširen vrhnji plato se imenuje Gradišče, vzhodni del hriba pa je po srednjeveški utrdbeni arhitekturi dobil ime Tabor. Najdišče je znano že iz konca 19. stoletja, ko so ob gradnji samostansko šolskega poslopja porušili ostanke tabora, kapelo sv. Pavla in del prazgodovinskega obzidja, pri izkopih pa naleteli na obilico prazgodovinskih, rimskeh in srednjeveških najdb, tudi skeletnih grobov. Skeletni grobovi so bili najdeni tudi drugod na Gradišču. Carlo Marchestti tomajsko gradišče označi kot enega najpomembnejših gradišč na Krasu, ki pa je bilo z mlajšimi posegi ob pripravi terena za kmetijsko rabo precej spremenjeno, ostanki starejše poselitev pa odstranjeni. Na LIDARskih posnetkih je mogoče še razbrati obzidje na severni strani vzpetine. Marchesetti skeletne grobove, ki so bili odkriti na tomajskem gradišču, glede na pridane predmete označi kot staroslovanske, iz konca prvega tisočletja n. št. Leta 1994 je bila med raziskavami vzhodnega obzidja gradišča dokumentirana več fazna gradnja obzidja. Obzidje je bilo grajeno v suhi tehniki z lomljenci brez veziva in v višino ohranjeno tudi meter in več. Ob urejanju teras in podpornih zidov na južnem pobočju gradišča so bile v letih 2005-2007 odkrite bogate naselbinske plasti s številnimi odlomki lončenine iz obdobja starejše železne dobe. Ob izgradnji bazne postaje leta 2006 na vrhu najdišča pa so bile ugotovljene sledi uničene naselbinske plasti iz mlajše železne in rimske dobe. Arheološke raziskave so potrdile naselitev gradišča v bronasti dobi ter intenzivno poselitev za časa železne dobe, rima in srednjega veka. Do najdišča se pride po vaški cesti, ki vodi skozi naselje do cerkve sv. Petra in Pavla.

Področja:

arheologija

Naselje:

TOMAJ

Občina:

SEŽANA

OE ZVKDS:

ZVKD Nova Gorica

Usmeritve

arheološka najdišča

Varstvo:

spomenik

Opombe:

Vpisano v register:

30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru:

12 Feb. 2004

Območje določeno po:

po DKN

Spomenik:

spomenik lokalnega pomena

Predpis:

Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa:

[Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve:

stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka:

28_08_2020

Površina:

120.225,58 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. V, fig. 3

Slika 2: Pogled iz zraka na tomajsko gradišča. Foto: Matjaž Prešeren, 1998.

Slika 3: Prazgodovinski zid med raziskavami v letu 1994. Foto: Matjaž Prešeren, 1994.

Slika 4: Železnodobno vretence iz tomajskega gradišča. Foto: Matjaž Prešeren, 2019.

ZNOTRAJ NEKDANJEGA GRADIŠČA TOMAJ:

Tomaj - Cerkev sv. Petra in Pavla

Koordinate: 411331 x 68669

Režim:

spomenik

Podrežim:

Predpis:

Odlok o razglasitvi cerkve sv. Petra in Pavla v Tomaju za kulturni spomenik lokalnega pomena

Predpisi povezava:

[Ur.I. RS, št. 23/2018-1013](#)

Stanje podatka:

28_08_2020

Meja:

po DKN

EŠD: 4071

Tip: sakralna stavbna dediščina

Obseg:

objekt

Gesla:

župnijska cerkev, sv. Peter in Pavel

Opis: Cerkev, pozidano 1637, sestavlja tristrano zaključen prezbiterij, ladja, zvonik in 1743 prizidana zakristija. V notranjosti je bogata baročna oprema, stene poslikala T. in M. Kralj. Dostop je preko platoa z reprezentančnim stopniščem s stebro.

Lokacija opis:

Cerkev stoji severno nad vasjo Tomaj.

Datacija:

druga četrtina 17. stol., 1637, druga četrtina 18. stol., 1743, druga četrtina 20. stol., 1928-1930

Naselje:

TOMAJ

Občina:

SEŽANA

OE ZVKDS:

ZVKD Nova Gorica

Površina v m²: 4.041,14

Površina v km²: 0,00

HR / Tomaj – arheološko nalazište Tabor

Gradišće

Datacija: kasno brončano doba, starije i mlađe željezno doba, rimska doba, raniji srednji vijek

Prapovjesno naselje stoji na izduženoj visoravni na vrhu brda koje se izdiže iz okolne ravnine u središnjem dijelu matičnog Krasa. Prostrana gornja visoravan zove se Gradišće, a istočni dio brda nazvan je Tabor po srednjevjekovnoj arhitekturi tvrđave. Nalazište je poznato od kraja 19. stoljeća, kada su prilikom izgradnje samostanske školske zgrade srušili ostatke logora, kapelicu sv. Pavla i dio prapovjesnih zidina, a tijekom iskapanja naišli su na obilje pretpovjesnih, rimske i srednjovjekovnih nalaza, uključujući i skeletne grobove. Skeletni grobovi pronađeni su i drugdje u Gradišču. Carlo Marchesetti tomajsku utvrdu opisao je kao jednu od najvažnijih utvrda na Krasu, koja je znatno promijenjena kasnijim intervencijama prilikom pripreme terena za poljoprivrednu uporabu, a ostaci starijeg naselja uklonjeni su. Na LIDAR snimkama još se mogu vidjeti zidovi na sjevernoj strani brda. Marchesetti označava skeletne grobove koji su otkriveni na tomajskoj utvrdi kao staroslavenske, prema dodanim predmetima, s kraja 1. tisućljeća naše ere. Godine 1994., tijekom istraživanja istočnog zida utvrde, dokumentirana je višefazna izgradnja zidina. Zidovi su građeni u suhoj tehnici s vezivnom elementima bez veziva i očuvani u visini od metra i više. Tijekom uređenja terasa i potpornih zidova na južnoj padini utvrde u razdoblju 2005-2007. otkriveni su bogati naseljeni slojevi s brojnim krhotinama keramike iz starijeg željeznog doba. Tijekom izgradnje bazne stanice 2006. godine, na vrhu nalazišta pronađeni su tragovi uništenog sloja naselja iz mlađeg željeznog i rimskog doba. Arheološka istraživanja potvrdila su naseljavanje utvrde u brončanom dobu i intenzivno naseljavanje tijekom željeznog doba, Rima i srednjega vijeka. Do lokaliteta se dolazi seoskom cestom koja kroz selo vodi do crkve Petra i Pavla.

Unutar nekadašnje utvrde Tomaj nalazi se crkva sv. Petra i Pavla. Crkva koja se nalazi sjeverno od sela Tomaj i koja je sagrađena 1637. godine sastoji se od trostranog prezbiterija, lađe, zvonika i sakristije dodane 1743. godine. Interijer je bogat baroknim namještajem, zidove su oslikali T. i M. Kralj 1928-1930. Pristup je preko visoravni s reprezentativnim stubištem sa stupovima.

11. Kazlje – gradišče Vahta

Druga imena: M. Guardia

EŠD: 7283

Koordinate: x415335 y69933
45.768364 13.906676
45°46'6,11"N 13°54'24,03"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Moser, 1899, 109; Marchesetti, 1903, 48-49; ANSI, 1975, 140; Slapšak, 1974, 187; Turk, 2010, 28-30; Ložić, 2018.

Zvrst:

arheološka najdišča

Podzvrst:

kopenska najdišča

Gesla:

gradišče

Opis: Gradišče leži na nizki vzpetini severno od vasi Kazlje, v slemenskem nizu na levem bregu Raše.

Datacija:

pozna bronasta doba, starejša železna doba

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina, ki je ena največjih gradišč na Krasu, leži na robu planote nad dolino reke Raše, na nadmorski višini 400m tik na vasjo Kazlje. Gradišče sodi v niz utrjenih naselbin na levem bregu Raše. Do južnega roba naselbine vodi stara pot iz Kazelj. O najdišču je konec 19. stoletja prvi poročal Karl Moser. Leta 1903 Carlo Marchesetti pri opisu najdišča izpostavi izjemne dimenzijske naselbine in dobro ohranjenost obzidja. Gradišče ima skoraj v celoti ohranjeno obzidje, ki je ponekod tudi dvojno. Zgornje obzidje zavzema vrh gradišča, od katerega se proti severozahodu in jugozahodu odcepi spodnje obzidje, ki zaobjema zahodno pobočje hriba. Poleg dobro vidnih lic zidu je na terenu viden tudi prehod v zgornje obzidje, ki mu domačini pravijo »parton«. Kljub temu da je notranjost gradišča precej zakrasela s številnimi majhnimi kamnitimi grobljami je naselbinska plast na posameznih predelih dobro ohranjena. Na LIDARskih posnetkih lahko razberemo obrise več objektov v zgornjem - osrednjem delu gradišča in večjega objekta v spodnjem delu kot tudi novi vhod v vzhodnem obzidju naselja. Z Vahto je povezana zgodba o zakladu morskih roparjev, ki naj bi bil skrit v rovu sredi hriba in izročilo o zlatem teletu. To je tudi vzrok, da so domačini pred 2. svetovno vojno kopali v breznu tik pod vrhom gradišča in v pečini ob južnem vznožju hriba. Po pripovedovanju želenega zaklada niso našli, so pa naleteli na verjetne prazgodovinske ostanke, ki pa se žal niso ohranili.

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana. Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), 26/2014-1079, 53/2018-2748

Naselje:

KAZLJE

Občina:

SEŽANA

OE ZVKDS:

ZVKD Nova Gorica

Površina v m²: 7.283,00

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=414301.9967%2C69373.0287%2C416630.3347%2C70464.4371%2C3912&showlayers=RNPD_4274%3BRNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BAO_DOF_2006_AG101_597_0%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157%3BLidar_hillshade_2361_0

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. IV, fig. 4

Slika 2: Brezno na gradišču, v katerem so domačini iskali zaklad. Foto: Patricija Bratina, 2018

HR / Kazlje – gradina Vahta

M. Guardia

Datacija: prapovijest

Prapovjesno naselje, jedno od najvećih kraških utvrda, nalazi se na rubu visoravni iznad doline rijeke Raše, tik iznad sela Kazlje. Gradišče pripada nizu utvrđenih naselja na lijevoj obali Raše. Stara staza od Kazelja vodi do južnog ruba naselja. O nalazištu je krajem 19. stoljeća prvi put izvjestio Karl Moser. Carlo Marchesetti je 1903. Godine, opisujući nalazište, istaknuo iznimne dimenzije ovog naselja i dobro očuvane zidine. Gradišče ima gotovo potpuno očuvane zidove, koji su na nekim mjestima dvostruki. Gornji zid obuhvaća vrh utvrde, od kojeg se donji zid grana prema sjeverozapadu i jugozapadu, obuhvačajući zapadnu padinu brda. Uz dobro vidljiva pročelja zida, na tlu je vidljiv i prolaz do gornjeg zida, koji mještani zovu »parton«. Unatoč činjenici da je unutrašnjost utvrde prilično kraška s mnoštvom malih nasutina, sloj naselja na nekim je područjima dobro očuvan. Na LIDAR snimkama možemo vidjeti obrise nekoliko zgrada u gornjem i središnjem dijelu utvrde i veće zgrade u donjem dijelu, kao i novi ulaz u istočnim zidovima naselja. S Vahtom je povezana priča o blagu morskih pljačkaša, koje bi trebalo biti skriveno u tunelu usred brda, i tradiciji zlatnog teleta. To je i razlog zbog čega su mještani prije Drugog svjetskog rata kopali u ponoru neposredno ispod vrha gradine i u litici u južnom podnožju brda. Prema priči, nisu pronašli željeno blago, ali su našli na vjerojatne prapovjesne ostatke, koji na žalost nisu sačuvani.

12. Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče

Druga imena: Arheološko najdišče Škocjan

EŠD: 5001

Koordinate: x421875 y58254
45.664073 13.99263
45°39'50,66"N 13°59'33,47"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Slapšak 1999, 145-163, Caput Adriae, 1983, 141-151; Turk, 1998, 120-121; Osmuk, 2001, 124-125; Turk, 2002, 86-97 (z navedbo starejše literature); Osmuk, 2006, 159; Teržan, Borgna, Turk, 2016.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, tabor

Opis: Prazgodovinsko gradišče, na južni položni strani obdano z obzidjem. Poselitev dokazana tudi v rimski dobi, pomembne pa so še stavbne ostaline - obzidje protiturškega tabora.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba, rimska doba, pozni srednji vek, 16. stol.

Opis lokacije:

Obsežno prazgodovinsko naselje je postavljeno na naravno zavarovanem platoju, obdanem s prepadnimi stenami kanjona in udornih dolin reke Reke, na območju današnje vasi s cerkvijo sv. Kancijana. Gradišče je bilo s treh strani zavarovano z udornimi dolinami reke Reke, na južni strani pa je naselbino varovalo kamnito obzidje. Arheološke raziskave, ki so se izvajale v notranjosti gradišča, ob obnovi Gombačeve domačije, Jurjevega skedenja in Delezove domačije ter ob izgradnji infrastrukture na trgu in pod traso glavne ceste so pokazale, da je na platoju z nadmorsko višino 420m obstajala naselbina od pozne bronaste dobe dalje vse do mlajše železne dobe in rima, najvišji del pa je poseljen še danes. Škocjanski prostor je nedvomno nekaj posebnega v arheoloških obdobjih, na kar kažejo izjemne arheološke ostaline, ki so povezane s kulturno sfero. Izjemnost tega prostora še dodatno potrjujejo številna tu odkrita grobišča iz pozne bronaste in železne dobe, ki so pripadala škocjanskemu gradišču in naselju na Gradišču pri Divači. Na osnovi analize grobnih pridatkov raziskovalci menijo, da je skupnost iz škocjanskega gradišča imela testne stike z Dalmacijo, Grčijo in srednjo Italijo. Razlog je strateška lega Škocjana z izjemnim naravnim okoljem kot so monumentalne udorne doline, številne jame, prehod Reke v podzemlje, akustika prostora itd. S škocjansko naselbino pa je povezana tudi Mušja jama, kulturno mesto z ritualnimi ostalinami na Prevali med Škocjanom in Danami. Jama predstavlja 50 metrov globoko navpično brezno, na dnu katerega se je nahajala izjemna količina predmetov iz časa med 12. in 8. stoletjem pr. n. št. Ti so ostanek darovanj in kulturnih obredov, ki so jih tedanji prebivalci izvajali nad Mušjo jamo. Mušja jama je opredeljena kot svetišče nad-regionalnega pomena, ki je pritegalo romarje tako iz Grčije in osrednje Italije kot z zahodnega Balkana in iz Panonije. V škocjanskem prostoru se je kontinuiteta obrednega darovanja božanstvom nadaljevala tudi še v mlajši železni dobi in v rimski dobi, ko v Mušji jami prenehajo kulturna darovanja. Znan je grob z bronasto situlo iz Skeletne jame z napisom z zgodnjivečenskimi črkami iz 4. stoletja pr. n. št., napisni kamen s posvetilom cesarju Avgustu iz leta 14. n. št., ki je bil vzidan v pokopališki zid pri škocjanski cerkvi in zgodnjekrščanski kristogram iz Tominčeve jame.

Leta 1908 je domačin pri kopanju kamenja v bližini južnega obzidja škocjanske naselbine našel depo iz 5. ali 4. stoletja pr. n. št. s preko tisoč kosi nakita, kot so ovratnice, zapestnice, obeski in jantarjeve jagode. Konec 20. stoletja in v začetku 21. stoletja je bilo znotraj škocjanskega gradišča med arheološkimi raziskavami odkritih več rimskih objektov, vkopanih v skalno osnovo, ki potrjujejo

intenzivno poselitev naselja tudi še v rimskem obdobju. Izkop v skalo za potrebe izravnave terena ali gradnje kletnega prostora je poznan na kraških gradiščih že v prazgodovini. Eden izmed najbolje ohranjenih rimskih objektov je danes prezentiran in situ na območju nadomestne gradnje Delezove domačije, v muzejskih prostorih Škocjanskega parka. Do prazgodovinske naselbine vodi iz smeri Matavuna poleg glavne cestne povezave tudi tematska učna pot po gradišču.

Področja: arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: ŠKOCJAN

Občina: DIVAČA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 17 Jun. 2005

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik državnega pomena

Predpis: Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (ZRPSJ)

Povezava do predpisa: [Ur.l. RS, št. 57/96-3316, 63/97-3053](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 69.816,69 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>
<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=421346.7775%2C57991.8883%2C422510.9465%2C58537.5925%2C3912&showlayers=RNPD 4274%3BRNPD 4274 1%3BRNPD 4274 2%3BRNPD 4274 3%3BRNPD 4274 4%3BRNPD 4274 5%3BRNPD 4274 6%3BRNPD 4274 7%3BRNPD 4274 8%3BRNPD 4274 9%3BRNPD 4274 10%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 0%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 1%3BProstorske enote RPE 8345 0%3BProstorske enote RPE 8345 1%3BProstorske enote RPE 8345 4%3BProstorske enote RPE 8345 6%3BProstorske enote RPE 8345 7%3BProstorske enote RPE 8345 8%3BProstorske enote RPE 8345 9%3BAO DOF 2006 AG101 597 0%3BLidarTlaZgradbeSVF8 3157%3BLidar hillshade 2361 0>

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. X, fig. 2

Slika 2: Pogled na škocjansko gradišče z Matavunom v ospredju . Foto: Patricija Bratina, 2014

HR / Škocjan kod Divače – arheološko nalazište Gradišće

Arheološko nalazište Škocjan

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba, rimska doba, kasni srednji vijek, 16. stol.

Prostrano prapovijesno naselje izgrađeno je na prirodno zaštićenoj visoravni, okruženoj ponornim stijenama kanjona i udornim dolinama rijeke Reke, na području današnjeg sela s crkvom sv. Kancijana. Tvrđavu su sa tri strane štitile udorne doline rijeke Reke, a s južne strane naselje je štitio kameni zid. Arheološka istraživanja izvršena unutar utvrde, tijekom obnove Gombačeve kuće, Jurjeve gospodarske zgrade i Delezove kuće te tijekom izgradnje infrastrukture na trgu i ispod trase glavne ceste, pokazala su da je na platou postojalo naselje od kasnog brončanog doba do mlađeg željeznog doba i Rima, a najviši dio je i danas naseljen. Područje Škocjana nedvojbeno je nešto posebno u arheološkim razdobljima, o čemu svjedoče iznimni arheološki ostaci povezani s kulturnom sferom. Jedinstvenost ovog prostora dodatno potvrđuju brojna ovdje otkrivena groblja iz kasne brončane i željezne ere, koja su pripadala utvrdi Škocjan i naselju u Gradišču pokraj Divače. Na temelju analize grobnih dodataka, istraživači vjeruju da je zajednica iz utvrde Škocjan imala probne kontakte s Dalmacijom, Grčkom i središnjom Italijom. Razlog je strateški položaj Škocjana s iznimnim prirodnim okolišem poput monumentalnih udornih dolina, brojnih špilja, prolaska rijeke Reke u podzemlje, akustika prostora itd. Naselje Škocjan povezano je i s Mušjom jamom, kulnim gradom s ritualnim ostacima na Prevali između Škocjana i Dana. Špilja predstavlja okomiti ponor dubok 50 metara, na čijem se dnu nalazila iznimna količina predmeta iz razdoblja između 12. i 8. Stoljeća prije Krista. To su ostaci donacija i kulturnih rituala koje su tadašnji stanovnici izvodili nad Mušjom jamom. Mušja jama je definirana kao svetište nadregionalnoga značaja, privlačeći hodočasnike iz Grčke i središnje Italije, kao i sa zapadnog Balkana i Panonije. Na škocjanskom području kontinuitet obrednih prinošenja božanstvima nastavio se i u mlađem željeznom dobu i u rimska doba, kada su u Mušjoj jami prestala kultna darovanja. Poznata je grobnica s brončanom situlom iz Skeletne špilje s natpisom ranim venecijanskim slovima iz 4. stoljeća prije Krista, natpisni kamen s posvetom caru Augustu iz 4. stoljeća prije Krista, koja je ugrađena u grobljanski zid u blizini škocjanske crkve i ranokršćanski kristogram iz Tominčeve jame.

Mještanin je 1908.g. pronašao skladište iz 5. ili 4. stoljeća prije Krista, dok je kopao kamenje u blizini južnih zidina naselja Škocjan, s preko tisuću komada nakita poput ovratnika, narukvica, privjesaka i jantarnih jagoda. Krajem 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća unutar utvrde Škocjan tijekom arheološkog istraživanja otkriveno je nekoliko rimske građevina ukopanih u kamenu osnovu, koje potvrđuju intenzivno naseljavanje naselja čak i u rimska doba. Iskop u stijeni za potrebe ravnjanja terena ili izgradnje podruma poznat je u krškim utvrdama još od prapovijesti. Jedna od najbolje očuvanih rimske građevine danas je predstavljena in situ na prostoru zamjenske gradnje Delezove kuće, u muzejskim prostorijama Škocjanskog parka. Uz glavnu cestovnu vezu, tematska poučna staza kroz utvrdu vodi do prapovijesnog naselja iz smjera Matavuna. U kasnom srednjem i ranom novom vijeku ovdje je bio i antiturski logor.

U neposrednoj blizini je **prapovijesno groblje Ponikve** (keltska nekropola). To je groblje za spaljivanje iz mlađeg željeznog doba s pojedinačnim grobovima iz kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Groblje leži južno od udorne Velike doline, na zapadnoj periferiji sela Matavun, na blagoj padini, nasuprot gostionice Gombač. Djelomično je istraženo krajem 19. stoljeća, kada su pronađena 43 spaljena groba sa skromnim dodacima.

12.A Matavun – prazgodovinsko grobišče Ponikve

Koordinate:

Prazgodovinsko grobišče Ponikve: 421698, 58205
Matavun Nekropola: 421828, 58044

EŠD: 5002

Sinonimi imena enote: Nekropola Ponikve, Keltska nekropola

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: plano grobišče, žara

Opis: Plano žarno grobišče iz mlajše železne dobe (s posamičnimi grobovi iz pozne bronaste in starejše železne dobe).

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba

Opis lokacije: Prazgodovinsko grobišče je južno od udorne Velike doline, na zahodnem obrobju vasi Matavun.

Področja: arheologija

Naselje: MATAVUN

Občina: DIVAČA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 21 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 14 Nov. 2006

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik državnega pomena

Predpis: Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (ZRPSJ)

Povezava do predpisa: [Ur.l. RS, št. 57/96-3316, 63/97-3053](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 4.171,25 m²

12.B Matavun – prazgodovinsko grobišče pod Matavunom

EŠD: 5003

Sinonimi imena enote: Nekropola pod Matavunom

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: plano grobišče, žgani pokop

Opis: Plano grobišče iz starejše železne dobe, delno raziskano ob koncu 19. stol. (43 žganih grobov s skromnimi pridatki).

Datacija: starejša železna doba

Opis lokacije: Prazgodovinsko grobišče je na položnem pobočju, nasproti gostilne Gombač v Matavunu.

Področja: arheologija

Naselje: MATAVUN

Občina: DIVAČA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 21 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 14 Nov. 2006

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik državnega pomena

Predpis: Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (ZRPSJ)

Povezava do predpisa: [Ur.l. RS, št. 57/96-3316, 63/97-3053](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 22.719,16 m²

13. Rodik – arheološko najdišče Ajdovščina

Druga imena: Hrib Čuk in Jezero

EŠD: 624

Koordinate: x421636 y53798
45.62395 13.990285
45°37'26,22"N 13°59'25,02"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Rutar, 1895, 214; Marchesetti, 1903,79 ;Slapšak, 1983, 235-236, Slapšak, 1997, 19-64, Slapšak B. 1999; 145-163; Bratož, 1999, 314-316.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, plano grobišče, žara

Opis: Prazgodovinsko gradišče (domnevno središče Rundiktov) s kontinuiteto v pozno antiko. Urbana zasnova znotraj monumentalnega obrambnega sistema. Odkriti tudi zgodnjerimski žgani grobovi.

Datacija: železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina stoji na osamelem visokem hribu Ajdovščina vzhodno od Rodika na nadmorski višini 800m. Hrib z vrhom Čuk na zahodnem koncu grebena ima dominantno lego v zahodnem obrobju Brkinov in obvladuje prehode iz Tržaškega zaliva v Matarsko podolje in čez Kras v notranjost Slovenije. Najdišče predstavlja dobro ohranljeno in obsežno naselbino, ki je ena redkih raziskanih na Krasu. Že prazgodovinsko gradišče je imelo izjemno strateško vlogo, naselbina pa je bila zaradi strateške lege pomembna tudi v poznorimskem obdobju, ko je najverjetneje vključena v sistem alpskih zapor. Znotraj prazgodovinskega gradišča se pod rimskega oblastjo razvije naselbinsko središče skupnosti Rundiktov (*Rundictes*). Prve omembe rodiške Ajdovščine so povezane z najdbo napisnega kamnja iz Rožic pri Materiji iz sredine 19. stoletja. Napis iz 1. stoletja n. št. omenja zemljščni spor med Rundiki in rimskim senatorjem. Konec 19. stoletja Simon Rutar domneva na hribu vzhodno od Rodika prazgodovinsko in rimske naselbino. Poleg številnih najdb, med katerimi Rutar navaja bronasto fibulo, sulice, puščice, novce, lončenino, opisuje tudi obširno zidovje, vhodna vrata v naselje, stolpe in kleti kovačnice, v kateri je bila odkrita žlindra. Na vrhu pogozdenega Čuka je tudi Carlo Marchesetti našel številne odlomke prazgodovinske lončenine in rimske amfor. Sistematične arheološke raziskave v drugi polovici 20. stoletja pod so potrdile želevnodbno poselitev gradišča in razkrile ostanke dobro ohranjene poznorimske naselbine. Celoten vrhnji plato hriba je bil s treh strani obdan z mogočnim obzidjem. Naselbina je imela vhoda na vzhodni in južni strani, utrjena s stolpom, v južni stranici tudi z obrambnim jarkom. Na LIDARskih posnetkih je mogoče v notranjosti naselbine prepoznati urbanistično zasnovano naselja, naselbinske terase, objekte in ulice. Med arheološkimi raziskavami so bile na najvišjem platoju odkrite ostaline zidanega objekta iz 4. in 5. stoletja n. št. kot tudi območja železarske in kovaške dejavnosti. Naselbini je pripadal grobišče pod Jezerom, kjer je bilo raziskanih 17 žganih grobov iz 1. stoletja in prve polovice 2. stoletja n. št. kot tudi grobišče na Sedlu, kjer pa so bili odkriti tudi prazgodovinski grobovi. Po ljudskem izročilu so na hribu nad Rodikom živelji rodiški praprapradedje, orjaki Ajdje, kar naj bi dokazovali ostanki starih zgradb. Dostop do gradišča, ki je vključeno v Rodiški mitski park, je po rimski cesti iz smeri Rodika.

Področja: arheologija

Naselje: RODIK

Občina: HRPELJE-KOZINA
OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča
Varstvo: spomenik

Vpisano v register: 30 Apr. 1996
Zadnja sprememba v registru: 7 Maj 2003
Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena
Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana
Povezava do predpisa: [Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica
Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 323.562,39 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>
https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=420464.916%2C53253.9958%2C422793.254%2C54345.4042%2C3912&showlayers=RNPD_4274%3BRNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BAO_DOF_2006_AG101_597_0%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157%3BLidar_hillshade_2361_0

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Tlorisna zasnova naselbine (Bratož, 1999)

Slika 2: Ostaline poznoantičnega objekta na najvišjem platoju. Foto: Patricija Bratina, 2020

HR / Rodik – arheološko nalazište Ajdovščina

Čuk, Jezero

Datacija: željezno doba, rimska doba

Prapovijesno naselje stoji na usamljenom brdu Ajdovščina istočno od Rodika. Brdo s vrhom Čuk na zapadnom kraju grebena ima dominantan položaj u zapadnom rubnom dijelu Brkina i nadzire prolaze od Tršćanskog zaljeva do Matarskog podolja i preko Krasa do unutrašnjosti Slovenije. Nalazište predstavlja dobro očuvano i opsežno naselje koje je jedno od rijetkih istraženih na Krasu. Već je prapovijesna utvrda imala iznimnu stratešku ulogu, a zbog svog strateškog položaja naselje je bilo važno i u kasnom rimskom razdoblju, kada je najvjerojatnije bilo uključeno u sustav alpskih zapora. Unutar prapovijesne utvrde središte naselja zajednice Rundiktov (Rundictes) razvilo se pod rimskom vlašću. Prva spominjanja rodiške Ajdovščine vezana su uz nalaz natpisnog kamena iz Rožica kod Materije iz sredine 19. stoljeća. Natpis iz 1. stoljeća naše ere spominje zemljini spor između Rundiktija i rimskog senatora. Krajem 19. stoljeća Simon Rutar prepostavio je prapovijesno i rimska naselje na brdu istočno od Rodika. Osim brojnih nalaza, među kojima Rutar navodi brončanu fibulu, kopljia, strijele, novčice, keramiku, opisuje i opsežne zidove, ulazna vrata u naselje, kule i podrumne kovačnice u kojoj je otkrivena troska. Carlo Marchesetti također je na vrhu šumovitog Čuka pronašao brojne ulomke prapovijesne keramike i rimskih amfora. Sustavna arheološka istraživanja u drugoj polovici 20. stoljeća potvrdila su naseljavanja u željeznom dobu i otkrila ostatke dobro očuvanog kasnorimskog naselja.

Cijeli gornji plato brda bio je s tri strane okružen moćnim zidinama. Naselje je imalo ulaze s istočne i južne strane, utvrđene kulom, a s južne strane i obrambenim opkopom. Na LIDAR snimkama unutar naselja može se prepoznati urbanistički dizajn naselja, terase naselja, zgrade i ulice. Tijekom arheoloških istraživanja na najvišoj visoravni otkriveni su ostaci zidane zgrade iz 4. i 5. stoljeća nove ere kao i područja željezarske i kovačke djelatnosti. Naselju je pripadalo groblje ispod Jezera, gdje je istraženo 17 spaljenih grobova iz 1. stoljeća i prve polovice 2. stoljeća nove ere kao i groblje na Sedlu, gdje su također otkriveni prapovijesni grobovi. Prema narodnoj predaji, na brdu iznad Rodika živjeli su rodiški prapradjedovi, divovi Ajdje, što dokazuju ostaci starih zgrada. Pristup utvrdi, koja je uključena u Rodiški mitski park, prolazi rimskom cestom iz smjera Rodika.

14. Hrpelje – arheološko najdišče Debela griža

Druga imena: Rodiška pečina, Pečina v Remenšici, Pečina v Remeščici, Kat. št. KJ 1125

EŠD: 7278

Koordinate: x418789 y52291
45.610065 13.954042
45°36'36,23"N 13°57'14,55"E

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 80; ANSI, 1975, 136.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, jamska postojanka

Opis: Prazgodovinska utrjena naselbina, postavljena v nižini sredi osmih kraških vrtač. Naravno obrambno lego dopolnjuje v celoti ohranjen kamnit obrambni okop izjemnih dimenzij. Severno od naselbine je spodmol (kevderc) z rimskodobnimi sledovi poselitve.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Prazgodovinska naselbina stoji sredi kraške planjave ob stari poti iz Hrpelj v Rodik, na nadmorski višini 500m. Najdišče je premišljeno umeščeno na naravno zavarovani lokaciji znotraj sedmih kraških vrtač in velike udorne doline, imenovane Rodiška pečina. Vmesni prostor med dolinami zapira dobro ohranjen kamniti nasip, ki je ruševina obzidja, grajenega iz velikih neobdelanih kamnitih blokov. Kot gradišče ga opredeli leta 1903 Carlo Marchesetti, ki prinaša tudi opis in skico naselbine. Gradišče je obsegalo 450 metrov, kamniti nasip v širino meri od 8 do 15 metrov, v višino pa sega tudi do 3 metre. Kulturna plast v notranjosti najdišča je izredno dobro ohranjena, na kar je opozoril že Marchesetti, saj je v črni naselbinski plasti naletel na številne odlomke prazgodovinske lončenine. V dnu največje doline, že omenjene Rodiške pečine, ki v premeru meri skoraj 100m omenja Marchesetti antični zid, ki pa danes zaradi zaraščenosti jame ni viden. Dostop do prazgodovinske naselbine je po stari poti iz Hrpelj.

Področja: arheologija

Naselje: HRPELJE

Občina: HRPELJE-KOZINA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 23 Okt. 1997

Zadnja sprememba v registru: 16 Okt. 2009

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis:

Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana

Povezava do predpisa:

[Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 18.368,36 m²

LIDAR:

[https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#](#)
[https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=418200.6788%2C52042.443%2C419364.8478%2C52588.1473%2C3912&showlayers=R](#)
[NPD 4274%3BRNPD 4274 1%3BRNPD 4274 2%3BRNPD 4274 3%3BRNPD 4274 4%3BRNPD 4274 5%3BRNPD 4274 6%3BRNPD 4274 7%3BRNPD 4274 8%3BRNPD 4274 9%3BRNPD 4274 10%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 0%3BRNSD PRODUKCIJA UPLOAD 9821 1%3BProstorske enote RPE 8345 0%3BProstorske enote RPE 8345 1%3BProstorske enote RPE 8345 4%3BProstorske enote RPE 8345 6%3BProstorske enote RPE 8345 7%3BProstorske enote RPE 8345 8%3BProstorske enote RPE 8345 9%3BAO DOF 2006 AG101 597 0%3BLidarTlaZgradbeSVF8 3157%3BLidar hillshade 2361 0](#)

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. IX, fig. 6

Slika 2: LIDARski posnetek gradišča Debela griža pri Hrpeljah. Vidne so vrtače, ki obkrožajo gradišče in dolina z vhodom v jamo.

Slika 3: Stene udorne doline – Rodiške pečine z gradiščem Debela griža. Foto: Patricija Bratina, 2016

HR / Hrpelje – arheološko nalazište Debela Griža

Rodiška pečina, Pečina u Remenšici, Pečina u Remeščici

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba, rimska doba

Prapovijesno naselje stoji usred krške ravnice uz staru stazu od Hrpelja do Rodika. Nalazište je planski napravljeno na prirodno zaštićenom mjestu unutar sedam krških vrtača i velike udorne doline zvane Rodiška pečina. Međuprostor između dolina zatvoren je dobro očuvanim kamenim nasipom, koji je ruševina zida izgrađenog od velikih neobrađenih kamenih blokova. Prirodni obrambeni položaj upotpunjena je potpuno očuvanim kamenim obrambenim rovom iznimnih dimenzija. Sjeverno od naselja nalazi se sklonište u špilji s tragovima naseljavanja iz rimskog doba. Kao utvrdu definirao ga je 1903. Carlo Marchesetti, koji je također dao opis i skicu naselja. Utvrda se rasprostirala na 450 metara, kameni nasip širine je iznosio od 8 do 15 metara, a zidovi su dosezali i do 3 metara visine. Kulturni sloj unutar nalazišta izuzetno je dobro očuvan, kao što je istaknuo Marchesetti, dok je u crnom sloju naselja naišao na brojne krhotine prapovijesne keramike. Na dnu najveće doline, već spomenute Rodiške pečine, čiji promjer iznosi gotovo 100 m, Marchesetti je spomenuo drevni zid, koji danas nije vidljiv zbog zarasle špilje. Pristup prapovijesnom naselju je starom trasom iz Hrpelja.

15. Beka – Arheološko najdišče Lorencon

Druga imena: Vinchimberch, Winchumberg, Vikumberg, Lorencan, Grad sv. Lovrenca

EŠD: 9163

Koordinate: x413824 y52398
45,610424 13,890369
45°36'37,53" 13°53'25,33"

Literatura: Arhiv ZVKDS OE Nova Gorica; Marchesetti, 1903, 60; ANSI, 1975, 136; Colombo, 2000, 183-237; Sapač, 2011, 317-324.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, ruševina, grad, cerkev, sv. Lovrenc

Opis: Ruševine gradu Vinchimberch in cerkve sv. Lovrenca. Dobra razpoznavnost stavb in obrambnega jarka. Domnevana tudi lokacija prazgodovinskega gradišča.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba, visoki srednji vek, 13. stol., 14. stol.

Opis lokacije:

Lorencon je kot prazgodovinsko naselbino evidentiral Carlo Marchesetti. Gradišče, velikosti 320 m naj bi stalo na naravno zavarovani vzpetini na levem bregu Glinščice, severozahodno od vasi Beka, na nadmorski višini 386m. V srednjem veku, je bil skalnat pomol tik nad sotočjem Glinščice in Griže izkoriščen za gradnjo močne utrdbe z obrambnim jarkom. Iz pisnih virov vemo, da je bil grad pozidan sredi 13. stoletja ob pomembni prometni poti po dolini Glinščice s Krasa proti morju in da je v drugi polovici 14. stoletja že propadel. Izven obrambnega jarka, na zahodni strani gradu so ostanki gotske cerkve sv. Lovrenca. Zidovi cerkvic so ohranjeni tudi do 1 meter visoko. Cerkev ima tristrano sklenjen prezbiterij in pravokotno ladjo. V notranjosti grajskega platoja so ruševine grajskih stavb na površini vidne kot večje kamnite groblje. Prav tako je na terenu mogoče prepoznati obrambni jarek in okop gradu. Še natančneje pa so arhitekturni ostanki opredeljivi na LIDARskem posnetku. Dostop do najdišča je po poti, ki poteka iz doline Glinščice in iz Botača proti zaselku Beka po robu grajskega obrambnega okopa.

Področja: arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: BEKA

Občina: HRPELJE-KOZINA

OE ZVKDS: ZVKD Nova Gorica

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: 5 Nov. 1997

Zadnja sprememba v registru: 30 Dec. 2003

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik lokalnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine

Sežana

Povezava do predpisa: [Uradne objave \(Primorske novice\), št. 13/92-68, Ur.I. RS, št. 68/95-3115, 4/96 \(popravek\), 26/2014-1079, 53/2018-2748](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 64.162,95 m²

LIDAR:

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b#>

https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b&extent=413328.7708%2C52170.6348%2C414344.7728%2C52621.7503%2C3912&showlayers=RNPD_4274_1%3BRNPD_4274_2%3BRNPD_4274_3%3BRNPD_4274_6%3BRNPD_4274_8%3BRNPD_4274_9%3BRNPD_4274_7%3BRNPD_4274_4%3BRNPD_4274_5%3BRNPD_4274_10%3BRNSD_PROD_UKCIJA_UPLOAD_9821_0%3BRNSD_PRODUKCIJA_UPLOAD_9821_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_0%3BProstorske_enote_RPE_8345_1%3BProstorske_enote_RPE_8345_4%3BProstorske_enote_RPE_8345_6%3BProstorske_enote_RPE_8345_7%3BProstorske_enote_RPE_8345_8%3BProstorske_enote_RPE_8345_9%3BLidarTlaZgradbeSVF8_3157

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, Tav. V, fig. 10

Slika 2: Poskus rekonstrukcije Lorencon, Sapač, 2011, 320

HR / Beka – arheološko nalazište Lorencon

Vinchimberch, Winchumberg, Vikumberg, Lorencan, Utvrda sv. Lovrenca

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba, visoki i kasni srednji vijek

Carlo Marchesetti je Lorencon evidentirao kao prapovijesno naselje. Utvrda, veličine 320 m, trebalo bi stajati na prirodno zaštićenom brijezu na lijevoj obali Glinščice, sjeverozapadno od sela Beka. U srednjem vijeku stjenoviti gat neposredno iznad ušća rijeke Glinščice i Griže korišten je za izgradnju snažne tvrđave s obrambenim opkopom. Iz pisanih izvora znamo da je dvorac sagrađen sredinom 13. stoljeća duž važnog prometnog pravca dolinom Glinščice od Krasa do mora i da je već propao u drugoj polovici 14. stoljeća. Izvan obrambenog opkopa, na zapadnoj strani dvorca nalaze se ostaci gotičke crkve sv. Lovrenca. Zidovi crkvice sačuvani su do metra visine. Crkva ima trostrani prezbiterij i pravokutnu lađu. Unutar platoa dvorca ruševine na površini vidljive su kao veće kamene nasutine. Isto tako na terenu se mogu prepoznati obrambeni opkop i rov dvorca. Preciznije, arhitekturni ostaci mogu se prepoznati na LIDAR snimkama. Pristup nalazištu na putu je koji vodi od doline Glinščice i od Botača prema zaseoku Beka uz rub obrambenog rova dvorca.

16. Socerb – območje gradu Socerb

Druga imena: –

EŠD: 11170

Koordinate: 411637, 50248

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: kulturna krajina, grad, arheološko območje, jama, kapela

Opis: Terasa ob gradu in rob pobočja sta preprežena s kraškimi jamami, ki so prazgodovinsko bivališče in skrivališče sv. Socerba. Ohranjeni temelji gospodarskih poslopij in gotske kapele.

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Območje Kraškega roba nad vasjo Socerb, nad Tržaškim zalivom, del in okolica nekdanjega gradišča. Na mestu današnjega gradu Socerb z bližnjo okolico se je nahajala prazgodovinska utrjena naselbina. Na mestu današnjega gradu pa so bili najdeni tudi muzivni rimskodobni tlaki. Prvi viri o gradu, ki stoji na robu stene, izvirajo iz leta 1463. V podnožju skale, na kateri stoji grad, je manjša jama s tremi vhodi. V njej so bili najdeni rimskodobni in srednjeveški predmeti. Na vzpetinici nasproti vhodu v grad, kjer je bil verjetno osrednji prostor kaštelirja z akropolo, so našli arheološke predmete iz pozne bronaste dobe, železne in rimske dobe. Marchesetti obzidje opisuje kot polkrožno, visoko od 3 do 4 metre in široko približno 20 metrov, v dolžino pa je merilo je 135 metrov in tako zapiralo prostor od 30 do 60 metrov, na nasprotni strani pa se strme skale spuščajo pravokotno na spodnjo vas Socerb. Okoli 300 m od gradu, se nahaja vrtača z vhodom v t. i. Sveti jamo, ki je bila vsaj že v času kaštelirjev svetiščni prostor. Jama, ki jo krasijo veliki kapniki, je povezana z zgodbo o enem najvidnejših krščanskih mučencev, Sv Socerbom, ki naj bi živel svoje puščavsko življenje prav v tej jami, kjer so ga poganski krvniki tudi zajeli. Edina slovenska podzemna cerkev v naravnini votlini je tako še danes posvečena Sv. Socerbu. **Legenda pravi**, da je v njej kot puščavnik **prebival mladi sveti Socerb**, po katerem je dobil ime kraj Socerb in tudi Sveta jama.

Danes v njej potekajo tudi mašni obredi. Ob cesti proti Kastelu so bili v začetku 20. stoletja izkopani številni prazgodovinski in rimskodobni grobovi, ki so pripadali nekdanjim prebivalcem naselbine na Socerbu.

Področja: krajinska arhitektura, arheologija, umetnostna zgodovina

Naselje: SOCERB

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve kulturna krajina; arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Vpisano v register: 5 Maj 2000

Zadnja sprememba v registru: 24 Jul. 2002

Območje določeno po: po DKN

Spomenik: spomenik državnega pomena

Predpis: Odlok o razglasitvi območja gradu Socerb za kulturni spomenik državnega pomena

Povezava do predpisa: [Ur.l. RS, št. 81/99-3858, 55/2002-2698](#)

Vrsta razglasitve: stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 146.410,25 m²

LIDAR:

<https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/skriti-koticki-koprskega-zaledja-skrivnostna-sveta-jama-v-socerbu/>

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Pogled s Socerba na Miljski in Tržaški zaliv, foto D. Darovec, 2020

Slika 2: Grad Socerb. Foto D. D. Podgornik, 2007

Slika 3: Iz Marchesetti: fibula iz Socerba (TAv. XVIII)

Slika 4: Marchesettijeva predstavitev arheoloških najd s kaštelirjev

Slika 5: Ostanki nasipa – obzidja starodavnega kaštelirja na Socerbu, nasproti srerdnjeveškega gradu.

Foto D. Darovec, 2020

Slika 6: Sveta jama. [Foto_slovenia.info](#)

Slika 7: Socerb. Sveta jama 1877. [Wikipedia](#)

Slika 8: Vhod in notranjost socerbske jame. Foto D. Darovec, 2020.

HR / Socerb – područja dvorca Socerb

Datacija: kasno brončano doba, željezno doba, rimska doba

Na mjestu današnjeg dvorca Socerb i bliže okolice nalazilo se pretpovjesno utvrđeno naselje, a pronađeni su i pločnici iz rimskog doba. Prvi izvori o dvorcu, koji стоји na rubu stijene, datiraju iz 1463. U podnožju stijene na kojoj dvorac стоји nalazi se mala špilja s tri ulaza. U njoj su pronađeni rimski i srednjovjekovni predmeti. Na brdašcu nasuprot ulaza u dvorac, gdje je vjerojatno bilo središnji dio dvorca s akropolom, pronađeni su arheološki predmeti iz kasnog brončanog, željeznog i rimskog doba. Marchesetti je opisao zidove kao polukružne, visoke od 3 do 4 metra i široke oko 20 metara, duljine 135 metara, zatvarajući tako prostor od 30 do 60 metara, sa strmmim liticama koje se spuštaju okomito na donje selo Socerb.

Na oko 300 m od dvorca nalazi se vrtača s ulazom u takozvanu Svetu špilju, koja je bila već u vrijeme dvorca svetišni prostor. Špilja, koju krase veliki stalaktiti i stalagmiti, povezana je s pričom o sv. Socerbu, jednom od najistaknutijih kršćanskih mučenika, za kojeg se kaže da je svoj pustinjski život proživio upravo u ovoj špilji, gdje su ga i zarobili poganski krvnici. Jedina slovenska podzemna crkva u prirodnoj špilji i danas je posvećena sv. Socerbu. Prema legendi, u njoj je kao pustinjak živio mladi sv. Socerb, po kojem su mjesto Socerb i Sveta špilja dobili ime.

Danas se u crkvi održavaju misni obredi. Uz cestu prema Kastelcu početkom 20. stoljeća iskopane su brojne prapovijesne i rimske grobnice bivših stanovnika naselja u Socerbu.

17. Črni Kal – gradišče Mozar

Druga imena: Gradišče, Hradišče

EŠD: 1285, 1320

Koordinate: 413109, 46057
45,589538, 13,860727

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče

Opis: Prazgodovinsko gradišče; poleg obrambnega sistema je ponekod v notranjosti možno določiti poselitvena območja; prazgodovinske površinske najdbe.

Datacija: prazgodovina

Opis lokacije:

Gradišče leži na hribu Mozar, severovzhodno od vasi Črni Kal. Območje je zaradi novejših posegov deluječega kamnoloma delno degradirano. Vidni so ostanki trojnega obzidja, ki obsega približno 300 metrov (Marchesetti, 62). Od tu se razprostira krasen pogled na Koprski, Miljski in celotni Tržaški zaliv do Ogleja. Črni Kal je vasica tik pod skalno stopo na Kraškem robu. O najstarejši poselitvi priča mousteriensko strgalo, ki je bilo poleg kosti jamskih medvedov najdeno v Črnokalskem kamnolomu. Najdba tako priča o poselitvi srednje paleolitskega človeka. Na ledini Barkole, severno od vasi se nahajajo ostanki rimskodobne podeželske vile in verjetno pripadajočega grobišča. Nad vasjo pa se že od daleč opazi obrambni stolp, ki tu stoji že vsaj od 11. stoletja dalje in nadzira pomembno pot.

Področja: arheologija

Naselje: ČRNOTIČE

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Vpisano v register: 20 Maj 2003

Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 318.001,23 m²

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Mozar, spodaj grad Črni Kal, RKD.

Slika 2: Mozar, ostanki obzidja kaštelirja. Foto Zoja Darovec, 2020

Slika 3: Pogled z Mozarja. Foto Zoja Darovec, 2020

Slika 4: Mozar, ostanki obzidja kaštelirja. Foto D. Darovec, 2020.

Slika 5: Pogled z Mozarja na redke ostanke neolitskih jam v črnokalskem kamnolomu. Foto D. Darovec, 2020

Slika 6: Šipek v ostankih obzidja kaštelirja Mozar. Foto D. Darovec, 2020

Slika 7: Mozar - Hradišče, Avstrijska mapa 1880-1885, RKD.

HR / Črni Kal – gradina Mozar

Datacija: paleolitik, rimski vijek, srednji vijek

Črni Kal je seoce tik ispod stjenovitog podnožja na kraškom rubu. Gradišče leži na brdu Mozar, sjeveroistočno od sela Črni Kal. O najstarijem naselju svjedoči musterijensko strugalo koje je pronađeno uz kosti špiljskih medvjeda u kamenolomu u Črnom kalu. Nalaz svjedoči o prisutnosti srednjevječkovnog paleolitskog čovjeka. Na pustari Barkole, sjeverno od sela, nalaze se ostaci rimske ladanjske vile i vjerojatno pripadajuće groblje. Iznad sela izdaleka vidi se obrambeni toranj koji ovdje стоји barem od 11. stoljeća i nadzire važan put.

18. Črnotiče – arheološko najdišče Marija Snežna

Druga imena: Gradišče

EŠD: 91

Koordinate: 415044, 44568
45,539254 13,907792

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče

Opis: Eno najbolje ohranjenih gradišč na Koprskem s povsem ohranjenim obrambnim nasipom. V notranjosti kulturna plast na površini; kontinuiteta od prazgodovine do mlajših obdobij.

Datacija: železna doba, rimska doba, srednji vek

Opis lokacije:

Na hribu Gradišče (467 m) jugovzhodno od vasi leži eno bolje ohranjenih prazgodovinskih utrjenih naselbin na Koprskem. Dobro ohranjeno obzidje zarisuje prazgodovinsko naselbino nepravilnih oblik, znotraj katere стоji cerkev Marije Snežne iz druge polovice 17. stoletja. Naselbina sodi v sistem utrjenih naselbin in postojank, ki so razporejene vzdolž Kraškega roba. Njemu najbližji je Kaštelir Stena (EŠD: 1346), ki ga lahko razumemo tudi kot obrambno postojanko. Marchesetti opisuje, da je obzidje gradišča Marije Snežne obsegalo približno 620 metrov, visoko 1 do 2 metra in široko od 10 do 15 metrov, ki se je od vrha s čudovito okroglo teraso merila 8 x 15m postrani spuščalo proti jugu. Ohranjeno je v dolžini 420 metrov, ni pa obzidja na severo-zahodni strani, kjer je pobočje bolj strmo in skalnato. Območje obiluje bogata črna zemlja.

Področja: arheologija

Naselje: ČRNOTIČE

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru:

Območje določeno po: območje ni določeno

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 50,00 m²

Opomba: Ključ od cerkvice Marije Snežne dobite na naslovu v Črnotičah, št. 45 (nasproti cerkve). V zadnjem času so ponovno organizirana romanja, zlasti za njen praznik, 5. avgusta.

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Zavetišče ali nekropolja? V obzidju kaštelirja M. Snežne, foto D. Darovec, 2020.

Slika 2: Črnotiče. Cerkev Marije Snežne na vrhu Gradišca, foto D. Darovec, 2020.

Slika 3: M. Snežna, Črnotiči, Marchesetti T. VI, £ 6

Slika 4: Črnotiči, M. Snežna, RKD

Slika 5: Črnotiče, M. Snežna, ostanki obzidja, foto D. Darovec, 2020

Slika 6: Črnotiče, M. Snežna, ostanki obzidja na vrhu kaštelirja, foto D. Darovec, 2020

HR / Črnotiče – arheološko nalazište Marija Snežna

Datacija: željezno doba, rimska doba, srednji vijek

Na brdu Gradišče jugoistočno od sela nalazi se jedno od bolje očuvanih prapovijesnih utvrđenih naselja u koparskoj okolini. Dobro očuvane zidine prikazuju prapovijesno naselje nepravilnih oblika, unutar kojega stoji crkva Marije Snježne iz druge polovice 17. stoljeća. Naselje pripada sustavu utvrđenih naselja i stražarnica raspoređenih uzduž Kraškog ruba. Njemu najbliži je dvorac Stijena kojeg možemo shvatiti i kao obrambenu stražarnicu.

Marchesetti je napisao da su zidovi utvrde Marije Snježne bili visoki oko 620 metara, visoki 1 do 2 metra i široki od 10 do 15 metara, koji su se s vrha spuštali prema jugu s prekrasnom okruglom terasom dimenzija 8 x 15 m. Očuvani su u dužini 420 metara, ali nema zidova na sjeverozapadnoj strani gdje je padina strmija i stjenovitija. Područje je bogato zemljom crnicom.

Ključ od crkvice Marije Snježne možete dobiti na adresi u Črnotiću, kućni broj 45, nasuprot crkve. Nedavno su ponovno organizirana hodočašća, posebno za blagdan zaštitnice, 5. kolovoza.

19. Zanigrad – arheološko najdišče sv. Štefan

Drua imena: –

EŠD: 1362

Koordinate: 415027, 41869
45,517014, 13,905776

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, grobišče, cesta, ruševina, utrdba, dvorec

Opis: Prazgodovinska, antična in srednjeveška poselitev; prazgodovinske, antične in srednjeveške naselbinske in grobne najdbe. Srednjeveška utrdba v kraški steni ter omemba rimske ceste.

Datacija: mlajša železna doba, rimska doba, visoki srednji vek, 15. stol., 16. stol.

Opis lokacije:

Arheološko najdišče obsega del opuščene vasi, cerkev sv. Štefana z okolico, ledine Brajde, Na steni ter Štrklevica na Kraškem robu.

Zanigrad je danes zapuščena vas, ki leži na kraškem robu nad povirjem reke Rižane. V vasi so bili najdeni ostanki prazgodovinske in rimske dobe poselitev. Domnevamo, da je vas zrasla iz kaštelirja, katerega obrisov danes več ne moramo zaznati. Obrambno vlogo je imel Zanigrad tudi v obdobju 16. stoletja kot utrdba. V vasi stoji cerkev sv. Štefana in Marije, ki je bila zgrajena in v notranjosti poslikana s freskami v 15. stoletju. Na kraškem robu pod vasio so razvaline gradu. Jugovzhodno od vasi leži večji kaštelir Kovk (EŠD 1355), na katerem so živelji od bronaste, železne, rimske dobe do srednjega veka. Obdano je bilo z enojnim obzidjem, ki je danes slabo vidno. Ko se spustimo v dolino Rižane in pridemo na izvir Rižane (EŠD 28557) se pred nami odpre pogled na cerkev na Zvročku, to je podružnična cerkev Marijino Vnebovzetje (EŠD 1419) iz 15. stoletja. Zavetnica cerkve in sam izvir, nam da slutiti, da je na tem mestu obstajal že prazgodovinski sveti kraj.

Področja: arheologija

Naselje: ZANIGRAD

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 19 Maj 2003

Zadnja sprememba v registru:

Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 194.804,65 m²

LIDAR (Zanigrad - Arheološko najdišče sv. Štefan, RKD):

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Kaštelir Sv. Štefan Zanigrad. Marchesetti, Tav. VI, f. 8.

Slika 2: Zanigrad. Ostanki srednjeveške utrdbe v spodmolu Štrkljevica. Foto D. Darovec, 1989

Slika 3: Zanigrad. Freske v cerkvi Sv. Štefana. Wikimedia Commons.

Slika 4: Zanigrad. Cerkev Sv. Štefana, foto D. Darovec, 2007.

HR / Zanigrad – arheološko nalazište Sv. Štefan

Datacija: mlađe željezno doba, rimsko doba, srednji vijek, rani novi vijek

Danas je Zanigrad napušteno selo koje leži na kraškom rubu iznad porječja rijeke Rižane. U selu su pronađeni ostaci pretpovijesnih i rimskih naselja, uključujući grobne nalaze. Pretpostavljamo da je selo izraslo iz zamka čije obrise danas više ne moramo otkrivati. Zanigrad je također igrao obrambenu ulogu u 16. stoljeću kao tvrđava. U selu стоји crkva sv. Stjepana i Djevice Marije koja je sagrađena i oslikana s unutarnje strane freskama u 15. stoljeću. Na kraškom rubu ispod sela nalaze se ruševine dvorca. Jugoistočno od sela smjestio se veći dvorac Kovk, u kojem su živjeli od brončanog, željeznog i rimskog doba do srednjeg vijeka. Bio je okružen jednim zidom koji je danas slabo vidljiv. Od Kovka put skreće u Hrastovlje i Bobre. Kada se spustimo u dolinu Rižane i dođemo do izvora Rižane, pred nama otvara pogled na crkvu na Zvročku, koja je podružnica crkve Uznesenja Marijina iz 15. stoljeća. Zaštitnica crkve i izvor daju nam naslutiti da je na ovom mjestu već postojalo pretkršćansko sveto mjesto.

20. Sočerga – arheološko najdišče sv. Kvirik

Druga imena: Sočerga – Sv. Kvirik, Grad, Sv. Kvirik, Kvirik, S. Quirino

Sinonimi imena enote: Gradec

EŠD: 677

Koordinate: 414615, 36276
X414620, y36258

Literatura: Marchesetti, 1903; ANSI, 1975; Boltin Tome, 1966-75; Poglajen, 2008; Bočaj, 2016.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče

Opis: Prazgodovinsko gradišče z določljivimi poselitvenimi območji; v bližini cerkve sv. Kvirika je najden tudi rimskodobni figuralni spomenik z napisom.

Datacija: pozna bronasta doba, starejša železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Gradišče leži na hribu Gradec, severno od cerkve sv. Kvirika. Utrjena naselbina z ledinskim imenom Gradec leži na apnenčastem platoju z nadmorsko višino 413 m tik ob cerkvici Sv. Kvirika nad Sočergo. Naselbino omenja že Carlo Marchesetti leta 1903 in jo opisuje kot prazgodovinsko gradišče, ki je bilo sestavljeno iz dveh delov. Danes je najbolj viden zahodni del naselbine, ki leži tik ob robu prepadne stene in je obdan z mogočnim polkrožnim obzidjem. Na naselbino se vstopa s severne in južne strani, pri čemer na terenu ni vidnih prazgodovinskih vhodov. V notranjosti so na površini vidne kamnite groblje, kjer se že na površini najde prazgodovinska in rimskodobna keramika. Nedaleč od južnega vhoda se nahaja manjše brezno. Iz LIDARskih posnetkov se da zaznati obrise hiš, ki pa na terenu niso vidne. Vzhodni, večji del, je vključeval še območje, kjer stoji danes cerkvica Sv. Kvirika. Vzhodni del naselbine obdaja manj izrazito obzidje, ki je vidno le na LIDARskih posnetkih in risbah Carla Marchesettija iz leta 1903.

Področja: arheologija

Naselje: SOČERGA

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996

Zadnja sprememba v registru: 26 Mar. 2007

Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 154.119,15 m²

Podatki za kulturno dediščino za občine iz gis portala

- <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>

LIDAR: RDK

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Marchesetti, 1903, VIII., 3.

Slika 2: Ostanki obzidja v napisu kaštelirja sv. Kvirika, Sočerga, foto D. Darovec, 2020

Slika 3: Šipek na kaštelirju sv. Kvirika, foto D. Darovec, 2020

Slika 4: Pogled s kaštelirja na cerkev in pokopališče sv. Kvirika, Sočerga, foto D. Darovec, 2020

Slika 5: Zvonik cerkvice sv. Kvirika na pokopališču v Sočergi, foto D. Darovec, 2020

HR / Sočerga – arheološko nalazište Sv. Kvirik

Grad, Sv. Kvirik, Kvirik, S. Quirino

Datacija: kasno brončano doba, starije željezno doba, rimska doba

Utvrđeno naselje naziva Gradec leži na vapnenačkoj visoravni tik uz crkvu sv. Kvirika iznad Sočerge. Naselje je već 1903. spomenuo Carlo Marchesetti i opisuje ga kao pretpovijesnu utvrdu koja se sastoji od dva dijela i »njaveću u cijelom našem okrugu jer pokriva više od dva kilometra«. Danas je najvidljiviji zapadni dio naselja koji leži točno na rubu strme stijene i okružen je moćnim polukružnim zidom. U naselje se ulazi sa sjevera i juga, a na terenu se ne vide pretpovijesni ulazi. Unutra su na površini vidljiva kamena groblja, gdje se već na površini mogu naći pretpovijesna i rimska keramika. Nedaleko od južnog ulaza nalazi se mali ponor. LIDAR snimke prikazuje obrise kuća koji nisu vidljivi na terenu. Istočni, veći dio, obuhvaćao je i prostor na kojem se danas nalazi crkvica sv. Kvirika. Istočni dio naselja okružen je manje izraženim zidom, što je vidljivo samo na LIDAR snimkama i crtežima Carla Marchesettija iz 1903. U blizini crkve sv. Kvirika pronađen je i rimski figuralni spomenik s natpisom.

21. Pomjan – arheološko najdišče Straža

Druga imena: Paugnano

EŠD: 17031

Koordinate: 403184, 40163
x 4020900, y 40215

Literatura: Ansl 147, Boltin – Tome, 1974e, Poglajen, 2008, Sakara Sučević, 2012, 60ss, Bočaj, 2016, 47ss.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, naselbina

Opis: Prazgodovinska, antična in zgodnjesrednjeveška poselitev; prazgodovinsko gradišče obdrži kot utrdba svoj vojaški značaj do zgodnje antike. Na kontinuiteto poselitev kaže cerkev sv. Jurija z okolico.

Datacija: prazgodovina, rimska doba, zgodnji srednji vek

Opis lokacije:

Arheološko najdišče obsega vzpetino Straža z ledino Kukovca in cerkev sv. Jurija z okolico. Območje je zaradi novogradnjen deloma degradirano. Gručasto vasico, ki leži v Šavrinih in ima čudovit razgled nad Koprom zaznamuje nekaj arheoloških najdišč v sami vasi in njeni okolici. Nad cerkvijo Sv. Jurija, v samem središču vasi se nahaja manjše neposeljeno območje krožne oblike s toponimom Straža. Na tem mestu so izkopavanja pokazala, da lahko domnevamo prazgodovinsko utrjeno naselbino – kaštelir in zgodnjerimsko naselbino z grobiščem. Odlomki tu najdene keramike datirajo v čas železne dobe (1. tisočletje pred n. š.) in v obdobje zgodnje romanizacije (2.-1. stol. pred n.š.), ko so si te kraje podredili Rimljani.

Področja: arheologija

Naselje: POMJAN

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 19 Sep. 2005

Zadnja sprememba v registru:

Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 128.582,13 m²

LIDAR: RKD

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Pomjan, Franciscejski kataster, RKD

Slika 2: Pogled s Pomjana na Koper in Tržaški zaliv, foto D. Darovec, 2020

Slika 3: Pogled s kaštelirja Pomjan na kaštelir Markovec, foto D. Darovec, 2020

Slika 4: Pomjan, ostanki obzidja kaštelirja, do 2m širokega, foto D. Darovec, 2020

Slika 5: Pomjan, obzidje na brežini pod pokopališčem, foto D. Darovec, 2020

Slika 6: Motiv sv. Jurija, ko ubije zmaja, na zvoniku pomjanske cerkve (1866), foto D. Darovec, 2020

Slika 6: Župnijska cerkev, zvonik, sv. Jurij, 1222 posvečena cerkev, prezidana 1796, temeljito

predelana 1915 v poznohistoricističnem slogu. Ladja s stranskima kapelama, na zahodni in vzhodni steni motiv treh lokov, sočasna oprema in dekoracija. Zvonik iz 1866, na njem relief sv. Jurija. Foto D. Darovec, 2020.

Slika 7: Pokopališče v Pomjanu, na mestu nekdanjega kaštelirja, foto D. Darovec, 2020

HR / Pomjan – arheološko nalazište Straža

Paugnano

Datacija: prapovijest, rimska doba, rani srednji vijek

Zgusnuto selo, koje leži u Šavrinima i s kojeg se pruža prekrasan pogled na Kopar, obilježava nekoliko arheoloških nalazišta u selu i okolini. Iznad crkve sv. Jurja u središtu sela nalazi se malo nenaseljeno područje kružnog oblika s toponimom Straža. Iskapanja na ovom nalazištu pokazala su da možemo pretpostaviti postojanje pretpovijesnog utvrđenog naselja – kaštela i ranog rimskog naselja s grobljem. Već je Marchesetti izjavio da kaštel Pomjan, koji se prostire malo zapadnije od vrha Straže (377 m), nije u dobrom stanju. U šumovitom dijelu duž 200m mogu se pratiti ostaci obale, vidljivi na malom travnatom brdu, s kojeg samo tu i tamo viri kamenje. Kaštel je potpuno ravan i premda samo nekoliko postojećih tragova omogućuje mjerjenje, procjenjuje se da mu je rubni dio približno 450 metara. Pretpovijesna građevina je kao utvrda zadržala svoj vojni karakter sve do rane antike.

Ovdje pronađeni komadići keramike potječu iz željeznog doba (1. tisućljeće prije Krista) i iz doba rane romanizacije (2.-1. stol. Pr. Kr.), kada su ta mjesta podjarmili Rimljani.

Na kontinuitet naseljavanja ukazuje i župna crkva sv. Jurja, posvećena 1222. godine. Godine 1796. bila je obnovljena i 1915. temeljito obnovljena u kasnohistoričanskom stilu. Zvonik s reljefom sv. Jurija je iz godine 1866.

22. Korte – arheološko najdišče Kaštelir pri Čedljah

Druga imena: Dvori nad Izolo, Corte d'Isola, Kaštelir pri Čedljah, Castelliere, po domače Kašler
Sinonimi imena enote: V razglasitvi: Čedlje, Kaštelir

EŠD: 7238

Koordinate: 394763, 39403
45,490733, 13,645773

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, plano grobišče

Opis: Opazen je dvojni prečni nasip, ki je branil vrh hriba. Na celotnem območju gradišča so ostanki prazgodovinske in antične keramike. Delno je viden raster poselitve. Zgodnjerimsko grobišče.

Datacija: železna doba, zgodnja rimska doba

Opis lokacije:

Arheološko najdišče leži nad zaselkom Čedlje, na vrhu hriba Kaštelir in terasiranim pobočjem ter na ledinah Zarotovo 1, Lakuča 1, Šolan 1.

Kaštelir nad Kortami pri Izoli (v nadaljevanju Kaštelir) je s svojimi 1230 m obsega ena večjih prazgodovinskih naselbin v slovenskem delu Istre. Naselbinsko območje leži na skrajni južni vzpetini dolgega grebena, ki se vleče od Malije do Kort oz. poteka med Izolo in Sečovljami in dominira nad vasjo Korte na 271 m nadmorske višine.

Naselbina, v kateri so ljudje živelji vsaj od poznegra neolitika dalje, je razdeljena na t.i. glavno mesto ali akropolo in spodnje mesto. Na skrajnem vzhodnem delu je zamejeno s kamnitim obrambnim nasipom. Na enak način je na skrajnem vzhodnem delu zaščiten akropol z obzidjem, ki je danes vidno kot kamnit nasip. Na ostalih delih je naselbino varovalo strmo pobočje. Na akropoli so živelji pomembni člani tedanje skupnosti, ki so opravljali tako posvetne kot tudi kultne dejavnosti. Najdba bronaste figurice psička iz mlajše železne dobe nakazuje na železnodoben svetiščni prostor na tem območju. Spodnje mesto je služilo ostalim prebivalcem, ki so v hlevih in oborih imeli tudi živino. Številni naravni izviri znotraj naselbine in v okolici ter rodovitna zemlja so omogočili, da je bila naselbina skozi tisočletja samooskrbna.

Na akropoli se na podlagi LIDARja da slediti nekaterim pravilnim oblikam (oranžno). Verjetno gre za hiše. Lahko da gre za rimske dobine hiše po zasedbi Istre. Pred vhodom v akropolo (rumeno) so bile običajno postavljene kovaške delavnice. V spodnjem mestu so bile običajno bolj preproste hiše, obori za živali in verjetno tudi obdelovalne površine. Vsekakor ne smemo pozabiti na izvire vode, ki jih je na Kaštelirju kar nekaj. Hiše so bile preproste, verjetno temelj iz suhozida in zgoraj preplet ometan z glino. V glavnem imamo dokumentirane dvokapne strehe. Hiše so bile lahko tudi podkletene. To kar vidimo sedaj na LIDARju je obstoječe stanje. Na Kaštelirju se je živilo vsaj 5000 let! Kar pomeni, da se je prostor sproti oblikoval.

Kaštelir sodi med največja gradišča obalnega dela šavrinskega gričevja in je zagotovo predstavljal osrednje, t.i. glavno mesto širšega teritorija. Vizualno je Kaštelir povezan z manjšimi gradišči, ki so lahko služila tudi kot obrambne postojanke med morjem in notranjostjo.

Področja: arheologija

Naselje: KORTE

Občina: IZOLA

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: spomenik

Vpisano v register: 3 Nov. 2003

Zadnja sprememba v registru:

Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

spomenik lokalnega pomena

Predpis:

Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Izola

Povezava do predpisa:

[Uradne objave \(Primorske novice\), št. 31/84-350, 16/85-194, 15/90-81](#)

Vrsta razglasitve:

stalna razglasitev do preklica

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 330.690,25 m²

LIDAR:

Na akropoli se na podlagi LIDARja da slediti nekaterim pravilnim oblikam (oranžno). Verjetno gre za hiše. Lahko da gre za rimskodobne hiše po zasedbi Istre. Pred vhodom v akropolo (rumeno) so bile običajno postavljene kovaške delavnice. V spodnjem mestu so bile običajno bolj preproste hiše, obori za živali in verjetno tudi obdelovalne površine. Vsekakor ne smemo pozabiti na izvire vode, ki jih je na Kaštelirju kar nekaj. Hiše so bile preproste, verjetno temelj iz suhozida in zgoraj preplet ometan z glino. V glavnem imamo dokumentirane dvokapne strehe. Hiše so bile lahko tudi podkletene. To kar vidimo sedaj na LIDARju je obstoječe stanje. Na Kaštelirju se je živilo vsaj 5000 let! Kar pomeni, da se je prostor sproti oblikoval.

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Pogled na prvi obrambni nasip z današnjim vhodom na kaštelir (foto: M. Sakara, 2010).

Slika 2: Bronasta figurica psa, razvita železna doba 4. – 3. stol. pred n.š., hrani Pokrajinski muzej Koper (foto: T. Lauko).

Slika 3: Aereo foto Kaštelirja nad Kortami (foto: A Ogorelec)

Slika 4: Ostanki obzidja Kaštelirja.

HR / Korte – arheološko nalazište Kaštelaš kod Čedlja

Dvori iznad Izole, Corte d'Isola, Kaštelaš kod Čedlja, Castelliere, po domaće Kašler

Datacija: kasni neolitik, željezno doba, rano rimska doba

Sa svojih 1230 m Kaštelaš iznad Korta kod Izole jedno je od najvećih pretpovijesnih naselja u slovenskom dijelu Istre. Područje naselja leži na krajnjem južnom uzvišenju dugog grebena koji se proteže od Malije do Korta odnosno prolazi između Izole i Sečovlja i dominira iznad sela Korte na 271 m nadmorske visine.

Kaštelaš je jedna od najvećih utvrda u obalnom dijelu Šavrinskih brda i zasigurno je predstavljao onaj središnji, to jest, glavni grad šireg teritorija. Vizualno je Kaštelaš povezan s manjim utvrdama, koje bi mogле poslužiti i kao obrambene stražarnice između mora i unutrašnjosti.

Naselje u kojem se živjelo barem od kasnog neolitika do rimskog doba, odnosno nekih 5000 godina, dijeli se na takozvani glavni grad ili akropolu i donji grad. U krajnjem istočnom dijelu omeđen je kamenim obrambenim nasipom. Na isti je način zaštićena akropola sa zidovima u krajnjem istočnom dijelu, koji je danas vidljiv kao kameni nasip. U ostalim dijelovima naselje je bilo zaštićeno strmom padinom. Akropolu su naseljavali važni članovi tadašnje zajednice, koji su obavljali i svjetovne i okultne aktivnosti. Kovačke radionice obično su se postavljale ispred ulaza u akropolu. U donjem su gradu u pravilu stajale jednostavne kuće sa suhozidnim temeljima, dok su u gornjem gradu bile građene od ožbukanog glinenog prepleta i imale su dvoslivni krov. Kuće su mogle imati i podrumе. Pod akropolom su se nalazile i staje za životinje i vjerojatno obradive površine.

Otkriće brončane figurice psića iz mlađeg željeznog doba ukazuje na onodobno svetište na tom području. Donji grad opsluživao je ostatak stanovništva, koji su u stajama i oborima držali stoku. Brojni prirodni izvori unutar i oko naselja te plodna zemlja omogućili su da naselje tisućljećima bude samoodrživo.

U ranom rimskom razdoblju na području dvorca izgrađeno je groblje.

23. Markovec – gradišče Markov hrib

Druga imena: Markov hrib, Monte S. Marco

Sinonimi imena enote: Markov grič

EŠD: 10946

Koordinate: 460766, 64004 / x 398937, y 44478

Literatura: Lonza 1974-75, ANSL

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: arheološko območje, gradišče

Opis: Starejše železnodobno gradišče. V izoblikovanosti terena so vidne terase in nasip. Gradišče še ni raziskano.

Datacija: starejša železna doba

Opis lokacije:

Gradišče leži na Markovem hribu, severno nad Markovcem in zahodno od Knežje njive.

Nad Koprom se dviga hrib z višino 223 m s toponimom Markovec ali Monte S. Marco. Na tem mestu so bile pred drugo svetovno vojno izkopane številne sonde, ki potrjujejo, da je Markovec prazgodovinska naselbina iz časa srednje bronaste in železne dobe (15. stol. do 1. stol. pred n. š.). Naselbina je nepravilne elipsaste oblike, ki jo na robovih varujejo strma in manj strma pobočja s suhozidi. Na skrajnem jugo-vzhodnem delu je že na daleč vidna z vegetacijo poraščena gomila, ki je v literaturi opredeljena kot tumul. Na njem naj bi stala cerkvica sv. Marka. Izkopavanja, ki jih je izvedel Benedetto Lonza so pokazala na prazgodovinske plasti, ki so vsebovale keramiko in kosti.

Področja: arheologija

Naselje: KNEŽJA NJIVA

Občina: LOŠKA DOLINA

OE ZVKDS: ZVKD Ljubljana

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 4 Dec. 2002

Zadnja spremembra v registru:

Območje določeno po: po topografiji

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 189.841,49 m²

LIDAR: RKD

SLIKOVNO GRADIVO:

Slika 1: Kaštelir Markovec, levo, pogled s Čenturja, foto D. Darovec, 2020

Slika 2: Kaštelir Markovec na podlagi ortofoto posnetka (GERK).

HR / Markovec – gradina Markovo brdo

Markovo brdo

Datacija: srednje i kasno brončano doba, starije željezno doba

Iznad Kopra uzdiže se brdo visine 223 m s toponomom Markovec ili Monte S. Marco. Prije Drugog svjetskog rata na ovom su mjestu bile iskopane brojne sonde, što potvrđuje da je Markovec prapovijesno naselje iz srednjeg brončanog i željeznobrončanog doba (15. do 1. stoljeće prije Krista). Naselje ima nepravilan eliptični oblik, koji je na rubovima zaštićen strmim i manje strmim padinama sa suhozidima. U obliku terena vidljive su terase i nasip. U krajnjem jugoistočnom dijelu izdaleka je vidljiva humka obrasla vegetacijom, koja je u literaturi definirana kao tumulus. Na njoj je navodno stajala crkvica sv. Marka. Iskapanja Benedetta Lonze pokazala su prapovijesne slojeve koji su sadržavali keramiku i kosti.

24. Elerji – arheološko najdišče Kaštrelir

Druga imena: Gradišče Jelarji, Castelliere Elleri, Jelarji – Arheološko najdišče Kaštrelir

Sinonimi imena enote: Sv. Barbara

EŠD: 201

Koordinate: x405281, y49395

Literatura: Marchesetti, 1903, Tav. VIII/4, Lonza, 1984, Il Civico Museo Archeologico di Muggia, 1997; Poglajen, 2008; Paola Maggi, Fabiana Pieri e Paola Ventura (eds.): Monte Castellier. Le pietre di Elleri narrano la storia, EUT - Edizioni Università di Trieste, Muggia, 2017.

Zvrst: arheološka najdišča

Podzvrst: kopenska najdišča

Gesla: gradišče, plano grobišče, žara

Opis: Prazgodovinsko gradišče z žganim grobiščem. Obseg, ponekod dobro vidnih kamnitih nasipov gradišča je okoli 330 m. V letih 1888-89 je K. Moser odkril prazgodovinske in rimske ostanke. Nekaj predmetov hrani PM-Koper; ostale muzeji na Dunaju in v Trstu.

Datacija: pozna bronasta doba, starejša železna doba, rimska doba

Opis lokacije:

Gradišče z grobiščem leži na hribu Kaštrelir (244 m), severozahodno od vasi Jelarji, na meji med Slovenijo in Italijo.

Gradišče Elerji, ki leži na vzhodnem obroku miljskih gričev, razpolavlja državna meja med Italijo in Slovenijo. Gradišče, ki je bilo prvič poseljeno ob koncu zgodnje bronaste dobe (približno 1600 pred n. š.), leži na vrhu danes terasastega hriba z imenom Kaštrelir (Monte Castellier) na 244 m nadmorske višine. Prebivalci te strateško dobro situirane naselbine so skozi dolgo obdobje od bronaste dobe pa vse tja do razvite železne dobe (4. stoletje pred n. š.) nadzorovali Miljski hrib in Kraško planoto med Osapsko in reko Rižano. Marchesetti v svojem delu opiše in nariše načrt enostavnega gradišča z enojnim obzidjem, ki se kot plato dviguje nad planoto. Kasnejša izkopavanja italijanskih arheologov so pokazala veliko bolj zapleteno strukturo naselbine, ki vključuje zgornje obzidano mesto na platoju, nekoliko proti vzhodu nižje ležeče polkrožno spodnje mesto in dodatne pravokotne obrambne zidove na zahodnem delu. Tukaj pred kompleksnim vhodom v glavno mesto se nahaja izvir pitne vode, kjer je domnevno stalo tudi svetišče prazgodovinskim božanstvom. Severovzhodno od naselbine je bila ob poti, ki je vodila na gradišče, raziskana manjša plana žarna nekropola S. Barbara s 33 grobovi iz obdobja od 10. do 8. stoletja pred n. š.

Gradišče Elerji predstavlja dolgotrajnejo utrjeno naselbino z razvejanim utrdbenim naselitvenim sistemom, ki je obvladovalo širše območje od Miljskega zaliva do Šavrinov in Kraškega platoja. Danes je območje z italijanske strani urejeno v privlačen arheološki park, in sicer tako območje kaštrelirja kot nekropole.

Naselje: JELARJI

Občina: KOPER

OE ZVKDS: ZVKD Piran

Usmeritve arheološka najdišča

Varstvo: dediščina

Opombe:

Vpisano v register: 30 Apr. 1996
Zadnja sprememba v registru: 6 Feb. 2006
Območje določeno po: po DKN

Spomenik:

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Stanje podatka: 25_05_2020

Površina: 176.550,89 m²

LIDAR (RKD):

SLIKOVO GRADIVO:

Slika 1: Kaštela Elerji, Moser, 1890.

Slika 2: Kaštela Elerji, Marchesetti, VIII. 4

Slika 3: Ricostruzione del sito nell'età del Bronzo medio (ricostruzione di G. Almerigogna e rendering di F. Pieri). Monte Castellier. Le pietre di Elleri narrano la storia, 2017, p. 33.

Slika 4: Kaštela Elerji, foto D. Darovec, 2020.

HR / Elerji – arheološko nalazište Kaštelir

Jelarji, Castelliere Elleri

Datacija: kasno brončano doba, starije željezno doba, rimska doba

Kaštelir Elerji, smješten na istočnoj padini miljskih brda, podijeljen je državnom granicom između Italije i Slovenije. Gradišče, koje je prvi put naseljeno krajem ranog brončanog doba (oko 1600 g. Pr. Kr.), nalazi se na vrhu današnjeg terasastog brda zvanog Kaštelir (Monte Castellier) na 244 m nadmorske visine. Opseg ponekad dobro vidljivih kamenih nasipa utvrde je oko 330 m. Stanovnici ovog strateški dobro smještenog naselja nadzirali su Miljsko brdo i kršku visoravan između Osapske rijeke i Rižane tijekom dužeg razdoblja od brončanog do razvijenog željeznog doba (4. stoljeće prije Krista). Marchesetti je opisao i nacrtao plan jednostavne utvrde s jednim zidom koji se uzdižala poput platoa iznad planine. Naknadna istraživanja talijanskih arheologa otkrila su mnogo složeniju strukturu naselja, koja uključuje gornje zidove na platou, nešto niže polukružno donje mjesto na istoku i dodatne pravokutne obrambene zidove u zapadnom dijelu. Neposredno ispred složenog ulaza u glavni grad nalazi se izvor pitke vode, gdje je navodno stajalo i pretpovijesno svetište. Sjeveroistočno od naselja uz put, koji je vodio do utvrde, istražena je mala kremacijska nekropola S. Barbare s 33 groba iz razdoblja od 10. do 8. stoljeća prije Krista.

Kaštelir Elerji bilo je dugotrajno utvrđeno naselje s razgranatim fortifikacijskim sustavom naselja koje je nadziralo šire područje od Miljskog zaljeva do Šavrina i krške visoravni. Danas je područje dvorca i nekropole na talijanskoj strani uređeno u atraktivan arheološki park.

Neke predmete pronađene na ovom mjestu čuvaju Pokrajinski Muzej u Kopru, a ostale muzeji u Beču i u Trstu.

OPISI IZBRANIH LOKACIJ – HR – 24 lokacija

1. KAŠTEL, 144 m n/v (Buje)

Druga imena: Castelvenere

Katastarska općina: Kaštel

Koordinate: 5395010, 5034918

Literatura.: Foscan 1992, 33-37; Buršić-Matijašić 2007, 444-445; Cestnik 2009; Mihovilić 2013, 102-106.

Tal. top. karta: 1 : 25.000: Castelvenere di Pirano

Top. karta: 1 : 50.000: Kaštel 123

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Castelvenere

Kartica Borisa Bačića, 1971.: Kaštel - kota 144

Karta Marije Škiljan, 1980.: 144. Castelvenere (Kaštel) (123)

Datacija: Brončano i starije željezno doba

Materijalni ostaci: Arheološka grada pronadena za istraživanja C. Mar-chesettija, čuva se u Trščanskom muzeju (**RUARO LOSERI, L.** 1983., 19). Ulomci keramičkih posuda pohranjeni u AMI Pula. (Buršić-Matijašić, 2007, 444).

Opis lokaliteta:

Kaštel je zauzeo vrh brda koje nadvisuje cijelu dolinu Dragonje, uz cestu Buje-Koper. Prapovjesno gradinsko naselje kroz vjekove je predstavljalo bitan strateški položaj. Današnje naselje nastalo je na temeljima kasnoantičke utvrde i srednjovjekovnog kaštela koji su se ovdje nalazili. Novo naselje koje se razvilo na nekoliko stotina metara od antičke naseobine, gdje se i danas vide ostaci antičkih zidina, oko sebe okuplja selca Plovaniju, Kaldaniju i druga manja. Pored mnoštva slučajnih nalaza, na zapadnim obroncima, u više navrata, istražena je prapovjesna nekropola. Nekropolu su činili žarni ukopi u keramičkim posudama položenim u prirodne udubine prekrivene kamenim pločama. Sa brežuljka pogled se proteže ponad doline rijeke Dragonje.

U Kaštelu radi niz renomiranih restorana, jedan motel i hotel visoke kvalitete. U svrhu promocije posebnosti kraja već desetak godina se obilježava «Šparugada», manifestacija koja se bazira na promociji samonikle biljke mediteranskih krajeva – šparoge. Mještani Kaštela pripremaju razna jela na bazi ove zdrave i specifične biljke. U sklopu manifestacije održava se i natjecanje «Zlatna šparoga» u kojem sudjeluju po tri restorana – iz Hrvatske, Slovenije i Italije.

Nekropola u Kaštelu donijela je na svijetlo dana najvrjednije pretpovjesne ostatke na našem području a čiji su nalazi pohranjeni u muzejima Trsta, Beča i Pule. U ovoj su nekropoli smještenoj na obroncima stare gradine, pronađene 24 urne s pepelom iz željeznog doba (V. i početak IV. St. Pr.K.), zaštićene kamenim pločama ili položene u pukotine stijena uz druge arheološke nalaze: kolute, naušnice, kopče, prstenje, narukvice, igle i druge predmete izuzetne arheološke vrijednosti.

SI / Kaštel

Castelvenere (Buje)

Datacija: Bronasta in starejša železna doba

Kaštel leži na hribu nad dolino reke Dragonje, ob cesti Buje-Koper. Prazgodovinsko naselje je čez stoletja ohranjalo pomemben strateški položaj. Današnja naselbina je nastala na temeljih pozno antične trdnjave in srednjeveškega gradu, ki sta bila tu. Novo naselje, ki se je razvilo nekaj sto metrov od starodavnega naselja, kjer so še vedno vidni ostanki starodavnega obzidja, je obdano z vasicami Plovanija, Kaldanija in druge manjše. Poleg številnih naključnih najdb je bila na zahodnih pobočjih Kaštela že večkrat raziskana prazgodovinska nekropola. Nekropolo sestavljajo upepelitveni pokopi v keramičnih posodah, postavljeni v naravne vdolbine, prekrite s kamnitimi ploščami. S hriba se razprostira pogled na dolino reke Dragonje.

V Kaštelu je več priznanih restavracij, motel in visokokakovosten hotel. Da bi spodbudili edinstvenost pokrajine že deset let slavijo «Špargelje», manifestacija, ki se temelji na promociji divje rastline sredozemske pokrajine – špargljev. Domačini Kaštela pripravljajo različne jedi na osnovi te zdrave in specifične rastline. V okviru prireditve poteka tudi tekmovanje «Zlati špargelj» na katerem sodelujejo tri restavracije – iz Hrvaške, Slovenije in Italije.

Nekropola v Kaštelu je razkrila najdragocenejše predzgodovinske ostanke našega območja, katerih najdbe so shranjene v tržaškem, dunajskem in puljskem muzeju. V tej nekropoli, ki je na pobočjih starega gradišča, je najdenih 24 urn s pepelom iz železne dobe (5. in začetek 4. stoletja pr. n. št.), zaščitenih s kamnitimi ploščami ali položenih v skalne razpoke skupaj z drugimi arheološkimi najdbami: kolute, uhani, sponke, prstani, zapestnice, igle in drugi predmeti z izjemno arheološko vrednostjo.

2. KAŠTELIR, 101 m n/v (Nova vas)

Druga imena: M. Castellier, Valaron, Castelliere di Valaion

Katastarska općina: Nova Vas

Koordinate: 5395208, 5025375

Literatura: Sakara Sučević 2004; Mihovilić 2013, 100-102.

Tal. top. karta 1: 25.000: M. Castellier, 101

Top. karta 1: 50.000: 101

Materijalni ostaci: Materijal iz Hoernesova istraživanja čuva se u Natur- historisches museumu u Beču. Dio materijala nalazi se u Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste, a pojedini predmeti u Arheološkom muzeju Istre u Puli (SAKARA, M. 1999., 7). Površinski nalaz kamenog žrvanja, ali i antičke keramike, pohranjeni u Zajednici Talijana Brtonigla (BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 267/1991.). Battaglia kod usporedbe keramičkog materijala s Glavice kod Loborike nabrala nalaz dvojne jezičaste ručke i na gradini Nove Vasi nad Mirnom (BATTAGLIA, R. 1928., 886).

Mjesto pokapanja: U okviru nekropole, po Marchesettiju, istraženo je 153 groba (MARCHESETTI, C. 1903., 155).

Datacija: Kontinuitet naseljenosti od srednjeg brončanog doba do kasnog carstva rimske države (SAKARA, M. 1999., 9, 10).

(Buršić-Matijašić, 2007, 371-372).

Opis lokaliteta:

Na uzvisini ponad pritoka rijeke Mirne nalazi se jedna od najvećih prapovijesnih gradina u Istri (500 x 250 m). Smještena je na sjeverozapadnom dijelu istarskog poluotoka, nadomak mjesta Nova Vas kod Brtonigle, u području okruženom maslinicima i vinogradima. Naselje je bilo branjeno moćnim bedemima od kojih su danas vidljivi nasipi visine do 1,5 metara. Arheološka iskapanja grobova, koja su izvršena već krajem 19. stoljeća, pokazala su kontinuitet ovog važnog položaja od brončanog doba do kasnog carstva rimske dominacije u Istri. Na temelju bogatih nalaza (keramički predmeti, nakit, uporabni predmeti, oružje ...) koji su većinom pohranjeni u muzejima Trsta i Beča, možemo govoriti o važnoj ulozi Valarona na širem prostoru, a možda je gradina predstavljala i važan gospodarski centar povezan sa Podunavljem s jedne strane i Italjskim poluotokom s druge.

Ovo je područje bogato prirodnim znamenitostima poput spilje Mramornice, parka prirode Škarline te brojnim puteljcima što obavijaju hektare vinograda i maslinika .

U Istri se mogu pronaći četiri vrste tla nazvane po bojama koje ih krase - crna, bijela, crvena i siva. Osim bojom, ta se tla razlikuju i po brojnim drugim svojstvima koja ih čine pogodnima za uzgoj različitih poljoprivrednih kultura, pogotovo onih vinskih. Područje Brtonigle jedinstveno je na cijelom istarskom poluotoku po tome što se na njezinu teritoriju, površine tek 32,72 kilometra, susreću sve četiri vrste tla.

SI / Kaštelir

M. Castellier, Valaron, Castelliere di Valaion (Nova Vas)

Datacija: bronasta doba, železna doba, rimska doba

Na hribu nad pritokom reke Mirne je ena največjih prazgodovinskih utrdb v Istri (500 x 250 m). Leži na severozahodnem delu istrskega polotoka, blizu Nove vasi pri Brtonigli, na območju, obdanem z oljčnimi nasadi in vinogradi. Takratni prebivalci so naselje branili z močnim obzidjem, s katerega so danes vidni nasipi, ki segajo do 1,5 metra višine. Arheološka izkopavanja grobov, ki so bila izvedena že konec 19. stoletja, so pokazala pomembnost tega naselja vse od bronaste dobe do pozne rimske dobe v Istri. Na podlagi bogatih najdb (keramični predmeti, nakit, pripomočki, orožje ...), ki so večinoma shranjeni v muzejih v Trstu in na Dunaju, lahko govorimo o pomembni vlogi Valarona na širšem območju. Mnogi so prepričani, da je bila ravno ta trdnjava pomembno gospodarsko središče, povezano s Podonavjem na eni strani in italijanskim polotokom na drugi strani.

To območje je bogato z naravnimi znamenitostmi, kot sta jama Mramornica, naravni park Škarlina in številne poti, ki obdajajo hektarje vinogradov in oljčnih nasadov.

V Istri lahko najdete štiri vrste tal, ki so jih poimenovali po barvah, ki jih krasijo - črni, beli, rdeči in sivi. Tla se, razen po barvi, razlikujejo po številnih drugih lastnostih, zaradi katerih so primerna za gojenje različnih poljščin, zlasti vina. Območje Brtonigle je edinstveno na celotnem istrskem polotoku, saj se na njegovem ozemlju s površino le 32,72 km² srečujejo vse štiri vrste tal.

3. SV. MARTIN, 54 m n/v (Tar)

Druga imena: S. Martino di Torre

Katastarska općina: Tar

Koordinate: 5391884, 5019636

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 361-362; Milotić 2010, 481; Mihovilić 2013, 98-100.

Tal. top. karta 1: 25.000: S. Martino, 54

Top. karta 1: 50.000: 62

Karta Carla Marchesettija, 1903.: S. Martino

Karta Marije Škiljan, 1980.: 121 (221.) S. Martino (Sv. Martin) di Torre
(Buršić-Matijašić, 2007, 361).

Opis lokaliteta:

Na ušću rijeke Mirne, na nadmorskoj visini od 54 metra, na dnu prostranog zaljeva smjestilo se slikovito nalazište, Sv. Martin koje je nazvano po istoimenoj crkvici, vjerojatno iz 12. stoljeća. Prilikom nekoliko kampanja obnove crkvice (prva krajem 19. st.) pronađeni su grobovi sa spaljenim ostacima pokojnika datirani u širokom rasponu prvog tisućljeća. Grobni žare s bogatim prilozima (situle, ciste, nakit) ukazuju na važnost naselja u sjevernojadranskom prostoru kao i na bogatstvo ondašnjih stanovnika. Gradina se nalazila u neposrednoj blizini ušća rijeke Mirne koja je bila glavni voden put za unutrašnjost Istre i njeno kopneno zaleđe. Naselje je s kopnene strane bilo branjeno moćnim bedemom, a dobre uvjete života pružao je obližnji izvor vode, šumovita okolina uz pitom morski zaljev. Ušće rijeke Mirne s Tarskom valom područje je veličine oko 465 hektara koje obiluje bogatom florom i faunom s više stotina ptica, brojnim vodozemcima, gmazovima i sisavcima od kojih su brojni zakonom zaštićeni.

SI / Sv. Martin

S. Martino di Torre (Tar)

Datacija: bronasta doba

Na ustju reke Mirne, na nadmorski višini 54 metrov, ob robu prostranega zaliva, leži slikovito najdišče sv. Martin, poimenovano po istoimenski cerkvici, verjetno iz 12. stoletja. Med večjimi obnovitvenimi deli cerkve (prva je bila konec 19. st.) so odkriti grobovi s kremiranimi ostanki pokojnikov iz prvega tisočletja pred našim štetjem. Nagrobne žare z bogatimi pripomočki (situle, ciste, nakit) kažejo na pomen teh naselij za območje severnega Jadrana, pa tudi na bogastvo tedanjih prebivalcev. Naselje je bilo v bližini izliva reke Mirne, ki je bila glavna plovna pot v notranjost Istre in njenega zaledja. Naselje je s kopnega štitilo mogočno obzidje, prebivalcem pa so bližnji vodni vir, gozdnato okolje in bližina morskega zaliva zagotavljali dobre življenske razmere.

Ustje reke Mirne s Tarskim zalivom je območje približne površine 465 hektarjev, bogato z rastlinstvom in živalstvom s stotinami ptic, številnimi dvoživkami, plazilci in sesalci, med katerimi je veliko zakonsko zaščitenih.

4. PICUGI, 112, 119, 109 m n/v (Poreč)

Druga imena: Pizzughi

Katastarska općina: Žbandaj/Musalež

Koordinate: 5394399, 5006433;
5394237, 5006796;
53944049, 5007022

Literatura: Betic 2005, 591-612; Mihovilić 2013, 90-96.

Tal. top. karta 1: 25.000: M. Pizzughi, 112, 119, 110

Top. karta 1: 50.000: Picug, 119

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Pizzughi

Karta Marije Škiljan, 1980.: 231. 3 castellieri a Pizzughi (Picugi) (108-110)

Mjesto pokapanja: U podnožju gradina nalazile su se dvije željeznodobne nekropole sa oko 700 grobova (BAČIČ, B. 1978., 42).

Materijalni ostaci: Battaglia prilikom usporedbe materijala s nalazima na gradini Glavica kod Loborike, bilježi nalaz ručki oblika "uha" karakterističnih za brončano doba Istre (BATTAGLIA, R. 1928., 868). Materijal iskopan prilikom istraživanja nekropola nalazi se u porečkom, pulskom i trščanskom muzeju (MIHOVILIČ, K. 1987., 43).

Datacija: Od 9. do 5. st. pr. Kr. (BAČIČ, B. 1978., 42). Stariji predmeti iz nekropole spadaju u najstarije razdoblje pojave spaljivanja u Istri, 12. st. pr. Kr. (MIHOVILIČ, K. 1987., 43) do dolaska Rimljana u Istru (MIHOVLIČ, K. 1985., 41); medu keramikom nalaze se i ulomci brončanodobne datacije (GABROVEC, S. - MIHOVILIČ, K. 1987., 319).

(Buršić-Matijašić, 2007, 285-287).

Opis lokaliteta:

Poreč obiluje povijesnim lokalitetima, a desetak pitomih brežuljaka nadomak grada u smjeru Žatike i Dračevca predstavljaju ostatke drevnih gradina, naselja na vrhu brdašca koja su pružila utočišta predantičkim narodima 4.000 godina pr.n.e.

Tri stožaste uzvisine u neposrednom zaleđu Poreča predstavljaju tri značajna arheološka lokaliteta. Nekoliko kilometara udaljene od obale mora, okružene plodnim poljima i šumarcima mediteranske makije, pružali su dobre uvjete za utemeljenje prapovijesnih naselja. Zbog strateških potreba, nukleusi naselja nalazili su se na vrhovima brežuljaka opasani moćnim bedemima sagrađenim u nekoliko koncentričnih krugova. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u podnožju uzvisina iskopane su bogate željeznodobne nekropole s preko 750 grobova. Grobovi su pronađeni i unutar bedema Picuga II. Pepeo pokojnika i grobni prilozi sahranjeni su na nekoliko načina. Veliki broj grobnih žara pokazuje brojnost stanovništva, a način ukopa i grobni prilozi odraz su njihovog statusa u zajednici. Grobne žare i bogati grobni prilozi koji se nalaze u muzejima Pule i Poreča, većim je dijelom pohranjen u Trstu, pokazuju kontakte Histra s istovremenim zajednicama Caput Adriae i šireg područja (Etruščani) tijekom prvog tisućljeća pr. Kr.

SI / **Picugi I, II, III**

Pizzughi (Poreč)

Datacija: bronasta doba, železna doba

Poreč je bogat z zgodovinskimi znamenitostmi, deset gričev v bližini mesta v smeri Žatike in Dračevca pa predstavljajo ostanke starodavnih utrdb, naselij na gričih, ki so nudila zavetišča antičnim stanovalcem 4.000 let pr. n. št.

Trije stožasti griči v neposrednem zaledju Poreča predstavljajo tri pomembna arheološka najdišča. Prazgodovinska naselja so takrat bila grajena nekaj kilometrov stran od obale, obdana so bila z rodovitnimi polji in gozdovi sredozemske makije, vse to pa jim je zagotavljalo dobre pogoje za življenje. Zaradi strateških potreb so centri naselij bili na vrhovih hribov, obdani z mogočnimi stenami, zgrajenimi v več koncentričnih krogih. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so raziskovalci ob vznožju hribov izkopali več kot 750 grobov in odkrite so bile tudi bogate nekropole iz železne dobe. Grobovi so bili najdeni tudi znotraj obzidja Picuga II. Pepel pokojnikov in nagrobno blago so naši predniki pokopavali na več načinov. Veliko število urn kaže na številčnost prebivalstva, način pokopa in nagrobno blago pa je odsev njihovega statusa v skupnosti. Nagrobne žare in bogati nagrobni predmeti, ki so v muzejih v Pulju in Poreču, večinoma pa so shranjeni v Trstu, kažejo na zgodovino stikov prebivalcev Istre s skupnostmi Caput Adriae in širšega območja (Etruščani) v prvem tisočletju pred našim štetjem.

5. MONTE RICCO, 54 m n/v (Vrsar)

Druga imena: Sv. Martin, Gavanov vrh

Katastarska općina: Vrsar

Koordinate: 5392091, 5002249

Literatura: Mihovilić 2013, 88-91; Buršić-Matijašić 2017, 577-588.

Tal. top. karta 1: 25.000: S. Martino

Top. karta 1: 50.000: Sv. Martin

Karta Carla Marchesettija, 1903.: M. Ricco

Mjesto pokapanja: Nekropola koja je uništena 1924. nalazila se s južne Strane brda (ŠONJE, A. 1966., 318).

Materijalni ostaci: Dobro vidljivi megalitski zidovi (BURŠIĆ, K. 1987., 35). Površinski nalaz keramike 1981. nalazi se u spremištu AMI.

(Buršić-Matijašić, 2007, 281-281).

Opis lokaliteta:

U zaleđu Vrsara nalazi se znakovita uzvisina poznata u literaturi i u tradiciji kao bogato nalazište na kojem se ističu ostaci trobrodne antičke cisterne i prostrani kamenolom. Počeci naseljavanja višeslojnog lokaliteta sežu u brončano doba, a s jačim intenzitetom nastavljaju u rimsко vrijeme. Monte Ricco je pretrpio mnogobrojne devastacije no bogati nalazi dobiveni kampanjama arheoloških projekata pokazuju zanimljive podatke o prvim kontaktima domorodačkih Histra i snažne Rimskе države. Pored povoljnog strateškog položaja i dobrih prirodnih uvjeta (bogatstvo šuma, plodna zemlja, kamen vapnenac) bogati rimski veleposjednici iskoristili su i blizinu obale s kojom su morskim plovilbenim putevima dopremali u vilu dragocjene predmete. Na raskoš ladanjskog života ukazuju mozaički podovi ali i zidovi ukrašeni zanimljivim fresko slikarijama. Na lokalitetu se provode opsežna arheološka istraživanja koja će, nakon temeljite restauracije ostataka antičke cisterne i drugih vidljivih arhitektonskih elemenata, biti preuvjet stvaranje zanimljive arheološke destinacije.

SI / Monte Ricco

Sv. Martin, Gavanov vrh (Vrsar)

Datacija: bronasta doba, železna doba, rimska doba

V zaledju Vrsarja najdemo pomemben hrib, znan v literaturi in tradiciji, kot bogato najdišče, kjer so najdeni ostanki antične cisterne in prostranega kamnoloma. Začetki naseljevanja večplastnega kraja segajo v bronasto dobo in se nadaljujejo z močnejšo intenzivnostjo v rimskih časih. Monte Ricco je doživel številna opustošenja, vendar bogate arheološke najdbe kažejo na zanimive podatke o prvih stikih staroselcev in močno rimsko državo. Poleg ugodne strateške lege in dobrih naravnih pogojev (bogati gozdovi, rodotvorna zemlja, apnenec) so bogati rimski posestniki izkoristili tudi bližino obale, s katere so s svojih morskih potovanj dostavljali dragocenosti v svoje vile. Na sijaj podeželskega življenja kažejo mozaična tla in stene, okrašene z zanimivimi freskami. Na najdišču potekajo obsežne arheološke raziskave, ki bodo po temeljiti obnovi ostankov starodavne cisterne in drugih vidnih arhitekturnih elementov pogoj za oblikovanje zanimive arheološke lokacije.

6. LIMSKA GRADINA, 158 m n/v

Druga imena: Castelliere di Leme

Katastarska općina: Mrgani

Koordinate: 5401338, 4999436

Literatura: Mihovilić 2013, 82-86.

Tal. top. karta 1: 25.000: Cul di Leme, 158

Top. karta 1: 50.000: 158

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Cul di Leme

Karta Marije Škiljan, 1980.: 243. Castelliere di Leme (Gradina iznad Limskog kanala) (149)

Mjesto pokapanja: Žarna nekropola nalazila se na sjeverozapadnoj strani naselja uz gradinski bedem (MLADIN, J. 1969., 289-317; MIHOVILIĆ, K. 1972.; Gabrovec, S. - Mihovilić, k. 1987., 297).

Materijalni ostaci: Materijalni ostaci nalazišta Gradine iznad Limskog kanala nalaze se u Trstu (Musei civici) i Puli (AMI). Veliki dio materijala predstavljaj u ulomci keramičkih posuda, urni pronađenih prilikom istraživanja nekropole. Veliko bogatstvo nalaza materijalne kulture bilo je temeljem za određivanje kronologije histarske kulture od 11. do 8. st. pr. Kr. (MIHOVILIĆ, K. 1972.).

Datacija: Na temelju naseobinskog materijala gradina se datira u kasno brončano doba, od 13.-12. do najkasnije 9.-8. stoljeća pr. Kr. (CARDARELLI, A. 1983., 110).

(Burić-Matijašić, 2007, 278-279).

Opis lokaliteta:

Ovaj prapovijesni arheološki lokalitet nalazi se na sjevernom rubu platoa nad krajem Limskoga kanala , na 158 m nadmorske visine, između sela Krunčići i Jural. Ovaj arheološki lokalitet predstavlja ostatke nekad važnog gradinskog naselja. Dobar strateški položaj valoriziran je dugotrajnim prisustvom čovjeka, od kasnog neolitika do rimskog razdoblja. Šezdesetih godina prošlog stoljeća istražena je željeznodobna nekropola sa 74 groba koja se nalazila na prostoru unutar naselja, u njegovom sjeverozapadnom dijelu, duž glavnog gradinskog bedema i pred jednim ulazom. Nekoliko tipova grobova sa spaljenim ostacima pokojnika i grobni prilozi datiraju vrijeme korištenja nekropole od 12/11. st. do 8 st. pr. Kr. Istraživači prostor od gotovo 200 m na položaju između glavnog bedema i potpornog zida unutrašnje terase, smatraju *ustrinumom*, mjestom gdje su se vršila spaljivanja i obredne svečanosti.

SI / Limska gradina

Castelliere di Leme

Datacija: pozna bronasta doba, železna doba

To prazgodovinsko arheološko najdišče leži na severnem robu planote iznad Limskega kanala, na nadmorski višini 158 m, med vasema Krunčiči in Jural in predstavlja ostanke nekoč pomembnega gradiškega naselja. Vse od pozne kamene dobe pa do rimskega obdobja je ta položaj veljal za dobro strateško pozicijo, ki jo je človek s koristjo uporabljal. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so arheologi izkopali nekropolo iz železne dobe s 74 grobovi, ki je bila na območju znotraj naselja, na njegovem severozahodnem delu, ob glavnem utrdbenem zidu in pred enim od vhodov. Za nekatere grobove s kremiranimi ostanki umrlih in grobnimi dobrinami so ugotovili, da so nastali nekje med 12 in 8 stoletjem pred našim štetjem. Raziskovalci menijo, da je prostor, velikosti skoraj 200 m in je na položaju med glavnim obzidjem in podporno steno notranje terase ustrinum, kraj, kjer so potekala upepeljevanja in obredne slovesnosti.

7. MONKODONJA, 81.2 m n/v, i MUŠEGO, 102 m n/v (Rovinj)

Druga imena: Moncodogno, Monsego

Katastarska općina: Rovinj

Koordinate: 5397870, 4992653

Literatura: Hänsel et all. 2002, 133-158, Buršić-Matijašić 2007, 181-184; Hänsel et all. 2015; Hellmuth Kramberger 2017.

Tal. top. karta 1: 25.000: Moncodogno

Top. karta 1: 50.000: Mokadonj, 81

Kartica Borisa Bačića, 1971.: Makadanj - kota 81 (79)

Mjesto pokapanja: Ispred vanjskog lica bedema, desetak metara jugozapadno od sjevernog ulaza, 1999. pronađene su, a 2000. i istražene dvije nakupine ljudskih kostiju datirane u razdoblje 6. i 7. stoljeća (HANSEL, B. - MIHOVILIĆ — K. TERŽAN, B. i TESSMAN, B. 2000., 133-158), dok su se u sistemu zidova zapadnih vrata nalazila dva grobna sanduka sagradena od kamenih ploča.

Materijalni ostaci: Pored građevinskih ostataka *in situ* (bedemi, zidovi, ulazi, cesta, temelji kuća, sakupljalište za vodu) prilikom istraživanja pronađeno je više tisuća ulomaka keramičkih posuda te mnogi dokazi intenzivne stočarske i ratarske djelatnosti, ostaci prehrane, metalni predmeti.

Mjesna tradicija: Tradicija o starom gradu.

Datacija: Srednje i kasno brončano doba, odnosno vrijeme prije pojave žarnih nekropola (GABROVEC, S. - MIHOVILIĆ, K. 1987., 319); srednje brončano doba približno od 1600. do 1300. godine pr. Kr. (BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K. 1998.); trajanje naselja od ranog do srednjeg brončanog doba (oko 1800.-1200. g. pr. Kr.) (MIHOVILIĆ, K. - TERŽAN, B. - HANSEL, B. - Matošević, D. - Becker, C. 2002., 50.).
(Buršić-Matijašić, 2007, 181-183).

Opis lokaliteta:

Monkodonja i Mušego predstavljaju zanimljiv arheološki park.

Ostaci prapovijesnog gradinskog naselja nalaze se na elipsoidnoj (160 x 200 m) uzvisini u zaleđu Rovinja, nekoliko kilometara udaljenoj od uvale Veštar. Lokalitet predstavlja jedan od najbolje istraženih gradina u Istri ali i na širem prostoru. Naselje je bilo je opasano s nekoliko koncentričnih bedema koji su istovremeno definirali akropolski prostor, gornji i donji grad. Posebnu cjelinu činio je prostor oko jame, dubine do 50 metara, za kojeg se smatra da je predstavljao kulturno mjesto okruženo ortostatima. U naselje se ulazilo kroz dva poznata ulaza (sjeverni i zapadni) zamršenih konstrukcija nastalih u nekoliko faza. Ulice su povezivale dijelove naselja, a uz njih su bile sagrađene kuće. Kuće različitih tipova, četvrtastog tlocrta sagrađene kombinacijom kamena i drva, odavale su diferencijaciju društva. O intenzitetu života u naselju govori ogromna količina ulomaka posuda. Važnost mjesta na plovnom putu od Grčke do Caput Adriae svjedoče ulomci mikenske keramike. Mnogobrojni ostaci flore i faune, kamenih i koštanih alatki, metalnih predmeta i radioničkih ostataka, nesumnjivo govore o gospodarskim aktivnostima stanovnika kao i o mogućem proizvodnom centru za šire područje. Život se na Monkodonji odvijao od 1800. do 1200. g. pr. Kr., a ispred vanjskih zidina pronađena je i istražena zajednička ranosrednjovjekovna grobnica.

Obližnja uzvisina, Mušego, nalazi se nekoliko stotina metara jugoistočno od gradine Monkodonja i predstavlja mjesto ukopa, vjerojatno, istaknutih članova zajednice na gradini. Na vrhu brežuljka

dokumentirano je 13 tumula od kojih su u razdoblju između 2006. i 2009. istražena 3. Iako ranije devastirana, na temelju načina ukopa i grobnih priloga (ulomci keramičkih posuda, brončani predmeti, jantarni nakit) tumuli su datirani od ranog brončanog doba do 12. st. pr. Kr. Tumul – gromača – grobni spomenik – nakupina je kamenja koja ukazuje na postojanje groba, a obred pokapanja pokojnika ovdje pokazuje sekundarno pokapanje. Naime, pokojnici su bili izloženi procesu ekskarnacije, nakon čega su ostaci kostiju i grobni prilozi položeni u grobne sanduke od tankih kamenih ploča i okruženi niskim suhozidima.

SI / Monkodonja

Moncodogno (Rovinj)

Datacija: bronasta doba

Ostanki prazgodovinske naselbine ležijo na elipsoidnem (160 x 200 m) griču v zaledju Rovinja, nekaj kilometrov stran od zaliva Veštar. Najdišče je ena najbolje raziskanih utrdb v Istri in širšem območju. Naselje je bilo obdano z več koncentričnimi obzidji, ki so določali območje akropole ter razmejevali zgornje in spodnje mesto. Posebna enota je bilo območje okoli jame, globoke do 50 metrov, ki velja za kulturno mesto, obdano z ortostati. V naselje se je vstopalo skozi dva zapletena vhoda (severni in zahodni), ki sta nastala v različnih obdobjih. Ulice so povezovale dele naselja, poleg njih pa so bile zgrajene hiše. Hiše različnih vrst s kvadratnim tlorisom, zgrajenimi s kombinacijo kamna in lesa, so izdajale različnost takratnega društva. Ogromna količina lončenih odlomkov govori o intenzivnosti življenja v naselju. Odlomki mikenske lončenine pričajo o pomenu kraja na plovni poti od Grčije do Caput Adriae. Številni ostanki rastlinstva in živalstva, kamnitega in kostnega orodja, kovinskih predmetov in ostankov orodja nedvomno govorijo o gospodarskih dejavnostih prebivalcev kot tudi o možnem proizvodnem središču širšega območja. Življenje v Monkodonji se je odvijalo od 1800. do 1200. Pred našim štetjem, tik pred zunanjimi zidovi pa so arheologi našli in izkopali skupno zgodnjo srednjeveško grobnico.

Mušego

Monsegoo (Rovinj)

Datacija: bronasta doba

Bližnji hrib Mušego leži nekaj sto metrov jugovzhodno od naselja Monkodonja in predstavlja kraj pokopov verjetno uglednih članov skupnosti v naselju. Na vrhu hriba je bilo dokumentirano 13 tumulov, od tega so bili 3 raziskani med letoma 2006. in 2009. Čeprav so bili pred tem opustošeni, na podlagi načinov pokopa in nagrobnega blaga (odломki keramičnih posod, bronasti predmeti, jantarni nakit), so tumuli datirani v zgodnjo bronasto dobo do 12. stoletja pr. n. št. Tumul – kup kamenja – grobni spomenik – nakopičeni kamni, ki kažejo na obstoj groba, obred pokopa pokojnika pa prikazuje drugotni pokop. Pokojniki so bili namreč izpostavljeni procesu ekskarnacije, nato pa so ostanke kosti in nagrobne predmete položili na nagrobne krste iz tankih kamnitih plošč in jih obdali z nizkimi suhozidi.

Monkodonja in Mušego predstavljata zanimiv arheološki park.

8. BALE, 138.6 m n/v (Bale)

Druga imena: Monte Perino, Valle

Katastarska općina: Bale

Koordinate: 5404799, 4989224

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 206-209; Buršić-Matijašić 2010, 7-36.

Tal. top. karta 1: 25.000: Valle

Top. karta 1: 50.000: Bale, 142

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Valle

Kartica Borisa Bačića, 1971.: B a l e — k o t a 142

Karta Marije Škiljan, 1980.: Valle — Balle

Materijalni ostaci: Kontrolu iskopa vršio je D. Matošević, a materijal se nalazi u Zavičajnom muzeju grada Rovinja.

Datacija: Brončano i starije željezno doba (BAĆIĆ, B. 1971.). Veći ulomci posuda s trokutastim ručkama i pločastim završecima govore o srednjobrončanodobnoj tradiciji.
(Buršić-Matijašić, 2007, 206-208).

Opis lokaliteta:

Današnje slikovito mjesto smjestilo se na pogodnoj uzvisini u zaleđu atraktivne obale. Područje Bala odlikuju vrhunska prirodna bogatstva, netaknuta priroda i bogato kulturno i arhitektonsko naslijeđe. Najizraženiji srednjovjekovni urbanizam grada odaje prapovijesni raster. Unutar moćnih zidina, stambeni i sakralni vjerojatno slijede koncentričnu prapovijesnu komunikaciju između središnjeg platoa i vanjskog prostora. Površinskim nalazima i iskopom u temeljima podruma palače Soardo-Bembo pronađeni su ulomci prapovijesne keramike brončanodobne datacije.

Baljanska utvrda branila je trgovачki put između Pule i unutrašnjosti Istre. Rimski kastrum u srednjem je vijeku postao gradić utvrđen bedemima, a prvi se put spominje kao Castrum Vallis, odnosno Valle 965. godine. Rimski Castrum Vallis danas je gradić čija se povijesna jezgra nalazi 145 metara nad morem opkoljena brdima. Talijanski naziv Bala - Valle znači dolina, a Bale su dolina smještena između brežuljaka Monleme, Škvačota, Pižanovac te Veli Majan, Mali Majan; Paštrovičev vrh, Sv Nedelja, Brigonera, Mongrižeja i Sokol. Na tim su brdima još u predistoriji postojale gradine.

U Balama danas možete uživati u miru i tišini, razgledati gotičko-renesansni kaštel Soardo-Bembo, svratiti do tornja iz 19. stoljeća u središtu mjesta, župne crkve, zaviriti u gradsku vijećnicu s lođom iz 14. stoljeća.

SI / Bale

Monte Perino, Valle

Datacija: bronasta doba, starejša železna doba

Današnje slikovito mesto leži na manjšem hribu v zaledju privlačne obale. Za območje Bala so značilna izredna naravna bogastva, neokrnjena narava in bogata kulturna in arhitekturna dediščina. Izrazit srednjeveški urbanizem mesta razkriva zanimiv vpogled v zgodovino tega kraja. Skozi koncentrične kroge med mogočnimi stenami obzidja in sakralnimi objekti je možno naslutiti prazgodovinsko komunikacijo med osrednjim trgom in ostalim delom mesta. Med izkopi v temeljih kleti palače Soardo-Bembo so arheologi našli prazgodovinske lončenine iz bronaste dobe.

Trdnjava Bali je branila trgovsko pot med Puljem in notranjostjo Istre. Rimski kastrum je v srednjem veku postal obzidano mesto in je bil leta 965 prvič omenjen kot Castrum Vallis ali Valle. Rimski Castrum Vallis je danes mestece, katerega zgodovinsko središče leži 145 metrov iznad morja, obdano s hribi. Italijansko ime Bala - Valle pomeni dolina, Bale pa je dolina, ki se nahaja med griči Monleme, Škvačota, Pižanovac ter Veli Majan, Mali Majan; Paštrovičev vrh, Sv. Nedelja, Brigonera, Mongrižeja in Sokol. Na teh gričih so bile v prazgodovini utrdbe.

Danes lahko v Balama uživate v miru in tišini, obiščete gotsko-renesančni grad Soardo-Bembo, se ustavite ob stolpu iz 19. stoletja v središču naselja, župnijski cerkvi, pokukate v mestno hišo z ložo iz 14. stoletja.

9. GRADINA, 31 m n/v (Brijuni)

Druga imena: M. Castellier

Katastarska općina: Brioni

Koordinate: 5303388, 4974947

Literatura: Gnirs 1925; Begović – Schrunk 2006; Buršić-Matijašić 2007, 125-126.

Tal. top. karta 1:25.000: M.Castellier, 31

Top. karta 1:50.000: 30

Karta Carla Marchesettija, 1903.: M. Cipri (netočno)

Karta Bernarda Schiavuzzija, 1908.: Castellier

Kartica Borisa Baćića, 1971.: Gradina — kota 31

Karta Marije Škiljan, 1980.: 341. Castelliere su Brione Maggiore

Materijalni ostaci: Površinski nalazi keramike koja se čuva na Brijunima, u Arheološkom muzeju Istre u Puli i u Trstu, u Civici Musei di Storia ed Arte (RUARO LOSERI, L., 1983-).

Mjesto pokapanja: Slabo sačuvana nekropola bila je smještena uz gradinski bedem (ČOVIĆ, B. 1908.3, 236; BATOVIC, Š. 1983., 287; GABROVEC, S. - MIHOVILIĆ, K. 1987., 321).

Datacija: Brončano doba (BAĆIĆ, B. 1971.); srednje brončano doba (XVI/XV-XIV st. pr. Kr.) po Cardarelliju (CARDARELLI, A. 1983., 104); srednje i kasno brončano doba (ČOVIĆ, B. 1983., 234; BATOVIC, Š. 1983., 285-286).

(Buršić-Matijašić, 2007, 125-126).

Opis lokaliteta:

Na otočju Brijuni, ponad slikovite uvale Verige s ostacima antičkog rezidencijalnog kompleksa, smjestilo se brdo okruglog oblika s trojnim koncentričnim bedemima. U ovo prapovijesno naselje koje je obuhvaćalo površinu od oko 70.000 m² ulazilo se kroz ulaz složene konstrukcije. Između dva gradinska bedema bila je smještena nekropola sačinjena od grobova od tankih kamenih ploča koji su sadržavali inhumirane pokojnike položene u zgrčenom položaju. Manji zidovi odvajali su grupe porodičnih grobova iz razdoblja brončanog doba Istre.

Na padinama brda u rimsко doba sagrađena je vodosprema, a Paul Kupelwieser je početkom 20. st. terasu gradine iskoristio za gradnju hipodroma.

Na Brijunima postoje mnogi kulturno-povijesni ostaci od kojih su najpoznatiji i najsačuvaniji: rimske ladanjske dvorac iz I.-II. st. s termama, Venerinim hramom, zatim Bizantski kastrum, te bazilika Sv. Marije iz V.-VI. stoljeća, crkva Sv. Germana iz 15. stoljeća.

Zahvaljujući svojoj razvedenoj obali, povijesti, raznovrsnoj flori i fauni, zbog čega Brijune znaju zвати "raj na Zemlji", Brijuni su 27. listopada 1983. godine proglašeni nacionalnim parkom.

SI / Gradina

M. Castellier (Brijuni)

Datacija: bronasta doba

Na Brionih, nad slikovitim zalivom Verige z ostanki starodavnega stanovanjskega kompleksa, leži okrogel grič s trojnim koncentričnim obzidji. V to prazgodovinsko naselje, ki je obsegalo približno 70.000 m² se je vstopalo skozi zapleten postopek vhoda. Med obema utrdbenima stenama je bila nekropola, sestavljena iz grobnic iz tankih kamnitih plošč, kamor so pokopavali mrtve, položene v grob v krčevitih, nendaravnih položajih. Skupine družinskih grobov iz bronaste dobe Istre so ločevale manjše stene.

V rimskih časih je bil na pobočju hriba zgrajen rezervoar za vodo, Paul Kupelwieser pa je v začetku 20. stoletja na tem gričevju zgradil hipodrom.

Na Brionih je veliko kulturnozgodovinskih ostankov, med katerimi so najbolj znani in ohranjeni: rimske podeželske grad iz 1. in 2. stoletja s termalnimi kopališči, Venerin tempelj, bizantski kastrum in bazilika sv. Marije iz 5.-6. stoletja, cerkev sv. Germana iz 15. stoletja.

Zaradi razčlenjene obale, zgodovine, raznolikega rastlinskega in živalskega sveta, zaradi česar lahko Brione imenujemo tudi "raj na Zemlji", so bili Brioni 27. oktobra 1983 razglašeni za narodni park.

10. NEZAKCIJ, 113 m n/v (Marčana)

Druga imena: Vižače, Nesazio (rov.)

Katastarska općina: Muntić

Koordinate: 5418973, 4975222

Literatura: Degrassi 1934; Forlati Tamari 1947; Kovač 1994, 44-116; Buršić-Matijašić, Matijašić 1996; Mihovolić 2001; Mihovilić 2013, 82-86.

Tal top. karta 1:25.000: Nesazio, rov.^{ne}

Top. karta 1: 50.000: Vižače

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Nesazio

Karta Bernarda Schiavuzzija, 1908.: Nesazio

Kartica Borisa Baćića, 1971.: Vizače

Materijalni ostaci: Bogati materijalni ostaci prapovijesnog doba najvećim dijelom potječu iz nekropole. Već početkom stoljeća, između 1900. i 1904., istraženo je 114 žarnih grobova. Predmeti domaće proizvodnje kao i uvezena luksuzna roba, a nadasve monumentalna plastika, govore o važnosti histarske kulture u sredozemnom i europskom svijetu.

Datacija: Željezno doba: od XI. do II. st. pr. Kr. (MIHOVILIĆ, K. 1985., 46); među keramikom nalaze se ulomci brončanodobnih karakteristika (GABROVEC, S. — MIHOVILIĆ, K. 1987-, 319), a početak života na uzvisini zabilježen je već u neolitiku (MIHOVILIĆ, K. 2001.a).

Tradicija o nalazištu: Narod ga naziva Vizače.

(Buršić-Matijašić, 2007, 143-146).

Opis lokaliteta:

Najznačajnije nalazište Histra smjestilo se u pitomom kraju na dnu dubokog zaljeva istočne obale Istre. Svjedočanstva antičkih pisaca o slavnom gradu potvrđena su 1901. godine pronalaskom spomenika posvećenom caru Gordijanu III. Od tada, Nezakciji ili Vižače, kako u narodu nazivaju ovaj grad, postao je interesom mnogobrojnih istraživača. Istraživanja koja su provedena u većem ili manjem intenzitetu, pokazala su slojevitost nalazišta. Moćni bedemi opasali su naselje veličine 350 x 300 metara. O prapovijesnom razdoblju i histarskoj gradini, najviše podataka dobiveno je iz prostora nekropole koja se nalazila na ulazu u naselje, između dva gradinska zida. Dalnjim istraživanjima utvrđeno je da su se grobovi nalazili i na drugim položajima što je dovelo do zaključka da je u Nezakciju dolazilo do preslojavanja nekropole i naselja. Uz spaljene ostatke pokojnika (nađen je samo jedan kosturni grob) velika raznolikost grobnih priloga pokazuje bogatstvo njenih stanovnika. Kopnenim ali vjerojatno i intenzivnim pomorskim vezama u Nezakciji je stizala luksuzna roba sa cijelog Sredozemlja kao i Alpskog i predalpskog prostora. Posebnu pojavu predstavljaju nezakcijski kameni spomenici. Realistične kamene skulpture predstavljaju jedinstveni izričaj histarske kulture.

Danas Nezakciji predstavlja zanimljiv arheološki park s konzerviranim građevinskim ostacima iz rimskog i kasnoantičkog perioda. Temelji triju hramova, forum, taberne, terme, ostaci rimske kuće, govore o važnom municipalnom centru u sjeni moćne Pule. Nakon kasnoantičke faze, o kojoj svjedoče dvojne bazilike, stanovnici naselja nestali su u vihoru prodora barbarских plemena početkom 8. stoljeća.

U nekadašnjoj čuvarevoj kućici, sagrađenoj na ostacima jedne rimske cisterne, postavljena je manja izložba o povijesti istraživanja Nezakcija.

SI / Nezakcij

Vižače, Nesazio

Datacija: železna doba, rimska doba, poznoantična doba

Najpomembnejše najdišče Histra leži v kultiviranem območju ob zalivu na vzhodni obali Istre. Pričevanja starodavnih pisateljev o slovitem mestu so leta 1901 potrdila odkritje spomenika, posvečenega cesarju Gordijanu III. Od takrat so Nezakcij ali Vižače, kot ljudje imenujejo to mesto, postali zanimivi za številne raziskovalce. Raziskave, opravljeno z večjo ali manjšo intenzivnostjo, so pokazale razslojenost najdišča. Mogočno obzidje je obkrožalo naselje v izmeri 350 x 300 metrov. O prazgodovini in zgodovini tega griča so raziskovalci dobili večino informacij iz območja nekropole, ki je bila na vhodu v naselje, med dvema obzidjem. Nadaljnje raziskave so pokazale, da so grobovi bili tudi na drugih legah, kar je privedlo do zaključka, da so nekropola in naselja v Nezakciju slojevita. Poleg začutnih ostankov pokojnika (najden je bil samo en skeletni grob) veliko raznolikih grobišč prikazuje bogastvo njegovih prebivalcev. Razkošno blago iz celega Sredozemlja, pa tudi alpskega in predalpskega območja je v Nezakciji prispeло po kopnem, verjetno pa tudi z morskimi povezavami. Nezakcijski kamniti spomeniki so poseben pojav. Realistični kamniti kipi predstavljajo edinstven izraz zgodovinske kulture.

Danas je Nezakcij zanimiv arheološki park z ohranjenimi gradbenimi ostanki iz rimske in poznoantičnih obdobjij. Temelji treh templjev, forum, gostilna, zdravilišča in ostanki rimskeih hiš govorijo o pomembnem regijskem središču, v senci mogočnega Pulja. Po poznoantični fazi, o čemer priča dvojna bazilika, so prebivalci naselja v začetku 8. stoletja izginili v vrtincu vpadov barbarovih plemen.

V nekdanji stražarski hišici, zgrajeni na ostankih rimske cisterne, postavljena je manjša razstava o zgodovini raziskovanja Nezakcija.

11. STARI RAKALJ, 93 m n/v (Rakalj)

Druga imena: Gradina, Sv. Agnija, Castevecchio (rov.)

Katastarska općina: Rakalj

Koordinate: 5427098, 4981955

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 164-165; Percan, Bekić 2007, 304-305.

Tal. top. karta 1:25.000: Castelvecchio (rov.), 94

Top. karta 1: 50.000: Sv. Agnija 93

Karta Marije Škiljan, 1980.: 296. S. Agnese (Sv. Agnija) (93)
(Buršić-Matijašić, 2007, 164).

Opis lokaliteta:

Rakalj je mali gradič na zapadnoj obali Raškog zaljeva na jugoistočnoj obali Istre. Prvi put se spominje 1190., nekada je bio poznat po tradicionalnoj istarskoj lončariji, čija se tradicija želi ponovno oživjeti u turističke svrhe, te po moreplovima i ribarima.

Stožastom uzvisinom na desnoj obali Raškog kanala dominiraju ostaci kaštela i crkve Sv. Agneze. Važnost strateškog položaja prepoznata je još u prapovijesti kad ovdje nastaje gradinsko naselje manjih dimenzija. Vjerojatno antička kontrolna točka nad granicom X italske regije *Venetia et Histria* i barbarskog prostora, zamijenjena je srednjovjekovnim kaštelom koji prestaje postojati 1510. godine. Zbog svog položaja i vidika, danas ovo mjesto posjećuju mnogi putnici u potrazi za nezaboravnim doživljajem. Mjesto i okolica bogati su florom i faunom, pa su pogodni za šetnje i lov.

SI / Stari Rakalj

Gradina, Sv. Agnija, Castevecchio

Datacija: prazgodovina, rimska doba

Rakalj je mestece na zahodni obali Raškega zaliva na jugovzhodni obali Istre. Prvič omenjen leta 1190., nekoč je bil znan po tradicionalni istrski keramiki, katere tradicijo je treba oživiti v turistične namene, in po mornarjih in ribičih.

Na stožčastem griču na desnem bregu Raškega kanala prevladujejo ostanki gradu in cerkve sv. Agnezije. Že v prazgodovini so ljudje opazili pomembnost strateškega položaja tega kraja, saj so tam zgradili majhno naselje. Nekdaj starodavno, antično kontrolno točko X čez mejo italijanske pokrajine *Venetia et Histria* in barbarskega območja je nadomestil srednjeveški grad, ki leta 1510 ni več obstajal. Stari Rakalj zaradi svoje lege in čudovitega razgleda danes obišče veliko popotnikov v iskanju nepozabnih izkušenj. Kraj in okolica sta bogata z rastlinstvom in živalstvom, zato sta primerna za sprehode in lov.

12. BRSEČ, 149 m n/v (Brseč)

Druga imena: Brsezio del Carnaro

Katastarska općina: Brseč

Koordinate: 5440314, 5004138

Literatura: Foscan 1992; Buršić-Matijašić 2007, 350; Buršić-Matijašić 2012, 232.

Tal. top. karta 1: 25.000: Brsezio del Carnaro

Top. karta 1: 50.000: Brseč, 157

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Brsez

(Buršić-Matijašić, 2007, 350).

Opis lokaliteta:

Današnje slikovito mjesto nadvilo se nad Kvarnerom. Raster grada sa zbijenim kućama koje slijede moguću vanjsku liniju prapovijesnih bedema te komunikacijama odaje prapovijesne korijene. Pogodan položaj okružen je plodnim poljima i gusto šumom mediteranske makije mogao je biti valoriziran i tijekom prapovijesti. Stanovnici su imali i dovoljno vode iz obližnje lokve i potoka koji protječe sjevernim podnožjem brda. Neosporna je njegova važnost na putu duž kopnene komunikacije duž istočne obale Istre kao i važan punkt u kontrolu pomorskih puteva. Srednjevjekovni duh grada, sa svojim uličicama i prolazima, sačuvan je do današnjih dana. Kuće su tipičan primjer primorske arhitekture, a na nekima su još i danas vidljivi natpisi u Glagoljici.

SI / Brseč

Brsezio del Carnaro

Datacija: prazgodovina

Nad Kvarnerjem se dviga slikovito mesto Brseč. Tloris mesta s kompaktnimi hišami, ki sledijo zunanjim linijam prazgodovinskega obzidja razkriva življenje takratnih prebivalcev. Priročno lego mesta obdajajo rodovitna polja, gost gozd sredozemske makije pa bi lahko valorizirali tudi v prazgodovini. Prebivalci so imeli tudi dovolj vode iz bližnjega ribnika in potoka, ki teče skozi severno vznožje hriba. Njegov pomen na cesti vzdolž kopenske komunikacije vzdolž vzhodne obale Istre je nespojen in pomembna točka nadzora morskih poti, saj se je srednjeveški duh mesta s svojimi ulicami in prehodi ohranil vse do danes. Hiše so tipičen primer obalne arhitekture, nekatere pa imajo še danes napise v glagolici.

13. VELA OZIDA, 224 m n/v

Druga imena: Ozidi

Katastarska općina: Martina

Koordinate: 5440581, 5005266

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 357; Buršić-Matijašić 2012, 233.

Tal. top. karta 1: 25.000: Ozidi
(Buršić-Matijašić, 2007, 357).

Opis lokaliteta:

Impozantna kružna nakupina kamenja na brijegu visokom 224 m nad morem, predstavlja zanimljiv lokalitet nepoznate namjene. Oblik, način gradnje, ulomci keramike, govore u prilog prapovijesnom porijeklu. Položaj visoko nam Kvarnerom, na brdu kojeg sedlo plodne zemlje odvaja od Marinog brega pored Golovika i na vizualnom pravcu između Brseča i Mošćenica, upućuje na mogućnost postojanja stražarskog punkta i važne komunikacijske točke. Zavidne dimenzije kamenog obruča, nastalog vjerojatno urušavanjem bedema (55 x 35 m), koje zatvaraju unutrašnji prostor (32 x 20 m) mogle su predstavljati manje stražarsko mjesto s isturenim dodatnim prostorom (20 x 11 m) na južnoj strani koji je konstrukcijski vezan uz glavni nasip. U promišljanju uloge ovog lokaliteta ne smijemo zanemariti ni mogućnost postojanja groba oblika tumula gdje je, moguće, bio pokopan važan član zajednica koje su živjele u blizini. Na južnoj padini vidljivo je još nekoliko suhozidnih konstrukcija, a suvremeni suhozidi spuštaju se radikalno s vrha ograjući vlasničke parcele.

Na čitavom prostoru prema Goloviku rasprostrte su male terasaste parcele plodne zemlje ograđene suhozidima što čini poseban krajobrazni element.

SI / Ozida

Ozidi

Datacija: prazgodovina

Impresivna krožna kopica na hribu 224 m nad morjem je zanimivo najdišče neznanega namena. Oblika način gradnje, drobci keramike govorijo v korist prazgodovinskemu izviru. Visok položaj na Kvarneru, na hribu, ki ločuje sedlo rodovitne zemlje od Marinog brega pri Goloviku in v vizualni smeri med Brsečem in Mošćenicami, kaže na možnost pomembne stražarske in komunikacijske točke. Zavidljive dimenzije kamnitega obroča, ki so nastale verjetno ob rušenju obzidja (55 x 35 m), ki obdaja notranji prostor (32 x 20 m), bi lahko predstavljale manjši stražarski prostor (20 x 11 m) na južni strani, ki je neposredno povezan z glavnim nasipom. Pri preučevanju vloge tega mesta ne smemo zanemariti možnosti obstoja grobnice v obliki tumula, kjer bi bil pokopan pomemben član skupnosti, ki je živila v bližini. Na južnem pobočju je vidnih še nekaj suhozidnih konstrukcij, sodobni suhozidi pa se vertikalno spuščajo od vrha in ograjujejo lastniške parcele.

Na celotnem območju vse do Golovika najdemo majhne terasaste parcele z rodovitno zemljo, obdano s suhimi kamnitimi zidovi, kar ustvarja poseben krajinski element.

14. MOŠĆENICE, 173 m n/v

Druga imena: Moschiena

Katastarska općina: Mošćenice

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 358; Buršić-Matijašić 2012, 234.

Tal. top. karta 1: 25.000: Moschiena

Top. karta 1: 50.000: Mošćenica, 173

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Moschienizze

Materijalni ostaci: Ulomci prapovijesne keramike (usmeno priopćenje R. Starca).
(Buršić-Matijašić, 2007, 358).

Opis lokaliteta:

Visoko nad Kavrnerom, smjestile su se Mošćenice. Danas primamljivi turistički gradić odiše srednjovjekovnom prošlošću nastalom u vjekovnom kontinuitetu od prapovijesti preko rimskog razdoblja do danas. Sam položaj, raster ulica i položaj kuća odaju predurbanističke temelje prapovijesne gradine. Sporadični nalaz ulomaka prapovijesnih lonaca govori o životu njenih stanovnika čija se egzistencija temeljila na škrtim poljima u vrtačama, bogatim pašnjacima i šumama na obroncima Učke. Na jednoj od najljepših plaža u podnožju brda, mogli su pristajati brodovi koji su bili glavni posrednici u trgovini sjevernog Jadrana.

SI / Mošćenice

Moschiena

Datacija: prazgodovina, rimska doba

Visoko nad Kvarnerjem ležijo Mošćenice. Danes to slikovito turistično mesto izzareva duh srednjeveške preteklosti, ki so jo prebivalci ustvarjali v stoletjih, vse od prazgodovine preko rimskega obdobja do današnjih dni. Sama lokacija, mreža ulic in lokacija hiš razkrivajo urbanistični scenarij takratne gradnje. Najdba ostankov zgodovinskih loncev govori o življenju njenih prebivalcev, katerih preživetje je temeljilo na skopih poljih na vrtačah, bogatih pašnikih in gozdovih na pobočju Učke. Na eni najlepših plaž ob vznožju tega griča so se lahko privezale ladje, ki so bile glavni posredniki v trgovini severnega Jadrana.

15. STARI LUPOGLAV, 530 m n/v

Druga imena: Mahrensfels

Sv. Marija, između Dolenje i Gorenje Vasi

Katastarska općina: Gorenja Vas

Koordinate: 5431462, 5022650

Literatura: Foscan 1992, 195-201; Buršić-Matijašić 2007, 429; Mihovilić 2013, 107-108; Mihovilić - Rajić Šikanjić 2017, 57-76.

Tal. top. karta 1: 25.000: S. Maria, M. Rovine
(Buršić-Matijašić, 2007, 429).

Opis lokaliteta:

Na potezu južnih obronaka Ćićarije smjestilo se više prapovijesnih gradinskih naselja. Jedno od tih je svakako i Stari Lupoglav, Mahrensfels. Skromni terenski ostaci potkrijepljeni su podacima iz literature. Surovi klimatski uvjeti i turbulentna povijesna zbivanja natjerali su stanovnike na napuštanje ovog kraja. Formiranje gradine na krajnjem rubu litice imalo je važnost strateškog položaja koji je valoriziran gradnjom antičkog punkta kao i gradnjom kaštela oko 1000. godine. Kaštel je napušten krajem 17. stoljeća. Nedaleko, 2010. godine istražen je jedan žarni grob kao dio veće prapovijesne nekropole.

SI / Stari Lupoglav

Mahrensfels

Datacija: prazgodovina, rimska doba

Na južnih pobočjih Ćićarije leži več prazgodovinskih naselbin. Eden takšnih je zagotovo Stari Lupoglav, Mahrensfels. Skromne izkopanine so podkrepljene s podatki iz literature. Surove podnebne razmere in burni zgodovinski dogodki so prebivalce prisilili, da zapustijo to območje. Pri oblikovanju naselbine na skrajnjem robu pećine je bilo pomembno zaradi njegovega strateškega položaja, ki je bil valoriziran z gradnjo starodavne točke in gradnjo gradu okoli leta 1000. Grad je bil opuščen konec 17. stoletja. Nedaleč stran je bila leta 2010 izkopana upepelitvena grobnica, ki je sestavni del veče zgodovinske nekropole.

16. CRNI GRAD, 580 m n/v, i BELIGRAD, 560 m n/v (Roč)

Črni Grad

Druga imena: Crni grad, Cernigrad, Schvoartzernburg, Castelnero, Sv. Toma, 562, S. Tomaso, Ročko polje

Katastarska općina: Roč

Koordinate: 5428478, 5026827

Literatura: Foscan 1972, 71-74, Buršić-Matijašić 2007, 472-475; Bradara ur. 2017, 125, 211; Jelenić ur. 2017, 209.

Tal. top. karta 1: 25.000: S. Tommaso, 569

Top. karta 1:50.000: Sv. Toma, 563

Karta Carla Marchesettija, 1903.: S. Tomaso

Kartica Borisa Baćića, 1971.: Sveti Toma (Črnograd) - kota 563

Karta Marije Škiljan, 1980.: 191. S. Tommaso (Sv. Toma) (563)

Materijalni ostaci: Kod usporedbe materijala s gradine Glavica kod Loborike, R. Battaglia nabrala i ulomke jezičastih ručki, tunelaste ručke, ručke proširenih krajeva, i s gradine S. Tomaso na Čičariji (BATTAGLIA, R. 1928., 866, Fig. 14; 867, Fig. 15; 868, Fig 16, 869). Battaglia materijal s gradine smatra, uz primjere s Glavice kod Loborike, tipičnim primjercima brončanog doba Istre. Nekoliko ulomaka keramike objavio je B. Lonza (LONZA, B. 1977., 68, 70).

Datacija: Brončano doba (BAĆIĆ, B. 1971.).

(Buršić-Matijašić, 2007, 472-473).

Beligrad, Beli Grad

Druga imena: Albiniano, Semichbreg Ročko polje

Katastarska općina: Semić

Koordinate: 5428900, 5026350

Literatura: Foscan 1972, 71-74, Buršić-Matijašić 2007, 472-475; Bradara ur. 2017, 125, 211; Jelenić ur. 2017, 209.

Tal. top. karta 1: 25.000: M. Semi, 550

Top. karta 1:50.000: 541

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Albiniano

Kartica Borisa Baćića, 1971.: B i j e l i g r a d - k o t a 541 (Semićev brijeđ)

Karta Marije Škiljan, 1980.: 193. M. Semi (Semić-Semichberg) (541)

Materijalni ostaci: Puschi je na terasama početkom stoljeća video ostatke kuća te ulomke prapovijesne i rimske keramike. Nekoliko takvih nalaza dio su zbirke Muzeja u Buzetu (P/17413, P/17414, P/17415, P/17404a). Površinski nalazi ulomaka keramike pohranjeni su u spremištu AMI (BAĆIĆ, B. 1971.).

Datacija: Brončano i starije željezno doba (BAĆIĆ, B. 1971.).

(Buršić-Matijašić, 2007, 474-475).

Opis lokaliteta:

Ponad Ročkog polja uzdižu se dvije uzvisine koje su u prošlosti imale važnu ulogu za ovaj kraj. Nalaze se lijevo i desno od ceste koja od Ročkog polja vodi prema Lanišću, a koja je bila jedna od glavnih poveznica Istre i Čićarije. Važnost položaja ukazuje i brojnost toponima za oba lokaliteta.

Crni Grad je jedan od mnogobrojnih toponima koji kazuju o važnosti prostora gdje se živjelo u kontinuitetu od prapovijesti do srednjeg vijeka. Kaštel je izgrađen u 11. stoljeću kada je Ulrich Weimar u ove prostore naselio slavenske kolone. U izvorima se spominju dva tornja, vjerojatno iz rimskog razdoblja. Dinamična povijest kaštela prekinuta je sredinom 14. stoljeća kada, odlaskom stanovnika, započinje njegova degradacija. Pretpostavlja se da je imao oblik četverokuta veličine 25 x 15 metara. Ostaci gradine nalaze se na travnatom platou strmog brežuljka dok je srednjovjekovni kaštel bio na nešto nižem položaju. Postojanje gradine odaje strateški položaj, ostaci velikih kamenih blokova te crna zemlja s ulomcima prapovijesne keramike, brončanodobne datacije. Na samom vrhu nalazi se crkvica Sv. Tome sagrađena u 12. stoljeću.

Na uzvisini nasuprot Crnom Gradu nalazio se toranj koji je po mišljenju povjesničara imao ulogu osmatračnice. Svjedočanstva govore da je napušten mnogo prije Crnoga Grada.

Vjerojatno je nazvan Beligrad zbog strmih litica s njegove južne strane. U konfiguraciji terena naslućuje se gradinska terasa. Močni bedem, od kojeg je ostao prostrani nasip, štitio je naselje sa suprotne strane. Početkom 20. stoljeća istraživač Puschi ovdje je dokumentirao ostatke kuća i ulomke prapovijesne i rimske keramike koji se čuvaju u muzeju u Buzetu.

SI / Črni grad

Datacija: bronasta doba

Nad Ročkim poljem se dvigata dva hriba, ki sta za to območje v preteklosti igrala pomembno vlogo. Sta levo in desno od ceste, ki vodi od Ročkega polja proti Lanišću, to je bila tudi ena glavnih vezi med Istrom in Čićarijo. Na pomen lokacije kaže tudi število zemljepisnih imen za oba kraja.

Črni Grad je eden izmed številnih zemljepisnih imen, ki govorijo o pomenu območja, kjer so ljudje živelii vse od prazgodovine do srednjega veka. Grad je bil zgrajen v 11. stoletju, ko je Ulrich I. Weimar-Orlamünde na tem območju naselil slovanske kolonije. Viri omenjajo dva stolpa, verjetno sta oba iz rimskega obdobja. Dinamična zgodovina gradu je bila prekinjena sredi 14. stoletja, ko se je z odhodom prebivalcev začel njegov propad. Domneva se, da je imel obliko štirikotnika, ki meri 25 x 15 metrov. Ostanki obzidja so na travnati planoti strmega hriba, srednjeveški grad pa je bil v nekoliko nižji legi, kjer je imel dober strateško lego. Ostanki velikih kamnitih blokov in črne zemlje z odlomki prazgodovinske lončenine izhajajo iz bronaste dobe. Na samem vrhu je cerkev sv. Tome, zgrajena v 12. stoletju.

Beligrad

Datacija: bronasta in starejša železna doba

Na hribu nasproti Črnega mesta je bil stolp, ki je imel po mnenju zgodovinarjev vlogo stražarske opazovalnice. Pričevanja trdijo, da je bil zapuščen že dolgo pred Čnim mestom.

Ime Beligrad se ga je prijelo zaradi strmih pečin na njegovi južni strani. V zgradbi terena se opazijo tudi ostanki vrtnih terasa. Na nasprotni strani je naselje varovalo močno obzidje, od katerega je danes viden prostoren nasip. Raziskovalec Puschi je na začetku 20. stoletja tukaj dokumentiral ostatke hiš in odlomke prazgodovinske in rimske lončenine, ki se hrani v muzeju v Buzetu.

17. GRADINA 828 m n/v (Rašpor)

Druga imena: Castello (Rov^e), Raspo

Katastarska općina: Trstenik

Koordinate: 5428500, 5033659

Literatura: Foscan 1992, 44, 78, 258, 269; Bertoša 2005; Bradara 2007, 65-72; Buršić-Matijašić 2007, 477; Bradara ur. 2017, 55-56.

Tal. top. karta 1: 25.000: Castello (Rov^e), 829

Top. karta 1:50.000: 830

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Raspo

Karta Marije Škiljan, 1980.: 188. Raspo (Rašpor)

(Buršić-Matijašić, 2007, 477).

Opis lokaliteta:

U srcu Čičarije, na stožastoj uzvisini, na nadmorskoj visini od 830 metara, nalaze se ostaci srednjovjekovnog kaštela. Zbog strateške važnosti nazvan je „ključem Istre“. Danas ostaci ne odaju tragove slavne prošlosti kaštela, možda i rimske postaje, a borova šuma prekriva i teren na kojem je bila smještena prapovijesna gradina. Crna zemlja ispod ruševine kaštela i gусте crnogorične šume skrivaju tajne života prapovijesnih stanovnika. Oko 1000. g. Rašpor u franačko doba zbog strateškog položaja dobiva na značaju, a u 13. st. Rašpor postaje sjedište kapetana, vojnog zapovjedništva preko kojeg su Mlečani osiguravali sigurnost Istre. Godine 1511. mletački je rektor preseljen u Buzet, a kaštel je ostavljen zubu vremena. Na lokalitetu nisu vršena arheološka iskopavanja. U Arheološki muzej Istre u Puli 2005. godine doneseni su ulomci kasnosrednjovjekovne i renesansne keramike. Njihova analiza ukazuje na umjetničko-dekorativne stilove radioničkih centara Padske nizine u razdoblju 15. i 16. stoljeća.

SI / Gradina Rašpor

Castello, Raspo (Rašpor)

Datacija: srednji vek

V srcu Čičarije, na stožčastem griču, na nadmorski višini 830 metrov, so ostanki srednjeveškega gradu. Zaradi strateškega pomena so ga poimenovali „ključ Istre“. Danes ostanki ne razkrivajo sledi slavne preteklosti gradu, morda celo rimske postaje, borov gozd pa pokriva teren, na katerem je bila nekoč prazgodovinska naselbina. Črna zemlja pod ruševinami gradu in gost iglasti gozd skrivata marsikaj iz življenja prazgodovinskih prebivalcev. Okrog leta 1000 je Rašpor zaradi svojega strateškega položaja dobil pomen v frankovski dobi, v 13. stoletju pa je Rašpor tudi postal sedež kapitanije, vojaškega poveljstva, s katerim so Benečani zagotavljali varnost celotni Istri. Leta 1511 je bil beneški rektor preseljen v Buzet, grad pa je bil prepuščen zobu časa. Na tem najdišču še niso bila izvedena arheološka izkopavanja. Ostanki pozno srednjeveške in renesančne lončenine so bili leta 2005 prepeljani v Arheološki muzej Istre v Pulju. Njihova analiza kaže na umetniško-okrasne slike delavnih središč Padske doline v 15. in 16. stoletju.

18. JAŠMOVICA, 466 m n/v

Druga imena: Iasmoviza, Jačemica, Gradišće, Gradišce, Iasmovizza (Jašmovica) (465) a monte di Cernizza (Črnica), Staršnica

Katastarska općina: Črnica

Koordinate: 5417778, 5034116

Literatura: Komšo – Miracle 2006, 29-38; Buršić-Matijašić 2007, 466-467; Buršić-Matijašić 2011, 11-20; Jerbić Percan 2012, 5-86.

Tal. top. karta 1: 25.000: Iasmoviza, 464

Top. karta 1: 50.000: Jašmovica, 465

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Gradisce

Karta Marije Škiljan, 1980.: 158. Iasmovizza (Jašmovica) (465) a monte di Cernizza (Črnica)

Tradicija o nalazištu: Mještani Černice nazivaju je Staršnica ili Gradišće. Tu je od davnine stajao križ Sv. Tome (BURŠIĆ, K. 1984., 242, 244).
(Buršić-Matijašić, 2007, 466).

Opis lokaliteta:

Nad strmim liticama iznad mjesta Črnica nalaze se ostaci gradinskog naselja s kojeg se otvara zadržavajući pogled na Buzetsku kotlinu. Zbog konfiguracije terena, koristan prostor bio je zaštićen samo s jedne strane polukružnim bedemom, danas 314 m dugačkim nasipom širine oko 18 metara. Nalazište je poznato već od kraja 19. stoljeća no arheoloških iskopavanja nije bilo. Sporadični površinski nalazi materijalne kulture (ulomci keramičkih posuda) govore o životu stočara na ovoj dominantnoj točki tijekom brončanog doba koji su vjerojatno koristili prostor kao privremeni boravak za vrijeme ljetne ispaše.

Na katastarskoj mapi, u podnožju gradine ucrtan je potok Rio Gradinovac koji se nakon nekoliko stotina metara ulijeva u Bračanu.

Ispod litica nalazi se pećina Jačmica. Uzvodno u pećinu nalazi se na 380 m absolutne visine i otvoren je prema sjeveroistoku. Ulaz veličine 2,5 x 5,5 m otvara put u dvije gotovo usporedne prostorije. Prva veličine 10 x 5 x 6 metara, a druga 15 x 4,5 x 4 metra visine. Zabilježena je krajem 19. st., a istraživanja 2004. godine pokazala su da su lovci i stočari u njoj boravili tijekom neolitika, eneolitika i srednjeg vijeka.

SI / Jašmovica

Iasmoviza, Jačemica, Gradišće, Gradisce, Iasmovizza (Jašmovica) a monte di Cernizza (Črnica), Staršnica

Datacija: mlajša kamena doba, eneolitik, bronasta doba, srednji vek

Nad strmimi klifi nad Črnico so ostanki hribovskega naselja s čudovitim razgledom na dolino Buzet. Zaradi konfiguracije terena je bil uporaben prostor le na eni strani terena, zaščiten s polkrožnim obzidjem, danes je tam 314 m dolg nasip, širok približno 18 metrov. Najdišče je znano že od konca 19. stoletja, vendar arheoloških izkopavanj tu še ni bilo. Površinske najdbe (ostanki keramičnih posod) govorijo o življenju rejcev govedi na tej točki v bronasti dobi. Ta prostor so verjetno uporabljali kot začasno bivališče med poletno pašo.

Na katastrskem zemljevidu je ob vznožju griča vrisan potok Rio Gradinovac, ki se po nekaj sto metrih izliva v Bračan.

Pod pečinami je jama Jačmica. Vhod v jamo je na višini 380 m in gleda proti severovzhodu. Vhod velikosti 2,5 x 5,5 m odpira pot v dve skoraj vzporedni sobi. Prva meri 10 x 5 x 6 metrov, druga pa 15 x 4,5 x 4 metrov. Jačmica je bila prvič omenjena konec 19. stoletja, raziskave leta 2004 pa so pokazale, da so v njej živelji lovci in govedorejci v obdobju mlajše kamene dobe, eneolitika in srednjega veka.

19. BERAM, 325 m n/v

Druga imena: Vermo

Katastarska općina: Beram

Koordinate: 5414047, 5012596

Literatura: Fučić ; Mihovilić 2013, 86-88; Višnjić et all. 2014, 31-62.

Tal. top. karta 1: 25.000: Vermo, 321

Top. karta 1: 50.000: Beram

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Vermo

Kartica Borisa Baćića, 1971.: Beram - kota 235

Karta Marije Škiljan, 1980.: 247. Vermo (Beram) (325)

Mjesto pokapanja: Prapovijesna žarna nekropola nalazila se unutar gradinskih bedema, na jugoistočnim obroncima terase, desno od ceste koja vodi prema središtu mjesta. Materijal iskopan 1883. obradila je Kučar koja je sačinila kronologiju halštatskog razdoblja Istre, datirajući nekropolu u 3. fazu istarske kulture (Istra III) sa 4 horizonta.

Materijalni ostaci: Većina građe iz nekropole nalazi se u Naturhistorischesmuseumu u Beču, dijelom u Civici musei di storia ed arte di Trieste, a AMI u Puli posjeduje dvije zemljane žare od kojih je jedna fragmentirana (Kučar, v. 1979., 86).

Datacija: Neolitik - nalaz kremenih strjelica i nožića (BAĆIĆ, B. 1971.). Brončano i starije željezno doba (BAĆIĆ, B. 1971.). Prema materijalu iz nekropole gradinu datiramo od 7. do 5. st. pr. Kr. (Buršić-Matijašić, 2007, 399-401).

Opis lokaliteta:

Slikovito mjesto Beram smješteno u samom srcu Istre krije mnoge tajne od kojih su neke otkrivene, a mnoge će i dalje golicati našu maštu. **Beram** je jedno od naselja sa najdužim kontinuitetom naseljenosti u Istri. Istraživanja pretpovijesne nekropole na južnim obroncima Berma pokazala su da je sigurnošću da je ovdje postojalo naselje još u željezno doba. Na stozastoj uzvisini ponad plodnih polja i u blizini rječice prapovijesni je čovjek sagradio gradinu koju je opasao moćnim bedemima. Današnje mjesto nastalo je na temeljima prvog naselja, a raster ulica i urbanizam naselja sa velebnom crkvom u samom središtu pokazuje tisućljetni kontinuitet. Ipak, najviše podataka o prapovijesnim stanovnicima crpimo iz njihovih vječnih počivališta – grobova. Već krajem 19. stoljeća istražena su 172 groba u nekropoli između dva bedema. Bili su to grobovi sa spaljenim ostacima pokojnika u zemljanim posudama ukopanim u zemlju i često obloženim kamenim pločama. Uz pokojnike izdvojeni su grobni prilozi koji govore o visokom statusu stanovnika gradine koji su posjedovali luksuznu robu. Uvezeni materijal svjedočanstvo je razvijene internacionalne trgovine Histra s narodima Sredozemlja. Beram je bio jedan od najvažnijih centara srednjovjekovne glagoljaške pismenosti. Kod beramskih su popova glagoljaša dolazili na naukovanje đaci (žakani) iz velikog djela Istre.

SI / Beram

Vermo

Datacija: mlajša kamena doba, bronasta doba, starejša železna doba

Slikovito mesto Beram leži v samem osrčju Istre, v sebi skriva številne skrivnosti, nekatere so razkrite, številne pa bodo še naprej burile našo domišljijo. **Beram** je eno izmed naselij z najdaljšo kontinuiteto naseljenosti v Istri. Raziskovanja prazgodovinske nekropole na južnih pobočjih Berma so z gotovostjo pokazala, da je tu obstajalo naselje že v železni dobi. Na stožčastem griču nad rodovitnimi polji in ob reki ej prazgodovinski človek zgradil naselbino, obdano z mogočnim obzidjem. Današnje mesto je nastalo na temeljih tega prvotnega naselja, mreža ulic in urbanizem naselja z veličastno cerkvijo v središču pa kaže na tisočletno zgodovino obstoja tega kraja. Vendar pa večino podatkov o prazgodovinskih prebivalcih tega mesta črpamo iz njihovih večnih počivališč – grobov. Že konec 19 stoletja so v nekropoli med obema stenama raziskali 172 grobov. Najdeni so grobovi s kremiranimi ostanki pokojnikov v zemeljskih posodah, zakopanih v zemljo in pogosto obloženih s kamnitimi ploščami. Skupaj s pokojnimi je najdeno tudi bogato grobno blago, ki govori o visokem statusu prebivalcev tega hriba. Razkošne najdbe pričajo o razviti mednarodni trgovini Istre z ostalimi ljudstvi Sredozemlja. Beram je bilo eno od najpomembnejših središč srednjeveške glagoljaške pismenosti. Beramski glagoljaški duhovniki so poučevali učence (žakane) iz večjega dela Istre.

20. MOTOVUN, 277 m n/v

Druga imena: Montona

Katastarska općina: Motovun

Koordinate: 5408550, 5022047

Literatura: Buršić-Matijašić 2007, 385-386.

Tal. top. karta 1: 25.000: Montona, 277

Top. karta 1: 50.000: Motovun, 277

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Montona

Kartica Borisa Bačića, 1971.: Motovun

Karta Marije Škiljan, 1980.: 173. Montona (Motovun) (277)

Materijalni ostaci: Ulomci prapovijesne keramike (BAĆIĆ, B. 1971.). Iz Motovuna potječe jedna sjekira sa zalicima datirana u kasno brončano doba (BATOVIĆ, Š. 1983., 292).

Datacija: Brončano i starije željezno doba (BAĆIĆ, B. 1971.).

(Buršić-Matijašić, 2007, 385-386).

Opis lokaliteta:

Ostaci prapovijesnog utvrđenog naselja razabiru se temeljem konfiguracije slikovitog brda u dolini rijeke Mirne i urbanizma srednjovjekovnog grada. Tragovi stoljetnog kontinuiteta života pronađeni su u podnožju uzvisine, s njene jugoistočne strane, odnosno istočno od mosta poznatog kao Most sv. Vida. Pored antičkog arheološkog materijala (staklo, kosti, obrađeno kamenje sa žbukom), pronađeni su ulomci keramike prapovijesnog porijekla. Sredinom prošlog stoljeća izvršeno je sondažno iskopavanje na području srednjovjekovnog kaštela, istočno od župne crkve Sv. Stjepana i južno od Palače Polesini (sada hotel "Kaštel"). Prilikom istraživanja utvrđeni su, pored antičkih i srednjovjekovnih, i prapovijesni slojevi.

Iz Motovuna potječe jedna sjekira s zalicima datirana u kasno brončano doba.

Prvi spomen grada Motovuna nalazimo u listini iz 804. godine, a nakon stoljeća vlasti Germana i Akvilejskog patrijarha Motovun je 1278. zatražio Veneciju da ga primi pod svoju vlast i pod kojom je ostao do 1797. U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije na ovom se području uzgajalo drvo za brodogradnju. Motovun je grad prepun kulturnih obilježja iz raznih vladavina u kojima se našao. Ono što ovaj kraj čine posebnim su biološke raznolikosti, bogat biljni svijet te osobita mikroklimatska obilježja. Bujna vegetacija koja se prostire na proplancima povezujući se u jedinstveni svijet flore i faune.

SI / Motovun

Montona

Datacija: bronasta doba, starejša železna doba

Na podlagi razgibanosti slikovitega hriba v dolini reke Mirne in urbanizma srednjeveškega mesta lahko enostavno razberemo ostanke prazgodovinskega utrjenega naselja in utrip tistega časa. Sledi večstoletnega življenja so bile najdene ob vznožju hriba, na njegovi jugovzhodni strani, vzhodno od mostu, znanega kot Most sv. Vida. Poleg starodavnega arheološkega materiala (steklo, kosti, obdelani kamni z ometom) so bile najdene tudi črepinje iončenine zgodovinskega izvora. Sredi prejšnjega stoletja so raziskovalci pregledali območje srednjeveškega gradu vzhodno od župnijske cerkve sv. Stjepana in južno od palače Polseini, kjer je zdaj hotel "Kaštel". Med raziskavami so poleg antičnih in srednjeveških identificirali tudi prazgodovinske ostanke. Sekira iz pozne bronaste dobe izvira iz Motovuna.

Prvič se mesto Motovun omenja v dokumentu iz leta 804, po stoletju nemške vladavine in oglejskega patriarha pa je Motovun leta 1278 zaprosil Benetke, naj ga sprejmejo pod svojo oblast, pod katero je ostal do leta 1797. V času Avstro-Ogrske monarhije se je na tem področju vzgajal les za ladjedelništvo. Motovun je mesto, prepolno kulturnih obeležij različnih vladavin takratnega časa. Posebnost tega kraja je biotska raznovrstnost, bogato rastlinstvo in podnebne značilnosti. Bujno rastlinstvo, ki se razprostira po livadah, povezuje edinstven rastlinski in živalski svet.

21. KOSMATI KAŠTEL

Druga imena: Kaštel, Kaštel Pietra Pelosa, Petra Pillosa, Kosmati Kostel, Kosmati kaštel, Kosmati Kamen, Kostel Petre Pilose, Kostel Petrapilosa, Castello di Pietra Pelosa

Katastarska općina: Zrenj

Koordinate: 5414263, 5029589

Literatura: Mihovilić 1991, 207-213; Darovec 2007; Buršić-Matijašić 2007, 459-460; Bradara 2006, 39-50.

Tal. top. karta 1: 25.000: Castello di Pietra Pelosa, 119

Karta Carla Marchesettija, 1903.: Pietra Pelosa

Karta Marije Škiljan, 1980.: 161. Pietra pelosa (V) vidno Sdregna (Zrenj)

Materijalni ostaci: Nekoliko ulomaka prapovijesne keramike dio su zbirke Muzeja u Buzetu.

Tradicija o nalazištu: Slikoviti srednjovjekovni kaštel obitelji Gravisi. Obitelj Gravisi, nakon napuštanja Kaštela, sklanja se u naselje Beteri, u šumu prema Zrenju odakle sele u Kopar, a kasnije u Veneciju (Mario Bassanese, r. 1912. iz Trkusi).

(Buršić-Matijašić, 2007, 460).

Opis lokaliteta:

Nad tokom rječice Bračane, jedne od pritoka rijeke Mirne, na strmom brežuljku u pitomoj dolini čovjek je već u metalnim razdobljima prapovijesti utvrdio svoje prvo naselje.

Strateški položaj valoriziran je tijekom rimskog razdoblja (žarni grobovi), no potpuno anuliranje gradine uslijedilo je gradnjom srednjovjekovnog feudalnog kaštela. Gradinske terase mogu se naslutiti samo sa sjeverne strane, a nasip 30 m dužine i 10 m širine na sedlu između uzvisine i prilaznog puta predstavlja možda ostatke prapovijesne obrane. Prapovijesna keramika sakupljena je površinskim terenskim pregledom i u sondi ispred pročelja crkve.

Prilikom miniranja na istočnoj padini stijene 1965. pronađena je ostava željeznog oružja (sjekire sa zaliscima, koplja i ulomak jednorenznog mača) datirana oko 600. g. pr. Kr.

Danas prostorom dominiraju sanirani ostaci kaštela koji se prvi put u pisanim izvorima spominje 965. godine (Ruin) i crkvice Sv. Marije Magdalene iz 11. – 13. st. Arheološkim istraživanjima prilikom radova na sanaciji objekta 1995. i 2005., pored metalnih i koštanih predmeta, pronađeni su ulomci srednjovjekovne keramike među kojima se ističu oni stolne glazirane keramike (14.-16. st.). Fragmenti fresaka iz iskopa u crkvici sa figuralnim scenama te ostaci glagoljskih i latinskih grafita, datirani su u drugu polovicu 15. st. Posljednja služba u crkvici održana je 1793. kada je kaštel bio već u fazi propadanja.

SI / Kosmati Kaštel

Kaštel, Kaštel Pietra Pelosa, Petra Pillosa, Kosmati Kostel, Kosmati kaštel, Kosmati Kamen, Kostel Petre Pilose, Kostel Petrapilosa, Castello di Pietra Pelosa

Datacija: železna doba, rimska doba, srednji vek

Nad tokom rečice Bračane, ene od pritokov reke Mirne, na strmem griču v slikoviti dolini je človek svoje prvo naselje ustanovil že v kovinskih obdobjih prazgodovine.

Tudi Kaštel je imel izjemno strateško vlogo že v rimskem času, saj iz tistega obdobja izvirajo odkriti grobovi z urnami, vendar se je naselje razcvetelo šele z gradnjo srednjeveškega fevdalnega gradu. Vrtna terase je mogoče zaznati le s severa, nasip, dolg 30 m in širok 10 m, ki je na sedlu med hribom in dovozno cesto pa je najverjetneje ostanek prazgodovinske obrambe. Večjih arheoloških raziskav v tem območju še niso opravljali, pri površinskih iskanjih s sondi pa so pred cerkvenim pročeljem našli prazgodovinsko lončenino.

Leta 1965 so med miniranjem na vzhodnem pobočju skale našli ostanke železnega orožja (sekira, kopja, sulice in del meča z enim ostrim robom) iz leta okoli 600 pr. n. št.

Danes na tem območju najdemo obnovljene ostanke gradu, ki so bili v pisnih virih prvič omenjeni leta 965 (Ruševina) in cerkvico sv. Marije Magdalene od 11. do 13. stoletja. Arheološka izkopavanja ob obnovi stavbe v letih 1995 in 2005 so poleg kovinskih in kostnih predmetov odkrila drobce srednjeveške lončenine, med katerimi izstopajo tudi keramične namizne posode (14.-16. st.). Odlomki fresk iz izkopov v cerkvi s figuralnimi prizori in ostanki glagolskih in latinografskih grafitov segajo v drugo polovico 15. stoletja. Zadnja maša v cerkvi je bila leta 1793, ko je bil grad že v stanju propada.

22. BELI, 113 m n/v

Druga imena: Caput insulae

Lokacija: otok Cres, Grad Cres, Primorsko-goranska županija

Koordinate: 45°06'38"N 14°21'19"E

Literatura:

Zvrst: arheološko nalazište

Podzvrst: kopneno nalazište

Gesla: gradina, rimski most

Opis: Prapovijesno nalazište.

Datacija: željezno doba, rimsko razdoblje, srednji vijek

Opis lokaliteta:

Beli je jedno od najstarijih i u prošlosti najvažnijih creskih naselja. Beli je osnovan prije 4.000 godina. Na toj području pronađeni su ostaci preistorijskih gradina i debelih suhozida a župa je osnovana prije točno 1.000 godina (1018 godina). Iliri su bili prvi za sad poznati stanovnici Belog čijih tragova ima po cijeloj Tramuntani. Naselje se najviše razvija u doba Rimskog carstva jer ovdje grade jednu od svojih utvrda za kontrolu pomorskog prolaza između Cresa i Krka. Tada se Beli zvao Caput Insulae što znači Glava otoka. Caput Insulae spadao je u one gradove koji su u okviru Rimskog carstva imali potpunu autonomiju i nosili naslov republike. Legenda kaže da je Beli, oko 1265. godine, posjetio ugarski kralj Abel (Bela) IV, koji se nakon pobjede nad Mongolima sakrio na Grobničkom polju. Njemu u čast mještani su u kamenom zidu isklesali njegovu glavu i mjestu dali ime Beli. U srednjem vijeku Beli je Hrvatski utvrđen grad – castrum, središte seoskog kaptola i samostalne komune kojoj je pripadao sjeverni dio Cresa – sve dok mu koncem 15. st., isto kao i Lubenicama, Venecija nije ukinula autonomiju. Beli krasí romanički zvonik, župna crkva Sv. Marije s dograđenom ložom i Marijina kapela, a posvuda uokolo mnogo uličica i dvorišta sa starim cisternama. Konačna forma naselja povijesno je definirana dogradnjom nizova kuća na potezu nekadašnjih gradskih zidina u 18. i 19. stoljeću.

Področja: arheologija, povijest umjetnosti

Naselje: Beli

Općina: Grad Cres

OE ZVKDS:

Usmeritve: arheološko nalazište

Varstvo: spomenik

Vpisano v register: NE

Zadnja sprememba v registru:

Območje določeno po:

Spomenik: spomenik lokalnog značaja

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

SI / Beli

Caput Insulae

Datacija: bronasta doba, železna doba, rimska doba, srednji vek

Beli je eno najstarejših in v preteklosti najpomembnejših creških naselij. Nastalo je pred 4000 leti. Na tem območju so najdeni ostanki prazgodovinskih utrdb in debeli suhi obzidani zidovi, župnija pa je ustanovljena leta 1018.

Prvi znani prebivalci Belega so bili Iliri, katerih sledi najdemo po celotni Tramuntani. Naselje se je najbolj razvilo v času rimskega cesarstva, tukaj so zgradili eno svojih utrdb za nadzor morskega prehoda med Cresom in Krkom. Takratno ime naselja je glasilo Caput Insulae, kar pomeni Glava otoka. Caput Insulae je bilo eno tistih mest, ki so imela popolno avtonomijo znotraj Rimskega cesarstva in so nosila naslov republike.

23. LUBENICE, 378 m n/v

Druga imena: Hibernia

Lokacija: otok Cres, Grad Cres, Primorsko-goranska županija

Koordinate: 44°53'13"N 14°19'55"E

Literatura:

Zvrst: arheološko nalazište

Podzvrst: kopneno nalazište

Gesla: gradina

Opis: Prapovijesno nalazište.

Datacija: željezno doba, rimsко razdoblje, srednji vijek

Opis lokaliteta:

Lubenice su naselje na vrhu litice nad zapadnom obalom otoka Cresa. Mjesto Lubenice je staro preko četiri tisuće godina, i naseljenost nikad nije bila prekidana; što potvrđuju i pronađeni okolni tumuli iz brončanog i željeznog doba. U antici se Lubenice spominje kao dobro utvrđen i strateški važan grad Hibernitia (tj. "zima" ili "hladno naselje", najvjerojatnije zbog čestog hladnog vjetra koji je čest u naseljima na vrhu brda) od kojega je vodio odvojak glavne rimske ceste iz Osora u Beli. U to vrijeme to je bio jedan od četiriju najvažnijih mjesta na otoku Cresu s potpuno formiranim urbanim centrom. U podnožju naselja je važna villa rustica s okolnim poljoprivrednim područjem i pripadajućom lukom. Tu su pronađeni brojni arheološki materijali iz antike (sarkofag, egipatski natpisi, amfore, novac, nakit, i sl.).

Srednjovjekovno naselje na mjestu ilirske gradine, jedan je od najstarijih gradskih centara cresko-lošinjskog otočja. Očuvan je istočni potez bedema i ostaci sjevernih gradskih vrata. Urbana cjelina nepravilnog je tlocrta s pretežito povijesnom stambenom gradnjom i sakralnim objektima unutar i izvan zidina, među kojima se ističe jednobrodna crkva sv. Nikole iz 14.-15. stoljeća. Javnu je namjenu imala ruševna građevina zvana "sud". Kod postojećeg graditeljskog fonda dominira tradicijska arhitektura visokih ambijentalnih kvaliteta specifičnih oblika. Očuvane su i gradske strukture koje daju Lubenicama specifičan urbano-ruralni karakter.

Področja: arheologija, povijest umjetnosti

Naselje: Lubenice

Općina: Grad Cres

OE ZVKDS:

Usmeritve: arheološko nalazište

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: DA

Zadnja sprememba v registru: Naselje na vrhu litice nad zapadnom obalom otoka Cresa. Srednjovjekovno naselje na mjestu ilirske gradine, jedan je od najstarijih gradskih centara cresko - lošinjskog otočja. Očuvan je istočni potez bedema i ostaci sjevernih gradskih vrata. Urbana cjelina nepravilnog je tlocrta s pretežito povijesnom stambenom gradnjom i sakralnim objektima unutar i izvan zidina, među kojima se ističe jednobrodna crkva sv. Nikole iz 14.-15. stoljeća. Javnu je namjenu imala ruševna građevina zvana "sud". Kod postojećeg graditeljskog fonda dominira tradicijska

arhitektura visokih ambijentalnih kvaliteta specifičnih oblika. Očuvane su i gradske strukture koje daju Lubenicama specifičan urbano-ruralni karakter.

Območje določeno po:

Spomenik: spomenik lokalnog značaja

Predpis:

Povezava do predpisa:

Vrsta razglasitve:

Datum razglasitve:

Opombe:

Stanje podatka:

Površina:

LIDAR:

SI / Lubenice

Hibernitia

Datacija: bronasta doba, železna doba, rimska obdobje, srednji vek

Mesto Lubenice je staro več kot štiri tisoč let in ni nikoli ostalo brez prebivalcev, kar potrjujejo najdeni okoliški tumuli iz bronaste in železne dobe. V antiki se Lubenice omenja kot dobro utrjeno in strateško pomembno mesto Hibernitia (tj. „zima“ ali „hladno naselje“, najverjetneje zaradi pogostih hladnih vetrov, ki so pogosti v naseljih na vrhu hribov) preko katerega je vodil odcep glavne rimske ceste iz Osora v Beli. Takratne Lubenice so bile eno od širih najpomembnejših krajev na otoku Cresu s popolnoma oblikovanim urbanim središčem. Ob vznožju vasi je pomembna vila rustica z okoliškim kmetijskim območjem in pripadajočim pristaniščem. Tam so našli številne arheološke materiale iz antike (sarkofagi, egipčanski napis, amfore, denar, nakit itd.).

24. OSOR

Druga imena: Apsorus, Opsara

Lokacija: otok Cres, Grad Cres, Primorsko-goranska županija

Koordinate: 44°40'23"N 14°21'43"E

Literatura:

Zvrst: arheološko nalazište

Podzvrst: kopneno nalazište

Gesla: gradina

Opis: Prapovijesno nalazište.

Datacija: željezno doba, rimsko razdoblje, srednji vijek

Opis nalazišta:

Za razliku od ostalih naselja na Cresu i Lošinju koja su željela biti što nepristupačnija s morske strane, Osor je nastao na morskoj prevlaci koja je bila za 900 m šira nego danas. Ona je značila vlast nad morem, izvor bogatstva koji je trebalo braniti i održati. Osor je tako morao biti zaštićen te je njegovo prvo stanovništvo živjelo u liburnskoj gradini. Liburni su od Grka prihvatali gradnju kiklopskih zidina čiji se tragovi mogu naći u temeljima današnjih zidina. Iz ovog razdoblja najviše se može doznati iz liburnskih grobova. U jednom takvom je pronađeno dvije stotine jantarskih kuglica što dokazuje sklonost Ilira prema jantarskom ukrasu i bogatstvo jantarskih predmeta kojim se plaćala sloboda prolaza broda kroz umjetno prokopan kanal. U Periplusu Pseudo Skilaks spominje liburnijski otok Elektrides. Vjerojatno se naziv odnosio na obilje jantara (elektrona) i nije ga teško dovesti u vezu s ovim otocima.

Osov je bio značajna tranzitna postaja koja je pružala izvrstan zaklon brodovima koji su u to doba plovili uglavnom uz obalu. Tada pomorci nisu znali za bordižanje i nisu mogli ploviti protiv vjetra.

O postanku Osora, ali i cijele lošinjsko–creske skupine otoka govori grčki mit o Argonautima. Moreplovci na brodu Argo krenuli su u Kolhidu da otmu zlatno runo. Vođa broda Jazon je na nagovor svoje sestre Medeje ubio Apsyrtu, sina kolhidskog kralja Eteja. Njegovo rasjećeno tijelo bacio je u more i tako je nastao otočni arhipelag koji se danas naziva Apsyrtides.

Bez obzira na sadržaj i vjerodostojnost legende, Osor pripada među naše najstarije gradove te je prvi s naše obale ušao u pisanu povijest. Ovuda je prolazio povijesni Jantarни put koji je naše obale povezivao s Baltikom.

Področja: arheologija, povijest umjetnosti

Naselje: Osor

Općina: Grad Cres

OE ZVKDS:

Usmeritve: arheološko nalazište

Varstvo: spomenik

Opombe:

Vpisano v register: DA

Zadnja sprememba v registru: Naselje na vrhu litice nad zapadnom obalom otoka Cresa. Srednjovjekovno naselje na mjestu ilirske gradine, jedan je od najstarijih gradskih centara cresko - lošinjskog otočja. Očuvan je istočni potez bedema i ostaci sjevernih gradskih vrata. Urbana cjelina nepravilnog je tlocrta s pretežito povjesnom stambenom gradnjom i sakralnim objektima unutar i izvan zidina, među kojima se ističe jednobrodna crkva sv. Nikole iz 14.-15. stoljeća. Javnu je namjenu imala ruševna građevina zvana "sud". Kod postojećeg graditeljskog fonda dominira tradicijska arhitektura visokih ambijentalnih kvaliteta specifičnih oblika. Očuvane su i gradske strukture koje daju Lubenicama specifičan urbano-ruralni karakter.

Območje določeno po:

Spomenik: spomenik lokalnog značaja

SI / Osor

Apsorus, Opsara

Datacija: železna doba, rimsко obdobje, srednji vek

Za razliko od drugih naselij na Cresu in Lošinju, ki so želela biti čim bolj nedostopna z morja, Osor je nastal na morski prevlaki, ki je bila za 900 metrov širša kot je danes. Pomenila je moč nad morjem, vir bogastva, ki ga je treba braniti in obdržati. Na ta način je bil Osor zaščiten, njegovi prvi prebivalci pa so živelji v liburnskem gradišču. Liburni so od Grkov prevzeli gradnjo kiklopskih zidov, katerih sledi najdemo v temeljih današnjih zidov. O tem obdobju največ izvemo iz liburnskih grobnic. V eni od njih najdeno je dvesto jantarnih kroglic, kar dokazuje njihovo privrženost jantarnemu nakitu in bogastvo jantarnih izdelkov, s katerimi so plačevali nemoten prehod ladij skozi umetno izkopan kanal. V *Periplusu Pseudo Skilaks* omenja liburnski otok Elekrides. Verjetno se je ime nanašalo na obilje jantarja (elektronov) in ga ni težko povezati s temi otoki.

Osor je bil pomembna tranzitna postaja, ki je nudila odlično zavetje ladjam, ki so plule večinoma ob obali. Tedanji mornarji niso znali manevrirati in jadrati proti vetrui.

Grški mit o Argonautih govori o nastanku Osorja, pa tudi celotne otoške skupine Lošinj-Cres. Mornarji na ladji Argo so se napotili v Kolhido, da bi ukradli zlato runo. Kapitana ladje Jazona je njegova sestra Medeja nagovorila, da ubije Apsyrtta, sina kolhijskega kralja Eteja. Njegovo razkosano telo so vrgli v morje in tako je nastal otoški arhipelag, imenovan Apsyrtides.

Ne glede na vsebino in verodostojnost legende je Osor eno naših najstarejših mest in prvo z naše obale, ki se omenja v pisnih virih zgodovine. Tu je potekala zgodovinska Jantarna cesta, ki je naše obale povezovala z Baltikom.